

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Obraz informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a v TV Nova

Bakalářská práce

Autor: Martina Honsová
Studijní program: B7202 Mediální a komunikační studia
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Mgr. Michal Čuřín

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: **Martina Honsová**

Studijní program: B7202 Mediální a komunikační studia

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název závěrečné práce: **Obraz informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a v TV Nova**

Název závěrečné práce AJ: Media representation of the murder of Jakub Šimanek - a comparison between Czech Television and Nova TV

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je srovnání způsobu informování o kauze vraždy Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a v TV Nova. Na časově omezeném materiálu provede studentka kvalitativní analýzu (v případě potřeby doplněnou o kvantitativní analýzu).

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Michal Čuřín

Konzultant:

Oponent: doc. Mgr. Václav Martinec

Datum zadání závěrečné práce: 24. 2. 2011

Datum odevzdání závěrečné práce: 31. 5. 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 31. 5. 2012

Martina Honsová

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:..... Podpis studenta:.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalu Čuřínovi za inspiraci k tématu práce, cenné rady a rozšíření obzorů.

Anotace

HONSOVÁ, Martina. *Obraz informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a v TV Nova*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2012. 97 s. Bakalářská práce.

Cílem práce je srovnání způsobu informování o kauze vraždy Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a v TV Nova. Na časově omezeném materiálu je prováděna kvalitativní analýza doplněná o kvantitativní analýzu.

Na téma pedofilní vraždy devítiletého Jakuba Šimánka je nahlíženo z několika teoretických hledisek. Zastřešujícím teoretickým konceptem práce je teorie morální paniky (zejména dle Stanleyho Cohena a jeho klíčové studie *Folk Devils and Moral panics: The Creation of Mods and Rockers*). Cílem práce je zjistit, zda byla morální panika během informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství ČT a TV Nova šířena, či nikoliv.

Práce se snaží postihnout i problematiku různých pohledů na sexualitu – proč je pedofilie v dnešní době tak palčivým problémem? Jaká je podstata naší sexuality a kdo má právo dávat jiným nálepky deviantních či nebezpečných jedinců? Východiskem pro tyto úvahy bude zejména konstruktivistický přístup teorie Michela Foucaulta. Tento pohled na sexualitu bude doplněn o paradigma medicínské, vycházející zejména z prací sexuologa Petra Weisse a o přístup k lidské sexualitě a sexuálním deviacím z pohledu křesťanství.

Klíčová slova: Jakub Šimánek, pedofilie, morální panika, Stanley Cohen, sexualita, sexuální deviace, Michel Foucault, konstruktivismus.

Annotation

HONSOVÁ, Martina. *Media Representation of the Murder of Jakub Simanek – a Comparison Between Czech Television and Nova TV*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2012. 97 pp. Bachelor Degree Thesis.

The aim of this bachelor thesis is to comparatively analyse representation of the case of Jakub Simanek's murder in the TV news of the Ceska televize and the TV Nova channels. Time restricted data were subject to both, qualitative and additional quantitative analysis.

The issue of pedophile murder of the nine-years old boy is seen from several theoretical perspectives. Overwhelming concept to this thesis is the theory of moral panics (mainly according to Stanley Cohen and his key study *Folk Devils and Moral panics: The Creation of Mods and Rockers*). It is aimed to find out, if there was a spread of moral panics during representation of the murder of Jakub Simanek in the TV news of the Ceska televize and the TV Nova channels or not.

The study aims to bring an overview of different approaches to human sexuality – why is the issue of pedophilia so urgent nowadays? What is the essence of our sexuality and who has the right to label others as deviant or dangerous individuals? These considerations stem mainly from the constructivist approach of Michel Foucault's theory. This perspective is supplemented by the medical paradigm which is mainly based on the studies of sexuologist Peter Weiss and by the Christian approach to human sexuality and sexual deviance.

Keywords: Jakub Simanek, pedophilia, moral panics, Stanley Cohen, sexuality, sexual deviance, Michel Foucault, constructivism.

Obsah

Úvod.....	9
Kauza vraždy Jakuba Šimánka: Základní fakta	13
Stav současného poznání mého tématu.....	17
Úvod do problematiky.....	17
Paradigma: medicína.....	18
Paradigma: filozofie Michela Foucaulta	22
Koncept moci dle Michela Foucaulta.....	26
Queer theory.....	29
Paradigma: křesťanství.....	31
Extremistický pohled	32
Liberální pohled	35
Teorie morální paniky	37
Metodologie	49
Základní výzkumná otázka.....	49
Výběr médií pro analýzu.....	50
Média veřejné služby vs. média soukromá	51
Zábavné zpravodajství?.....	52
Charakteristika zkoumaných televizních stanic a jejich diváků.....	53
Výzkumný vzorek	54
Obsahová analýza jako základní výzkumný nástroj.....	55
Kvantitativní obsahová analýza	58
Kvalitativní obsahová analýza	60
Kvantitativní obsahová analýza – výsledky, diskuse	62
Kvalitativní výzkum – analýza, výsledky	71
Kauza vraždy Jakuba Šimánka a její znázornění ve zpravodajství ČT1 a TV Nova optikou Stanleyho Cohena.....	71
Kauza vraždy Jakuba Šimánka a její znázornění ve zpravodajství ČT1 a TV Nova optikou teorie Michela Foucaulta.....	84
Závěr	88
Seznam použité literatury, zdroje.....	95
Přílohy na CD.....	97

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá tématem pedofilní homosexuální vraždy devítiletého Jakuba Šimánka z Havlíčkova Brodu a jejím zobrazením ve zpravodajství České televize a TV Nova. Výzkumný problém bychom tedy mohli zařadit na pomezí sociologie médií a sociologie deviantního jednání. Téma je totiž v rámci studie nahlíženo ze dvou hlavních perspektiv – jednak optikou teorie morální paniky převážně dle Stanleyho Cohena a jeho klíčové studie *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of Mods and Rockers* s tím, že je zkoumáno, zda informování o vraždě ve zpravodajství České televize a TV Nova znaky šíření morální paniky vykazovalo či nikoliv. Proti tomu je hlubší analýze podroben fenomén lidské sexuality a sexuálních deviací, jelikož si autorka v rámci své bakalářské práce klade otázku, proč se problematika pedofilie v dnešní době stává zvláště slovy médií všudypřítomnou hrozbou, která představuje zásadní nebezpečí pro naši společnost? Proč na sexu tolik záleží a proč sexuální devianti dnes budí tak enormní strach?

Zastavme se stručně i u důvodů, které k výběru tématu autorku vedly. V první řadě je to skutečnost, že se vražda devítiletého Jakuba Šimánka v roce 2008 odehrála v Havlíčkově Brodě, městě jen 20 kilometrů vzdáleném od autorčina bydliště. Dalším důvodem je autorčin zájem v sociologii jako oboru, jehož je jeho absolventkou v bakalářském stupni studia. Hlubší zkoumání teorie morální paniky a její aplikace na konkrétní kauzu tedy poskytly možnost zabývat se na jednom určitém případě sociologickým fenoménem dnešní doby – umělým vyvoláváním pocitu strachu a nebezpečí mnohdy záměrně šířeného právě médii. Ne bez důvodu mluví například německý sociolog Ulrich Beck o tom, že žijeme v éře rizikové společnosti.

Výzkumným materiálem této studie byly mediální výstupy televizního zpravodajství ČT 1 a TV Nova týkající se vraždy devítiletého Jakuba. Tyto zdroje, získané pomocí prohledávání mediálního archivu, byly podrobeny jak kvantitativní, tak kvalitativní analýze. Důvod, proč bylo televizní zpravodajství upřednostněno například před tištěnými médii, neleží v případě této studie v tom, že jde o výstupy audiovizuální, tedy spojující zvuk s obrazem, jelikož jsme se v rámci kvalitativní obsahové analýzy snažili vyvarovat hodnocení znaků jako hudebního doprovodu, barvy použité v grafice či

výraz moderátora, protože jde o faktory, které každý jednotlivý výzkumník vnímá odlišně, a závěry této studie by se mohly snadno stát pouhým přehledem autorčiných dojmů. Volba na televizní zpravodajství padla zvláště z toho důvodu, aby v rámci studie byl komparován způsob informování o pedofilní vraždě devítiletého chlapce v médiu veřejnoprávním a soukromém. Česká televize a TV Nova pak už byly zvoleny jako nejvýraznější představitelé těchto dvou skupin na české mediální scéně. Ačkoliv pro nás nejsou podstatné výše popsané neměřitelné faktory hudebního podkreslení či barevného ladění grafiky reportáže, soustředíme se na jinou součást televizní reportáže, které je v rámci studie věnována značná pozornost. Jedná se o komentáře moderátorů – jaké volí formulace, výrazové prostředky? Zamýšlí se sami nad informacemi, které reprodukuje? Je podstata toho, co říkají, reálná?

Dvě základní linky výzkumu – teorie morální paniky a mapování různých pohledů na sexualitu a sexuální deviace v dnešním světě – se v rámci této studie prolínají. Studium různých přístupů k lidské sexualitě je možné alespoň částečně postihnout otázkou toho, proč jsou pedofilové a jiní sexuální devianti v dnešní společnosti vnímáni jako nebezpeční „lidoví ďáblové“. Odtud už vede přímá cesta ke zkoumání toho, zda okolo nich, tak jak předpovídá odborná literatura¹, dochází stále častěji k šíření morálních panik podporovaných zvláště médii, či nikoliv. Práce tedy proplétá dvě výzkumné perspektivy, dominuje ale snaha ve zkoumaném materiálu zmapovat (ne)přítomnost indikátorů morální paniky a stanovit závěr, zda k šíření tohoto jevu během informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství ČT1 a TV Nova docházelo.

Zatímco kvantitativní obsahová analýza materiálu zkoumá znaky jako rozložení mediálních výstupů v čase, či frekvenci výskytu jednotlivých významných sociálních aktérů v reportážích, kvalitativní obsahová analýza se věnuje rozboru kauzy z hlediska jednak teorie morální paniky – přímým sledováním výskytu indikátorů tohoto jevu v jednotlivých mediálních sděleních, a za druhé jsou v tomto oddílu aplikovány teoretické poznatky různých přístupů k lidské sexualitě a sexuálním deviacím – perspektivy medicínské, filozofické a křesťanské. Základním prostředkem dosažení cíle

¹ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. pp. 328. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk)

této studie – tedy zjištění, zda v průběhu informování o kauze Jakuba Šimánka ve zpravodajství ČT1 a TV Nova docházelo k šíření morální paniky – je hloubková analýza mediálních výstupů po stránce kvalitativní i kvantitativní s využitím teoretického pozadí různých optik, kterými je možné na lidskou sexualitu pohlížet a s aplikací poznatků teorie morální paniky dle Stanleyho Cohena.

Shrneme-li výše uvedené, zjistíme, že pro dosažení cílů stanovených v této studii je užita následující metodologie: v rámci výzkumu jsou využity oba základní přístupy – kvalitativní i kvantitativní analýza. Zatímco kvantitativní analýza zkoumá kvantifikovatelné znaky, které mají vzhledem k posuzování (ne)šíření morální paniky vypovídající hodnotu (výskyt sociálních aktérů v jednotlivých reportážích, četnost označení pachatele termínem „pedofil“ ještě před jeho zadržením apod.), kvalitativní analýza se věnuje aplikaci více teoretických konceptů, aby nepůsobila jednoduše a ploše. Jednak je kauza nazírána optikou teorie morální paniky dle Stanleyho Cohena a na materiálu jsou posuzovány znaky, které Cohen označuje jako indikátory morální paniky (výskyt negativní predikce, informování o neudálostech, návrhy řešení apod.), dále jsou v rámci kvalitativního výzkumu aplikovány různé teoretické pohledy na lidskou sexualitu a sexuální deviace. Medicínské, vycházející zejména z prací sexuologa Petra Weisse, filozofické stanovisko Michela Foucaulta a jeho koncept moci a nakonec pohled paradigmatu křesťanského.

Jednotlivé oddíly této bakalářské práce jsou řazeny tak, aby čtenář získal nejprve všechny potřebné informace k případu vraždy devítiletého Jakuba – v kapitole Kauza vraždy Jakuba Šimánka: Základní fakta, dále přehled o teoretických přístupech k lidské sexualitě a sexuálním odchylkám v oddíle Stav současného poznání mého tématu a nakonec završil studium teoretických východisek této práce v samostatné kapitole věnované teorii morální paniky. Následuje část práce pojednávající metodologii výzkumu a poté se čtenář postupně seznámí s výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy doplněnými o diskuzi a aplikaci teoretických východisek z úvodu této práce. V závěru této studie se pokusíme alespoň částečně odpovědět na základní výzkumnou otázku: byla během informování o vraždě Jakuba Šimánka na ČT1 či TV Nova v rámci televizního zpravodajství šířena morální panika? A na otázky vedlejší: jak se lišil způsob informování o vraždě na obou zvolených stanicích?

Zastavme se také u aktuálnosti této práce. Stanley Cohen označuje pedofilii v dnešní době za stále častější objekt morální paniky. Ačkoliv byl Jakub Šimánek zavražděn již v roce 2008 (jeho kauza byla zvolena kvůli faktu, že autorka práce pochází z Chotěboře – města vzdáleného jen 20 kilometrů od Havlíčkova Brodu, kde byl Jakub zavražděn), objevují se ve zpravodajství stále častěji zprávy o pedofilních násilnících a částečně uměla je tak posilován pocit nebezpečí a strachu, který společností vzhledem k tomuto tématu vládne.

Aktuálnost práce spočívá i v tom, že dle některých sociologů (např. Ulrich Beck, jak bylo zmíněno výše), žijeme v rizikové společnosti, kde narůstá pocit ohrožení deviantními jedinci a jevy. Bakalářská práce si tedy klade za cíl zjistit, jak bylo o kauze ze strany reportérů zpravodajství dvou největších televizních stanic informováno a zda mediální výstupy vykazovaly prvky morální paniky. Aktuální je také srovnání úrovně zpravodajské produkce ČT1 a TV Nova, jelikož se v současnosti vedou stále častěji diskuze, že obě stanice směřují už spíše k zábavnímu zpravodajství a rozdíl mezi nimi už není tak zásadní, jako býval.

Poslední aktuálním problémem, který práce řeší, je podstata sexuální identity a její různé nahlížení, jelikož dnes už mnohdy nestačí vymezovat lidskou sexualitu v rámci opozice heterosexuality a homosexuality. K tomu se váže aktuální tematika označování určitých jedinců za deviantní – kdo má na to právo a jak média k šíření takové obrazu přispívají?

Za přínos této studie můžeme označit to, že se věnuje teoretickému konceptu morální paniky, který v českém prostředí nebyl podroben výrazné analýze. Aplikací na kauzu vraždy Jakuba Šimánka tedy přináší konkrétní případovou studii, kterých v českém prostředí mnoho neexistuje. V následujících kapitolách se tedy budeme snažit odpovědět na otázku, jak bylo citlivé téma zvolenými médii prezentováno a jak se způsob zobrazení kauzy na obou televizních stanicích lišil. Uchýlili se reportéři k přehánění a zveličování případu, aby vyvolali strach a pocit nejistoty?

Kauza vraždy Jakuba Šimánka: Základní fakta

Kauza vraždy devítiletého Jakuba Šimánka z Havlíčkova Brodu českou mediální scénou otřásla v roce 2008. Až s postupným vyšetřováním vycházelo najevo, že se jedná o případ sexuálního násilí vůči dítěti a brutální vraždu uškrcením spáchanou slovenským pedofilem Antonínem Novákem. Stručné shrnutí příběhu vraždy Jakuba Šimánka na následujících řádcích umožní čtenáři získat orientaci v případě, který na Havlíčkovodsku nemá obdoby, a který byl v rámci této studie podroben analýze za účelem zjištění, zda byla v případě informování o tomto zneužití malého chlapce a jeho vraždy pedofilním násilníkem na televizních stanicích ČT1 a TV Nova vyvolávána morální panika.

Devítiletý Jakub Šimánek se ztratil 4. 5. 2008. Osudného nedělního odpoledne si odešel hrát před dům, ale už se nevrátil. Záhadně zmizel v parku Budoucnost, který se nachází v samotném centru města Havlíčkův Brod. První dny pátrací akce po Jakobovi nevedly k žádným výsledkům. Rodiče malého chlapce, Hana Šimánková a Hynek Blaško, začali uvažovat o variantě, že byl jejich syn unesen kvůli výkupnému. Hynek Blaško je totiž vysoce postaveným generálmajorem, Velitelem společných sil Armády České republiky. S Jakobem a jeho matkou ale nikdy nežil, má vlastní, jinou rodinu. Hana Šimánková dále úplně vyloučila možnost, že by Jakub utekl z domova kvůli problémům v rodině či ve škole.

Po nějakém čase se začíná uvažovat o možnosti násilného únosu pedofilem či jiným deviantem. Stopa kriminalisty zavede až k osobě Thomase Schwinga, Němce obviněného z obchodu s lidmi, který před soudem stanul i kvůli zneužívání nezletilých dívek a v minulosti dokonce pobýval v Havlíčkově Brodě. Zapátráme-li ale po tom, jak se vyšetřovací tým na stopu nebezpečného Schwinga dostal, zjistíme, že veškeré domněnky vycházely ze sestaveného identikitu, tedy podobizny neznámého, která byla zveřejněna na internetu. Prvním mediálním výstupem, ve kterém se spekulace, že za zmizením Jakuba stojí Schwing, objevila, byl článek vydaný v Havlíčkovodském deníku dne 20. 5. 2008, tedy dva týdny po chlapcově zmizení. Poté se zpráva rozšířila do většiny médií.

Za účelem sestavení této práce a získání širších souvislostí byl daný mediální výstup, článek z Havlíčkobrodského deníku s titulkem: *Popis svědka sedí na muže z Německa*², dohledán. V úvodu tohoto článku vzpomíná Jakubův otec na to, jak mu syn vyprávěl, že cestou ze školy potkal muže, kterému nerozuměl, protože prý mluvil nějakou divnou řečí. Dále se v článku píše, že redakce Havlíčkobrodského deníku zapátrala ve svých archivech a že ty vydaly zajímavé srovnání. Na závěr redaktor v příspěvku tvrdí, že i na základě těchto srovnání hledá policie Thomase Schwinga.

Článek vydaný v Havlíčkobrodském deníku ale nebyl jediným zdrojem, který kriminalisty přivedl na stopu německého pedofila. Hlavní svědkyně z parku Budoucnost porovnávala fotografii Schwinga s obrazem muže, kterého s Jakubem 4. 5. 2008 zahlédla v parku. Nakonec připustila, že to on spíše je, než není. Můžeme tedy konstatovat, že se v tomto případě kolotoč spekulací roztočil naplno (pomyslnou špičkou ledovce byla anketa pod zmíněným článkem v Havlíčkobrodském deníku, kde vedle sebe byly umístěny fotografie Thomase Schwinga a podobizna neznámého sestavená s pomocí svědkyně s otázkou: Jde o muže z identikitu?) a zavedl kriminalisty do slepé uličky, zatímco skutečný pachatel, Antonín Novák, spravedlnosti unikal.

Dne 7. 6. 2008 přichází zlom v do té doby neúspěšném pátrání po zmizelém chlapci. V ranních hodinách je zadržen Antonín Novák a následně je obviněn z únosu a vraždy. Tělo zavražděného Jakuba Šimánka našli policisté toho dne asi půl kilometru za Havlíčkovým Brodem v křovinách na okraji lesa, kam je zavedl sám Antonín Novák. Pachatel ihned putoval do cely předběžného zadržení.

Následné pátrání ukazuje, že byl Jakub zavražděn bezprostředně poté, co byl unesen, tedy 4. 5. 2008. Vrah tělo ukryl nedaleko za městem, ve stráni nad železniční tratí. Média od té chvíle jako o překot přinášela rozsáhlé popisy pachatele a celé události. Antonín Novák byl na Slovensku odsouzen k ochranné léčbě, na tu ale nikdy nenastoupil. Byl několikrát obviněn ze sexuálního obtěžování dětí, v Česku pobýval nelegálně a obsluhoval tu stroje na stavbách. Na stopu pachatele Antonína Nováka dovedl vyšetřovací tým klíčový svědek – muž, který Novákovi poskytoval ubytování.

² MARTÍNEK, Roman. Popis svědka sedí na muže z Německa. In *Havlíčkobrodský deník* [online]. Havlíčkobrodský deník, 20. 5. 2008 [cit. 23. 3. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://havlickobrodsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/20080520pohresovany_simanek_svedek.html />

Za svou výpověď dostal od bulvárních novin 100 000 Kč. Jakubovi rodiče dokonce zvažovali podání trestního oznámení na Policii ČR, protože, zvláště dle mediálně prezentovaných sdělení Hynka Blaška, Jakubova otce, tento orgán v případě objasňování vraždy Jakuba nepostupoval tak, jak mohl a vrah dlouho unikal spravedlnosti.

Novák v České republice skrýval svou identitu, a jak již bylo řečeno, pobýval zde nelegálně. Jeho jméno bylo zahrnuto v Schengenském informačním systému a pátrala po něm policie v celé Evropské unii. Novák si vytipoval několik chlapců, s nimiž se snažil domluvit si schůzku. Na jeho sliby počítačových her se nechal nalákat až devítiletý Jakub Šimánek. Novák ho odvedl na svou ubytovnu, kde ho znásilnil, a protože mu chlapec vyhrožoval, že vše poví doma, odvedl ho Novák na kraj lesa nedaleko za Havlíčkův Brod, kde ho zavraždil.

Postupně se objevují odhady, že Slovák může u soudu čekat až výjimečný trest. Na povrch vyplouvají také nejrůznější okolnosti, jako například fakt, že měl Novák užívat léky, které tlumí pedofilní sklony, ale ty přestal tři měsíce před vraždou malého chlapce brát.

17. 6. 2008 se konal Jakubův pohřeb. Soudní líčení s jeho vrahem mělo začít 2. 2. 2009, ale nestalo se tak kvůli omluvě obhájce. Náhradní termín byl stanoven na 18. – 20. 2. 2009. Novák se ke svému činu doznal, projevil lítost, ale dál odmítl vypovídat. Otec zavražděného chlapce k soudu nepřišel. Soudcem v této kauze byl Petr Mráka. Během soudního líčení byla přečtena výpověď z přípravného řízení, ze které vyplynulo, že Novák byl za zneužití chlapců na Slovensku odsouzený dokonce několikrát. Soudy mu opakovaně nařídily sexuologické léčení ústavní i ambulantní. Na svobodu se dostal v roce 2004. Překvapivým se v soudním přelíčení stal moment, kdy Rudolf Fori, obhájce Antonína Nováka, řekl, že v případě, že by existoval trest smrti, věří, že ho Novák dostane.

Dne 20. 2. 2009 byl Antonín Novák odsouzen na doživotí. Rozhodl o tom Krajský soud v Hradci Králové. Součástí trestu bylo i vyhoštění nebezpečného devianta z České republiky a povinnost zaplatit 240 000 Kč jako náhradu pro otce zavražděného

Jakuba Šimánka a 170 000 Kč pro Jakubova bratra. Novák se nechal slyšet, že si svůj trest chce odpykat na Slovensku a chce dobrovolně podstoupit kastraci.

Vrah ale neměl na svědomí pouze jeden život. Ještě předtím, než byl nad Antonínem Novákem vynesena rozsudek doživotního vězení, spáchala matka zavražděného devítiletého Jakuba, Hana Šimánková, sebevraždu. Otrávil se plynem dne 25. ledna 2009. Ačkoliv se spekulovalo o mnoha různých příčinách jejího rozhodnutí, není pochyb o tom, že svou měrou přispěla ke spáchání zoufalého činu nemožnost smířit se s tragickou smrtí vlastního syna.³

³ Tento text byl zpracován na základě podrobného prostudování souhrnu mediálních výstupů sloužících jako základní výzkumný materiál této studie. Jiné zdroje nebyly při sestavování tohoto oddílu využity.

Stav současného poznání mého tématu

Úvod do problematiky

Následující kapitola se věnuje několika rozdílným pohledům na lidskou sexualitu a sexuální odchylky, které, jak zejména média čile prezentují, představují pro soudobou společnost neustále sílící hrozbu⁴. Je tomu ale skutečně tak? Je podstata tohoto znepokojení reálná nebo je vyvolána zcela uměle? Proč si většina populace spojuje termín sexuální deviace s úchylností a pocitem ohrožení? Odpovědi na některé z těchto otázek jsou nastíněny v kapitole Teorie morální paniky. Následující řádky shrnou tři teoretické přístupy k lidské sexualitě a sexuálním deviacím, abychom ilustrovali, že problematiku lidské sexuality a odchylek od „normálního“ sexuálního chování nelze chápat jen v opozitě dobré – špatné, ale že je naopak tento fenomén možné nazírat z několika teoretických hledisek a při aplikaci každého z nich sledovat proměny významu pozorovaného jevu.

Lidskou sexualitu budeme v této kapitole nahlížet z těchto perspektiv: medicínských, filozofických a křesťanských. Jak je těmito jednotlivými optikami vnímána lidská sexualita obecně a jak sexuální deviace a další formy netradičního sexuálního chování? Jedná se o nemoci, produkty diskursu nebo prostě jen boží zkoušky? Je sexualita něčím, co je prostě v nás, co je přirozené, nebo je sociálním konstruktem? Nastínění základních teoretických přístupů k problematice lidské sexuality poskytuje čtenáři této studie širší kontext a vysvětluje přístupy, které byly aplikovány v kvalitativní části výzkumu v rámci této bakalářské práce, aby se předešlo tomu, že její závěry budou příliš přímočaré, ignorující široké spektrum přístupů k fenoménu lidské sexuality. Řešíme-li v této studii případ homosexuální pedofilní vraždy devítiletého chlapce, je nezbytné, abychom se zabývali tím, z jakých důvodů se činy jako tento, stávají objektem veřejného znepokojení či morálních panik.

Kritická četba odborných textů řešících sexualitu z různých teoretických perspektiv vede k hlubšímu zamyšlení nad otázkou, kdo a za jakých podmínek má právo označit chování druhých za „nenormální“, deviantní, či podobně. Proč se

⁴ V současnosti sílící paniku šířící se kolem pedofilie popisuje např. Stanley Cohen.

objektem takových nálepek stávají jedinci homosexuální a ne heterosexuální orientace? Odkud se tato „nadvláda heterosexuality“⁵ vzala?

Tamsin Spargo ve své eseji⁶ tvrdí, že v současnosti se co do vztahu k sexuálním deviantům nacházíme v určité krizi a nevíme, jak jejich problematiku přesně uchopit. Jsou nemocní? A jaký je potom lék? Nebo z nich jejich odlišnost činí jakési novodobé d'ábly? A vůči čemu se provinili? Vůči přírodě, právu, společnosti? Spargo se dále ptá v rovině obecné – jak můžeme vědět, že určitá sexuální aktivita je dobrá a jiná zase ne?⁷

*Je to záležitost božského pořádku, biologických daností nebo společenského přesvědčení? Můžeme si být opravdu jisti, že naše vlastní touhy a potěšení jsou normální, přirozené – nebo, že my sami jsme? Proč na sexu tolik záleží?*⁸

Paradigma: medicína

Prvním ze třech teoretických přístupů k pojetí lidské sexuality, které budou v této kapitole pojednány, je paradigma medicíny. Lékařské pojetí lidské sexuality a především odchylek od „normálního“ sexuálního chování pojednává v českém prostředí klinický psycholog Petr Weiss, jehož monografie věnující se sexuálním deviacím⁹, se stala výchozí studií pro zpracování následujících řádků.

Ačkoliv bychom mohli očekávat, že Weiss bude ve své studii prosazovat jistou konečnost lékařské perspektivy co do pojetí sexuálních deviací, není tomu tak. Drží se základních premis, které medicínské paradigma pohledu na sexualitu definují, ale sám na několika místech upozorňuje na to, že medicínský přístup k problematice sexuálních deviací není jediný možný.¹⁰ Pohlížíme-li na lidskou sexualitu optikou lékařského

⁵ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. p. 44. ISBN 1 84046 092 X.; přeloženo autorkou

⁶ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. pp. 80. ISBN 1 84046 092 X.

⁷ tamtéž, s. 6; přeloženo autorkou

⁸ tamtéž, s. 6; přeloženo autorkou

⁹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 351 s. ISBN 80-7178-634-9.

¹⁰ tamtéž, s. 17

paradigmatu, vycházíme z toho, že *člověk se rodí jako tvor sexuální a pohlavnost ho provází v podstatě po celý život.*¹¹ Dále v této kapitole zjistíme, že tímto tvrzením, a sice že lidská sexualita je jevem přirozeným a že jím každý jedinec disponuje „od přírody“, se zastánci medicínského paradigmatu v přístupu k sexualitě vymezují oproti konstruktivistickému pojetí Michela Foucaulta a jeho nástupců v proudu tzv. queer theory.

Weiss se dále zastavuje u terminologie. Namísto pojmu deviace, který u běžné populace vyvolává negativní konotace a je vnímán jako termín používaný k popisu něčeho špatného a odsouzeníhodného, zavádí Weiss pojem sexuální parafilie. Význam termínu osvětluje Weiss na jeho řeckém původu – „para“ = mimo, „filia“ = láska. Za sexuální parafilie tedy dle Weisse považujeme případy, kdy dochází v sexuálním životě k *preferenci odlišných aktivit nebo objektů.*¹² Dále se Weiss zabývá problematikou obecně špatného vnímání rozdílu a častého zaměňování pojmů sexuální deviace a sexuální delikvence. Pro další charakteristiku lékařského pojetí lidské sexuality a sexuálních odchylek je klíčové Weissovo označení sexuální deviace jako poruchy zdraví, zatímco termín sexuální delikvence definuje Weiss jako jev, kdy dochází k *porušení sociálních (právních) norem sexuálního chování*¹³.

To, že je sexuální deviace autorem označována jako porucha zdraví by mohlo vést ke zjednodušujícímu závěru, že medicínské paradigma nazírá veškeré sexuální odchylky jako záležitost jedincova zdravotního stavu. Jednoduše bychom pak sexuální devianty mohli označit za nemocné a dále se odlišností jejich sexuálních tužeb nezabývat. Ačkoliv medicínské paradigma s konceptem lidského zdraví přirozeně pracuje, definice sexuální deviace není pouze přímočarou rovnicí „sexuální deviace = nemoc“.

Podle obou v současné době používaných mezinárodních klasifikací (americká DSM-IV z roku 1994 i MKN-10 Světové zdravotnické organizace z roku 1992) lze parafilii

¹¹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 9. ISBN 80-7178-634-9.

¹² WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 10 + zadní přebal. ISBN 80-7178-634-9.

¹³ tamtéž, s. 10

*považovat implicitně za poruchu pouze v případech, kdy způsobuje svému nositeli distres a osobní či sociální problémy.*¹⁴

Weiss tuto situaci ilustruje na příkladu pro tuto studii aktuálním – představme si pedofila, který se s odchylkou svého sexuálního chování vnitřně vyrovnal a nikoho svým jednáním neohrožuje (své sexuální touhy dokáže naplnit tak, že společnost nijak neohrozí). Takový jedinec by dle Weisse *vlastně nebyl deviantní, a to přesto, že by ze sexuologického hlediska vykazoval celoživotní preferenci dětí jako sexuálních objektů.*¹⁵

Je tedy Antonín Novák, pedofilní homosexuální vrah Jakuba Šimánka, sexuálním deviantem? Dle výše popsaných kritérií lékařského paradigmatu ano. Jeho jednání mu způsobilo problémy jak osobní, tak společenské, jelikož svou sexuální touhu nedokázal naplnit náhradní, pro společnost přijatelnou formou. Zároveň je dle této perspektivy Novák sexuálním delikventem, protože porušil právní normu věkové hranice pro pohlavní styk a dopustil se tak zneužití mladistvého. Dle medicínského paradigmatu bychom tedy Antonína Nováka označili za deviantního sexuálního delikventa a jeho sexuální odchylku můžeme nazývat zdravotní poruchou.

Zastavme se v rámci medicínského paradigmatu pohledu na sexualitu a sexuální deviace ale i u dalších forem sexuálních variací.¹⁶ Dlouhou dobu, jak je obecně známo, byla například homosexualita považována za chorobu. V dnešní době se v rámci lékařské perspektivy homosexualita na seznamu poruch zdraví už nevyskytuje, protože, jak uvádí Weiss, *neexistuje důkaz, že by byla spojena s jakoukoli psychiatrickou patologií*¹⁷, přesto, jak si dále ukážeme, můžeme debatovat o tom, proč v dnešní společnosti dochází k nadvládě heterosexuality a proč je právě homosexualita označována za sexuální variaci, za odchylku od normy. Kde se taková norma vzala?

¹⁴ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 10. ISBN 80-7178-634-9.

¹⁵ tamtéž, s. 11

¹⁶ pojem navrhuje Weiss jako zcela neutrální

¹⁷ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 11. ISBN 80-7178-634-9.

Už na tomto místě můžeme nastínit, že tradice heterosexuálních svazků pochází přirozeně z křesťanství. Pohled tohoto paradigmatu na sexualitu a deviace bude pojednán v závěru této kapitoly. Zásadní problém, kterého se budeme dotýkat, ale můžeme vytyčit už nyní. Zastánci lékařského paradigmatu totiž věří, že *parafilici si svou deviaci nevybírají dobrovolně. (...) Zatím chybí důkaz, že člověk může dokonale kontrolovat tak biologicky determinovanou potřebu, jako je ta sexuální, pouhým vědomým rozhodnutím.*¹⁸ U křesťanského paradigmatu se budeme potýkat s názorem, že odlišné sexuální touhy jsou boží zkouškou a že je lze vlastní vůlí potlačit.

Lékaři přistupují v oprávněných případech (dle kritérií výše) k jedincům sexuálně deviantním jako k pacientům a snaží se jejich poruchy léčit pomocí medikace či terapie, protože dle jejich stanoviska nelze jejich sexuální touhy ovládat pouhou vůlí. Dle Weisse existuje *hluboce zakořeněná a často neuvědomělá představa, že tito lidé se chovají sexuálně odlišně z jakési vrozené amorálnosti, vady charakteru, či „přesycenosti“ normálním sexem. (...) U deviantů se však jedná se o celoživotní a pravděpodobně vrozený sklon, který nijak nesouvisí s morální či charakterovou úrovní pacienta.*¹⁹

Vraťme se ale k normě. Jaké sexuální aktivity do ní spadají a jaké už ne? A kdo má právo to určit? Na tyto otázky neexistuje jednoznačná odpověď. Cesta k ní vždy záleží na konkrétním paradigmatu. Za obecné ale můžeme považovat tvrzení, že je třeba vždy vytyčit hranice „normálního“, abychom poté mohli označit jisté jevy, které se v těchto hranicích nepohybují, za nenormální a deviantní. Problematikou normality sexuálního chování se Petr Weiss zabývá v tom smyslu, že vytyčuje několik základních typů normy. Můžeme dle něj rozlišovat mezi normou statistickou, tedy, že normální je to, čeho je nejvíc, normou biologickou – normální je to jednání, které vede k reprodukci, normou medicínskou, tedy funkcionální – pokud něco funguje, tak jak má, je to normální. Nakonec můžeme vytyčit normu subjektivní a normu ideální.²⁰

¹⁸ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 12. ISBN 80-7178-634-9.

¹⁹ tamtéž, s. 13

²⁰ tamtéž, s. 24 - 28

Vidíme tedy, na jak tenkém ledě se z hlediska vymezení „normálního“ sexuálního chování pohybujeme. Minimálně dle prvních dvou typů normy je pro lékařské paradigma normální sexuálním chováním heterosexuální svazek dospělého muže a ženy, protože takových je ve společnosti nejvíce a vedou k reprodukci. Problematičtější se pak stává ale označení toho, co je dle normy ještě v pořádku a co už mají claim makers (tvůrci tvrzení) právo označit za nestandardní, či dokonce deviantní. Opět zde platí, že pro každé paradigma se definice normality sexuálního chování proměňuje. Vztáhneme-li toto na hlavní téma této studie – obraz vraždy Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a TV Nova - jak mají reportéři k materiálu přistupovat? Jsou jen pouhými šířiteli nastavených hranic jevů, nebo mají právo, či by dokonce měli, tvrzení, jež šíří, kriticky hodnotit?

Shrňme si tedy základní charakteristiky medicínského přístupu k sexualitě a sexuálním deviacím. Toto paradigma tvrdí, že je sexualita vrozená a že tedy determinanty sexuálního chování jsou vnitřní.²¹ Naprostý opak představuje paradigma konstruktivistické teorie Michela Foucaulta, ke kterému nyní přejdeme.

Paradigma: filozofie Michela Foucaulta

Dle Michela Foucaulta, francouzského postmoderního filozofa, je sexualita sociálním konstruktem. Základní premisou Foucaultova přístupu k sexualitě je, že sexualita není přirozenou součástí našich životů, ale je utvářena kategorií, která má původ spíše v historii, společnosti samotné a v její kultuře, než v biologii. Další specifikum sexuality dle teorie Michela Foucaulta, jak ji popisuje Spargo, tkví v tom, že ve společnosti přispívá k udržení určitých mocenských vztahů.²²

²¹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 16. ISBN 80-7178-634-9.

²² SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. pp. 12 - 14. ISBN 1 84046 092 X.

*Od 18. století nepřestává sex provokovat jakési všeobecné diskursivní podráždění. Tyto diskursy o sexu se nemnoží mimo rámec moci nebo proti ní, nýbrž právě tam, kde se vykonává, a jako prostředek jejího výkonu.*²³

Klíčovým bodem Foucaultova pohledu na lidskou sexualitu je jeho polemika s represivní hypotézou, a sice že lidská sexualita podléhá v dnešní moderní společnosti cílenému potlačování. Proti tomuto názoru Foucault vystupuje se svým přesvědčením o mnohosti diskursů o sexualitě, a tvrdí, že jejich počet po poslední tři století významně narůstá. Foucault spatřuje mnoho ohnisek, ze kterých tyto rozličné diskursy o sexualitě pocházejí. Mezi jinými je to medicína, ale i psychiatrie, která se zabývala sexuálními perversy *a konečně všechny druhy společenské kontroly, které se vyvinuly na konci 19. století a které šíří okolo sexu diskursy a posilují vědomí ustavičného nebezpečí, které zase podněcuje k mluvení o sexu.*²⁴

Je tedy zřejmé, že Foucault v souvislosti se sexem nemluví o jednom jediném diskursu. Právě naopak, v moderní společnosti se dle něj diskursy o sexu neustále množí, produkují je rozličné aparáty, které jsou zde k tomu, aby o sexu vypovídaly, či nás nabádaly o něm mluvit, aby zkrátka šířily vědění o sexu. Těmito aparáty utvořené diskursy pak fungují v nejrůznějších institucích moderní doby. Odlišně je na lidskou sexualitu a sex samotný pohlíženo v demografii, v biologii, v medicíně, v rámci morálky, pedagogiky či politické kritiky. Foucault v souvislosti s tím hovoří o tom, že se v dnešní společnosti rozvíjí jakási komplexní síť diskursů o sexu a ohnisek, ze kterých tyto diskursy vznikají.²⁵

Foucault také poskytuje jednu z možných odpovědí na otázku nastolenou v úvodu této kapitoly slovy Tamsin Spargo: proč na sexu tolik záleží? Východiskem Foucaultovy teorie je totiž teze, že *jádrem ekonomického a politického problému populace je sexualita.*²⁶ Tvrdí, že se dnešní společnost neobejde bez analýzy ukazatelů

²³ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 41. ISBN 80-238-5090-3.

²⁴ tamtéž, s. 30, 38 - 39

²⁵ tamtéž, s. 42 - 43

²⁶ tamtéž, s. 33

porodnosti, sňatkového věku, legitimních a nelegitimních porodů a dalších. Foucault sexuální chování vidí jako novodobý předmět analýzy a označuje naši sexualitu za problém veřejný.²⁷

Dalším jevem, o kterém Foucault hovoří, a který se váže k tématu této studie, je tzv. produkce reverzního diskursu. Touto teorií vysvětluje Foucault posun, který ve vnímání lidské sexuality způsobila existence obrovského množství diskursů. Původně, jak Foucault tvrdí, byl pod záštitou křesťanské víry heterosexuální monogamní svazek nejvyšší normou. S rozvojem velkého množství diskursů se tento popisovaný řád monogamních heterosexuálních svazků dle Foucaulta stává mlčenlivějším. Ne, že by vymizel jako základní forma uspořádání sexuálních vztahů, ale do popředí vystupují nejrůznější perverze, odchylky a jedinci, kteří vyznávají jiné sexuální objekty či praktiky a přiznávají se k tomu, čím sami jsou. Až bude, slovy Foucaulta, znovu *vyslýchána*, normální sexualita, stane se tak zpětným pohybem od těchto perverzí, které nyní stojí v centru pozornosti.²⁸

*Tento nový hon na periferní sexuality s sebou přináší začlenění perverzí a novou specifikaci individuí. Sodomie někdejšího občanského zákoníku či kanonického práva byla typem zakázaného činu: její původce byl subjektem pouze právního postihu. Homosexuál 19. století, to už je osobnost: má svoji minulost, anamnézu a dětství, charakter a způsob života. (...) Nic z toho, čím ve své totalitě je, neuniká jeho sexualitě. (...) Je v něm přítomná všude. (...) spoluvytváří jeho podstatu.*²⁹

Základními pilíři Foucaultovy teorie jsou sexualita, moc a vědění. Výše nastíněný posun k pozornosti věnované periférii sexuálních aktivit orientaci na touhu po vědění ilustruje. Jak Foucault tvrdí, sex během přechodu k dnešní moderní společnosti už neomezoval jen na problematiku *pocitu a slasti, zákona nebo zákazu, ale také pravdy*

²⁷ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 36. ISBN 80-238-5090-3.

²⁸ tamtéž, s. 48

²⁹ tamtéž, s. 53

*a nepravdy – pravda o sexu se stala podstatnou věcí, užitečnou, nebo nebezpečnou, vzácnou nebo strašlivou – zkrátka, sexualita se konstitovala jako věc pravdy.*³⁰

V této chvíli můžeme objasnit, co Foucault myslí onou vůlí k vědě, která je pro naši západní civilizaci charakteristická. Způsob, kterým je tato touha po vědě v moderní společnosti uplatňována popisuje Foucault jako *scientia sexualis* – v naší civilizaci je dle něj už od středověku doznání jedním z klíčových rituálů, *od něž se očekává produkce pravdy.*³¹ Bez diskuzí pak můžeme tvrdit, že skrze doznání se uplatňuje vždy jakási forma moci – tímto se nám klíčové koncepty Foucaultovy teorie: sexualita, vědě a moc dostávají do souvislosti.

Významný z hlediska orientace této studie na homosexuální a pedofilní vraždu devítiletého chlapce je fakt, že se dle Foucaulta totožnost jedince v západní společnosti začala ověřovat diskursem pravdy a ne například jeho příbuzenskými vztahy. *Moc vepsala doznání k pravdě do základu procedur individuace (...) Na západě se člověk stal živočichem, který se doznává.*³²

Foucaultovo propojení konceptu moci a vědě je pro téma této studie zásadní. Dnešní společnost disponuje nad deviantními jedinci určitou formou moci, která je nutí doznávat se o svých sexuálních preferencích a přejímat určitá označení své orientace. Ona pojmenování vlastní sexuální identity ale tyto jedinci volí pouze z omezeného itineráře, který je produktem určitého diskursu a svým způsobem tedy produktem vědě. Z výše uvedeného lze učinit závěr, že se jedincova sexuální identita konstruuje na průsečíku diskursu, moci a právě vědě.

*Slova, která používám a myšlenky, které mám, jsou svázány se sociální konstrukcí reality mé společnosti; stejně jako vidím barvy definované spektrem, prožívám svou sexuální identitu v rámci souboru „možností“ určených kulturní sítí diskursů.*³³

³⁰ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědě*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 67. ISBN 80-238-5090-3.; dvakrát v citaci odstraněna spojka „že“

³¹ tamtéž, s. 69

³² tamtéž, s. 70 - 71

³³ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. p. 52. ISBN 1 84046 092 X.; přeloženo autorkou

Foucault tvrdí, že právě vůle k vědění o sexualitě je klíčovou charakteristikou moderního západu. Pro shrnutí: doznání je určitou formou vědění a pro jeho dosažení se ve společnosti uplatňuje moc. Pravda o sexu je tím, co moderní společnost hledá a za čím směřuje, protože jak Foucault tvrdí, vládne jí slast z pravdy o slasti.³⁴ Odhalení pravdy o sexu považuje Foucault za pozitivní.

*Pravda, je-li řečena včas, tomu pravému a tím, kdo je jejím držitelem a kdo je za ni odpovědný, léčí.*³⁵

Koncept moci dle Michela Foucaulta

Než se přesuneme k samotnému stručnému osvětlení toho, jak Michel Foucault chápe moc, podívejme se na východiska jeho teorie. Foucault při chápání fungování novodobé společnosti vychází z modelu tzv. Panoptikonu, který v 18. století vytvořil Jeremy Bentham.

Panoptikon je architektonickým modelem vězení, jehož základní myšlenka je velmi jednoduchá – kruhovitá konstrukce, kde představitelé moci a dohledu jsou umístěni uprostřed, zajišťuje permanentní dohled nad odsouzenými, kteří se pohybují vně tohoto centra, při okrajích Panoptikonu. Věznění tedy ztrácí veškerou svobodu a jsou podrobena nepřetržité kontrole.³⁶

Foucault Panoptikon chápe jako obecný model uspořádání mocenských vztahů v moderní společnosti. Podstatou tohoto uspořádání nejsou už vztahy k vládci, který stojí v centru, ale vztahy disciplíny. V souvislosti s tímto modelem tedy Foucault moderní společnost nazývá disciplinární společností.³⁷

³⁴ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 77, 83, 84. ISBN 80-238-5090-3.

³⁵ tamtéž, s. 80

³⁶ *Turning the Lab into Jeremy Bentham's Panopticon. The Effect of Punishment on Offenders and Non-Offenders*. ENGEL, CH.; IRLENBUSCH, B. Bonn: Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods, [cit. 11. 2. 2012]. Dostupné na: WWW: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1555589 ; přeloženo autorkou

³⁷ PURGERTOVÁ, Zuzana. *Dohled nad pracovníky organizací působících v oblasti kreativních průmyslů*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2011. s. 12. Bakalářská práce.

Zastavme se ještě u Foucaultova pojetí moci ve vztahu k sexu. V souvislosti s upozorněním na nedostatečnost represivní hypotézy, a sice že dnešní společnost potlačuje sex, se Foucault snaží rozmluvit čtenáři chápání moci jen jako negativního represivního nástroje práva a zákona. Foucault proti této represivní právní podobě moci definuje moc produktivní, tedy takovou moc, která je účinná a vede k pozitivním výsledkům.³⁸

*Moc není instituce, není to struktura, není to ani nějaká síla, kterou by byli někteří vybaveni; je to jméno, které přisuzujeme komplexní strategické situaci dané společnosti.*³⁹

A jak je to dle Foucaulta se vztahem moci a diskursu? Ani tam neplatí pravidlo na nadvládě jednoho nad druhým. Diskurs není moci podřízen, ani jí neodporuje. *Je třeba přijmout komplexní a nejistou hru, v níž může být diskurs zároveň nástrojem i účinkem moci, avšak rovněž překážkou, zábranou, bodem odporu či východiskem opačné strategie. Diskurs uvádí moc do pohybu a produkuje ji, posiluje ji, ale také ji podkopává, vystavuje ji pohledu, činí ji zranitelnou a umožňuje její omezování.*⁴⁰

Abychom shrnuli chápání sexuality z pohledu teorie Michela Foucaulta, je třeba nejdříve vymezit tři pilíře, na kterých tato teorie stojí. Jsou jimi sexualita, vědění a moc. To, co Foucaultův přístup k sexualitě zásadně odlišuje od paradigmatu medicínského, které jsme rozebrali výše, je, že sexualita dle něho nemůže být chápána jako něco přirozeného, je vždy sociálním konstruktem.

Sexualitu nemůžeme chápat jako nějakou přírodní danost, kterou se moc pokouší zkrotit, či jako temnou oblast, jíž se vědění postupně snaží odhalit. (...) Není to potměšilá skutečnost, kterou se stěží pokoušíme zachytit, nýbrž velká síť povrchu, kde jsou stimulace těla, intenzifikace slasti, podněty k diskursům, formování poznání,

³⁸ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 100 - 107. ISBN 80-238-5090-3.

³⁹ tamtéž, s. 109

⁴⁰ tamtéž, s. 118

*posilování kontrol a odporů navzájem propojeny podle některých velkých strategií vědění a moci.*⁴¹

Další klíčovou charakteristikou Foucaultova přístupu k lidské sexualitě je jeho nepřijímání represivní hypotézy o cíleném potlačování sexu v soudobé společnosti. Naopak věří v opačný stav situace – neustálé podněcování nových diskursů o sexu. Pro moderní společnosti je dle něj charakteristické sledování pravdivého diskursu o sexu, což znamená, že se o sexu mluví v podstatě neustále, je předmětem zpovědí a doznání, protože je obecně považován za něco, co je jedinci skrýváno a o čem je tedy nutné dozvědět se pravdu.

V neposlední řadě shrňme Foucaultovo provázání fenoménu lidské sexuality s politickou a ekonomickou stabilitou a s novodobým kapitalismem. Foucault se totiž ptá, zda veškerá pozornost, která je sexu a sexualitě věnována a rozruch, který se kolem tvoří, není *podřízen jedině elementární starosti: zajistit lidnatost, reprodukovat pracovní sílu, zajistit pokračování dané formy sociálních vztahů; zkrátka uspořádat ekonomicky užitečnou a politicky konzervativní sexualitu?*⁴² Na co ale Foucault na stejném místě upozorňuje, je fakt, že i kdyby toto bylo konečným cílem, pak toho určitě nebude dosahováno represí a omezováním sexu, ale naopak. Foucault označuje 19. a 20. století za *věk mnohosti: rozptýlení sexualit, posílení jejich disparátních forem, implementace množství perverzí*. 20. století se dle Foucaulta stalo *iniciátorem sexuálních heterogenit*.⁴³

Jelikož je teorie Michela Foucaulta společně s teorií morální paniky dle Stanleyho Cohena klíčovým teoretickým konceptem této bakalářské práce, budou Foucaultovy myšlenky konkrétně aplikovány na kauzu vraždy Jakuba Šimánka v kapitole pojednávající závěry kvalitativního výzkumu provedeného v rámci této studie. Umístění aplikace teoretického konceptu Michela Foucaulta do kapitoly shrnující závěry kvalitativního může být tedy odůvodněno tím, že pro takovou aplikaci

⁴¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. s. 124. ISBN 80-238-5090-3.

⁴² tamtéž, s. 46

⁴³ tamtéž, s. 46

je třeba většího prostoru, než nabízí tato kapitola shrnující nejrůznější teoretické perspektivy a také, že v kapitole shrnující poznatky kvalitativního výzkumu bude aplikace teorie Michela Foucaulta na vraždu devítiletého Jakuba položena do protikladu s aplikací teorie morální paniky dle Stanleyho Cohena.

Queer theory

Nastiňme ještě stručně, kam se Foucaultova teorie ubírala po jeho smrti. Jeho pokračovatelé, obecně označovaní za zástupce proudu poststrukturalistické teorie se zařazují do zastřešujícího proudu tzv. queer theory, kterou ve své eseji pojednává například Tamsin Spargo.⁴⁴ Tato teorie, která vzniká na konci osmdesátých let, zahrnuje řadu teoretických východisek poststrukturalistického přístupu – *decentralizované psychoanalytické modely, nestálé identity Jacquea Lacana, dekonstrukci binárně konceptuálních a lingvistických struktur Jacqua Derridy a samozřejmě Foucaultův model diskursu, vědění a moci.*⁴⁵

Pokusíme-li se o překlad označení tohoto teoretického proudu do češtiny, zjistíme, že termín „queer“ lze přeložit jako: „zvláštní“, „podivný“, „bizarní“, „teplouš“ či „buzerant“. Nasnadě by tedy hovořit o této teorii v českém jazyce například jako o „teorii podivna“. Toto označení se ale nepoužívá (je pouze výsledkem strojového překladu, termínem, který se nevyskytl v žádné odborné publikaci či článku psaném v českém jazyce), a proto budeme napříč dalším textem užívat jen termínu „queer theory“. Dále v této kapitole se také zastavíme u toho, proč si jedinci s preferencí odlišných sexuálních praktik a objektů toto označení pro sebe samotné volí namísto toho, aby se označovali jako „gay“ či „lesba“.

Zástupci queer theory si kladou otázku, která byla nastolena již v úvodu této kapitoly. Proč je heterosexuality obecně přijímána jako normální, přirozená sexualita? Proč západní společnost podléhá této „heteronormativitě“? Možná, že důvod je prostý-heterosexuální styk vede k reprodukci. Ale v tomto místě odkazují teoretici queer theory

⁴⁴ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. pp. 80. ISBN 1 84046 092 X.

⁴⁵ tamtéž, s. 41; přeloženo autorkou

na Michela Foucaulta, který tvrdí, že *sexualita je kulturním produktem, který nemůžeme považovat jen za prosté rozšíření biologických procesů*.⁴⁶

Queer theory může být dle Spargo chápána jako přístup, který se, spíše než aby usiloval o převrácení či vytěsnění opozice (homosexuality), snaží zkoumat způsoby, jimiž tato opozice k heterosexuálnímu svazku utvářela morální a politické hierarchie vědění a moci v soudobé společnosti.⁴⁷

Podívejme se blíže na problém, který jsme nastínili již výše. Dle Spargo se u termínu „queer“ jedná o slangový výraz užívaný zejména heterosexuály pro označení homosexuálů, ale i některými homosexuály samotnými, kteří se takto označují namísto „gaye“ či „lesby“. ⁴⁸ Proč tak ale činí? Co je vede k tomu, aby namísto většinovou společností dobře chápaných označení „gay“ či „lesba“ volili najednou pro označení své sexuální orientace pro mnohé nesrozumitelný výraz „queer“? V dnešní společnosti již totiž nestačí o lidské sexualitě, která se vymyká heteronormativním měřítkům, přemýšlet jen ve dvou jasně vymezených kategoriích. Gay je muž, který preferuje jako sexuální objekt muže. Lesba zase žena, která preferuje sexuální vztah se ženou. Jak se ale postavíme k označení jedince, který je bisexuální, tedy nepreferuje při realizaci sexuálních aktivit ani jedno pohlaví, a který momentálně nachází zálibu v sexu s jedinci transexuálními? Zdá se, že itinerář označení jedinců s preferencí jiných aktivit či sexuálních objektů je v současnosti už zkrátka nedostačující. S tím, jak se rozšiřuje portfolio aktivit, jež je možné v rámci sexuálního života podnikat, se stírají hranice mezi jednotlivými „nálepkami“. Pro člověka, který se svými tužbami heteronormativnímu schématu vymyká, je jednodušší přijmout označení „queer“ – tímto totiž odpadá případné vysvětlování toho, co přesně jeho sexuální orientaci charakterizuje. Konvenčně užívaná označení sexuálně odlišných jedinců už v dnešní době zkrátka nestačí a užívání termínu „queer“ nabízí nelimitující přístup k tomu, jak pojmenovat vše, co stojí mimo heteronormativitu.

⁴⁶ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. pp. 44 - 45. ISBN 1 84046 092 X.; přeloženo autorkou

⁴⁷ tamtéž, s. 47; přeloženo autorkou

⁴⁸ tamtéž, s. 37; přeloženo autorkou

Do proudu queer theory můžeme zařadit Američanku Eve Kosofsky Sedgwick, která zkoumá privilegium heterosexuality v širokém záběru rozličných diskursů. Eve Sedgwick objevuje jistý vztah závislosti heterosexuality, která je vnímána jako normativní, na homosexualitě, která podléhá i v současné době určité míře stigmatizace. Nejvýznamnější monografií této autorky je *Epistemology of the Closet* (1990), kde Sedgwick popisuje, že režim „veřejného tajemství“, který je s homosexualitou spojen, hluboce strukturuje názory na hodnoty a vědění v soudobé moderní západní společnosti.⁴⁹

Další autorkou queer theory je Judith Butler, americká zastánkyně poststrukturalistické teorie. Butler vychází z Foucaultových závěrů, ale rozšiřuje je o gender, protože, jak tvrdí Spargo, kritici reagovali na to, že Foucault se ve své analýze věnuje téměř výhradně produkovaní homosexuality u mužů a gender tak podceňuje.⁵⁰

Nastíníme-li hlavní otázku, kterou queer theory rozšiřuje teoretický koncept Michela Foucaulta, zjistíme, že queer theory zkoumá zvláště problematiku toho, jak se jedinec identifikuje jako heterosexuál či homosexuál v případě, že oba typy sexuální orientace jsou produktem vědění a ne vnitřní vlastností, která v nás existuje od přírody?⁵¹ V této otázce queer theory východiska Michela Foucaulta rozvádí, není však účelem této studie se této teorii věnovat podrobně, ale spíše načrtnout, kam zásadní teoretický koncept přístupu k sexualitě Michela Foucaulta dále vedl.

Paradigma: křesťanství

Posledním paradigmatem, z jehož pohledu budeme sexualitu a sexuální deviace zkoumat je přístup křesťanství. U křesťanství je třeba zdůraznit mnohost přístupů k problematice lidské sexuality, sexuální deviace a odchylek od normy heterosexuálního svazku. Následující řádky pojednají jednak pohled extremistický, ale i přístup liberální. Hned v úvodu tedy popřeme možnost vnímat křesťanské paradigma jen a pouze

⁴⁹ SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. p 49. ISBN 1 84046 092 X.; přeloženo autorkou

⁵⁰ tamtéž, s. 52; přeloženo autorkou

⁵¹ tamtéž, s. 50; přeloženo autorkou

z pohledu tzv. „ultras“ v tom smyslu, že heterosexuální svazek je jedinou přípustnou normou a odchylka od něj je poruchou, nemocí, boží zkouškou, které se lze silou vůle zbavit.

Extremistický pohled

Je zřejmé, že právě z filozofie křesťanství pochází ideální představa heterosexuálního monogamního soužití, která je pro vyznavače tohoto náboženství normou. Normalitu sexuálního chování dle křesťanského paradigmatu ilustrují postuláty křesťanského filozofa Tomáše Akvinského, jak je uvádí Petr Weiss. Podle těchto postulátů je pohlavní styk „správný“ pouze za předpokladu, že je prováděn: a) se správnou osobou (tedy manželským párem, samozřejmě opačného pohlaví); b) správným způsobem (tedy vaginální souloží tváří v tvář); c) za správným účelem (tedy za účelem plození). Weiss podotýká, že tento přístup dodnes nacházíme v základech určitých právních norem a přiznává, že v podstatě i medicínské paradigma tyto postuláty částečně přejímá a upravuje je terminologicky.⁵²

*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*⁵³

Křesťanský aktivista Karel Sýkora vidí v tomto biblickém citátu *jasně deklarovaný, sociologický model rodiny. Muž a žena budou jednou provždy základním kamenem lidské rodiny. Z biblického modelu rodiny neexistuje žádná výjimka! Co s těmi z našich spoluobčanů, kteří jsou sexuálně zatíženi na stejné pohlaví?*⁵⁴

Tento krátký úryvek může ilustrovat jistou vyhrocenost, se kterou tato křesťanská větev k sexuálním variacím přistupuje. Mezi radikální odpůrce

⁵² WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 23. ISBN 80-7178-634-9.

⁵³ Bible, Genesis 1:27 In SÝKORA, K. Křesťanství a homosexualita. In Blog Karla Sýkory [online]. karelsykora.blog.idnes [cit. 16. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://karelsykora.blog.idnes.cz/clanok.asp?cl=57023&bk=83217>>

⁵⁴ SÝKORA, K. Křesťanství a homosexualita. In *Blog Karla Sýkory* [online]. karelsykora.blog.idnes [cit. 16. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://karelsykora.blog.idnes.cz/clanok.asp?cl=57023&bk=83217>>

homosexuality patří například nizozemský psychiatr J. M. van der Aardweg, k umírněnějším ultras pak můžeme řadit Američana Jamese Dobsona, autora studie o výchově chlapců⁵⁵, jehož myšlenky jsou níže komentovány.

James Dobson prezentuje ve své monografii zabývající se výchovou chlapců homosexualitu jako nejvyšší zlo a hrozbu, která může rodiče a jejich syny potkat. Kritická četba textů extremistických zástupců křesťanské obce na téma homosexuality působí velmi apelativním dojmem – tito ultras se snaží ochránit mladé chlapce a vyzývají jejich rodiče, aby si dali na „rozvoj“ homosexuálního chování svých synů velký pozor (dle této větve křesťanského paradigmatu, jak uvádí Dobson, homosexualita jednoznačně není dědičná, z chlapců se homosexuálové prostě „stanou“). V době na počátku dospívání dle Dobsona totiž u mladých chlapců nastupuje krize sexuální identity a hrozí, že se v chlapci probudí homosexuální sklony. Stav, kdy na sobě mladík takové tendence pozoruje, nazývá Dobson „prehomosexualitou“. V takové chvíli je, jak tvrdí, nutné, aby zasáhli odborníci a rodině pomohli chlapce této poruchy zbavit.⁵⁶

V extrémním křesťanském pohledu na problematiku sexuálních deviací nabývají tyto dle Dobsona podobu jakési ďábelské zkoušky, obludy, kterou je v sobě třeba ovládnout. Křesťanští aktivisté navíc důsledně varují, že tato životní cesta vede *k sexuálně přenosným chorobám, jako je AIDS a tuberkulóza, a dokonce i ke kratšímu životu.*⁵⁷

Kromě toho, že Dobson uvádí, že neexistuje žádný doklad o tom, že by homosexualita byla dědičná, že by nějaký genetik objevil „gen homosexuality“, tvrdí také, že homosexualitu si jedinec obvykle nezvolí. Neuvádí tedy ale křesťany domnívanou příčinu homosexuální orientace, dohady uzavírá tím, že *ve hře tedy musí být něco jiného.*⁵⁸

⁵⁵ DOBSON, James. *Výchova chlapců*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. 318 s. ISBN: 80-7255-082-9.

⁵⁶ tamtéž, s. 137 - 156

⁵⁷ tamtéž, s. 139

⁵⁸ tamtéž, s. 141

Zásady extremistického, až dogmatického křesťanského pohledu na sexualitu, můžeme shrnout následovně: normou je heterosexuální monogamní vztah. Odlišné sexuální touhy jsou „boží zkouškou“. Homosexualita je poruchou, navzdory tomu, že média a nejrůznější organizace tvrdí opak. Důsledným modlením a prací na sobě samém společně s odbornou pomocí se lze navrátit na stranu „normálně“ sexuálně orientovaných. Dále je podstatné vymezení oproti lékařskému hledisku, a sice že homosexualita v žádném případě nemůže být dědičná, křesťanství klade důraz na možnost ovládat své sexuální touhy silou vůle a případně poruchu „vyléčit“ v opravné terapii.

Konečně, pokud by se homosexualita přenášela geneticky, byla by nevyhnutelná, neměnná, neodolatelná a neléčitelná. Naštěstí není. Prevence je účinná. Změna je možná. Naděje je dostupná. A Kristus uzdravuje. Média spolu s organizacemi gayů a lesbiček přesvědčují veřejnost, že homosexualita je předem daná stejně jako rasa a že se s ní nedá nic dělat. To prostě není pravda.⁵⁹

Z pohledu ateistického můžeme tyto závěry považovat za zarážející, stejně jako Dobsonovo tvrzení, že homosexuální a lesbické organizace se tak vehementně snaží o snížení věkové hranice pro první sexuální styk za tím účelem, aby jim byl styk s dětmi dostupnější, kterým své pojednání o homosexualitě ve výchově chlapců uzavírá a kterým poukazuje na jím domnělou spojitost mezi sexuální deviací – pedofilii a sexuální variací – homosexualitou a snaží se ilustrovat její zvrhlost v tónu, který udržuje napříč celým svým textem a který je typický (jak můžeme tvrdit na základě četby několika textů o homosexualitě z křesťanské perspektivy) pro naprostou většinu křesťanských ultras.

⁵⁹ DOBSON, James. *Výchova chlapců*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. s. 141. ISBN 80-7255-082-9.

Liberální pohled

Ačkoliv je výše popsané extremistické stanovisko křesťanské církve převažující perspektivou, zastavme se i u liberálního křesťanského pohledu na lidskou sexualitu a sexuální deviace či odchylky od heterosexuální normy. Jako zástupce tohoto pohledu můžeme uvést Martina C. Putnu, křesťanského liberálního aktivistu. Je nutné podotknout, že pro autorku bakalářské práce bylo seznámení se s perspektivou tohoto autora velmi přínosné, jelikož sama tíhla k tomu vnímat křesťanský přístup k problematice lidské sexuality pouze v rámci dogmatického extremistického paradigmatu popsaného výše. Jak tedy tuto problematiku vidí křesťanští liberálové? Na tuto otázku se pokusíme odpovědět právě prostřednictvím interpretace myšlenek křesťanského aktivisty Martina Putny, který je sám homosexuálem.

Putna se vyjadřuje zejména k tomu, že výklad Bible jednoznačně v duchu anti-homosexuálním nemusí být jediným konečným. Hovoří o tom, že biblické citáty jsou často vytrženy ze svého kontextu a záměrně používány v boji proti homosexualitě. Putna dále hovoří o tom, že je v současnosti nutné akcentovat veřejný rozměr problematiky homosexuality, ačkoliv sám souhlasí s tím, že jedincova sexualita je čistě soukromou. Sám Putna se v roce 2011 účastnil pochodu hrdosti homosexuálů – Prague Pride – a jak tvrdí, společně s dalšími aktivisty se právě skrze takové akce snaží poukazovat na fakt, že je třeba bojovat za to, aby se tato problematika stala záležitostí veřejnou a diskutovanou.⁶⁰

A dokud pouhý fakt, že tento partner je stejného pohlaví, bude stále obklopen odérem čehosi špatného, o čem se nemá mluvit, co je jakousi soukromou hanbou – dotud bude přežívat situace nerovnováhy, skrývání, studu, dvojího života, diskriminace a vydírání.⁶¹

Zde tedy vidíme jasné vymezení se vůči tomu, jak homosexualitu pojmají křesťanští extremisté – jedná se o výsledek krize sexuální identity, zkoušku, se kterou lze pomocí odborníků bojovat – činit je tak třeba ale v kruhu rodinném, protože

⁶⁰ NEZBEDA, O.; TŘEŠŇÁK, P. Jsem pro rodinu a pro národ. In *Respekt* [online]. Respekt.Ihned. [cit. 4. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-53324660-jsem-pro-rodinu-a-pro-narod>>

⁶¹ tamtéž

homosexualita vlastního dítěte je nejvyšší hanbou. Putna a další liberální křesťanští aktivisté naopak z homosexuality činí věc veřejnou skrze nejrůznější eventy, jakými je například pražský pochod hrdosti homosexuálů.

*A potkal jsem třeba pravoslavného kněze s transparentem: Ježíš praví – láska je nad zákon.*⁶²

Na závěr je nutné vymezit zásadní rozdíl mezi oběma křesťanskými větvemi – ultras a liberály. Zatímco první vidí Písmo a v něm vyřčené zákony jako konečné, liberálové problematiku lidské sexuality a sexuálních odchylek pojmají uvolněněji – žijí v souladu se svou vírou, ale odlišnou sexuální orientaci nepovažují za ztotožnění ďábla, poruchu, kterou je třeba napravit – naopak, slovy Martina Putny, věří, že oficiální katolická morálka se tedy časem bude muset vyrovnat i s tím, že homosexualita je vědecky popsaným jevem, který je postupně společností akceptován.⁶³

V této kapitole jsme nastínili několik teoretických přístupů, skrze které je možné na problematiku lidské sexuality pohlížet. Od medicínského paradigmatu a jeho pojmání sexuálních deviací jako poruch zdraví jsme se přesunuli ke konstruktivistické teorii Michela Foucaulta, která nabízí pohled naprosto odlišný – lidská sexualita je produktem komplexních vztahů moci a vědění, není vnitřní, daná od přírody. Nakonec jsme se zastavili u extremistického křesťanského pojetí lidské sexuality a nejrůznějších odchylek jako božích zkoušek, kterým je možné čelit, a dokonce se například z homosexuální orientace „vyléčit“. Pojednali jsme i liberální křesťanské pojetí sexuality. Toto porovnání různých přístupů k sexualitě mělo za cíl upozornit na to, že ji nelze chápat jen v opozici dobré – špatné a že tedy je nutné se zamýšlet nad výroky, které tvůrci tvrzení o domnělých či skutečných sexuálních deviantech vypouštějí a které pak média nekriticky přebírají. Díky nim totiž dochází k šíření morálních panik, které mnohdy, jak bylo v tomto oddíle ilustrováno, nemusí mít reálný základ.

⁶² NEZBEDA, O.; TŘEŠŇÁK, P. Jsem pro rodinu a pro národ. In *Respekt* [online]. Respekt.Ihned. [cit. 4. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-53324660-jsem-pro-rodinu-a-pro-narod>>

⁶³ tamtéž

Teorie morální paniky

V následující kapitole bude pojednána teorie morální paniky jako zastřešující koncept této bakalářské práce. Ačkoliv si studie klade za cíl nedívat se na zpravodajské pojetí tragické smrti Jakuba Šimánka pouze sociologizující optikou teorie morální paniky dle chápání Stanleyho Cohena, je jejím dílčím záměrem zjistit, zda zpravodajské výstupy týkající se pedofilní vraždy devítiletého chlapce indikátory morální paniky nesly a v tomto směru z Cohenovy studie⁶⁴ plně vychází. Na následujících řádcích se ale seznámíme i s dalšími autory, kteří se konceptu morální paniky věnovali, či jej kritizovali a zmíníme i ty badatele, kteří koncept studovali v českém prostředí. Cílem této studie je uvažovat nad událostmi v souvislostech několika různých teoretických konceptů, z nichž právě úvod do teorie morální paniky, jako jednoho z nich, pojednají následující řádky.

V případě, že určitý jev, či situace dostane nálepku „morální panika“, znamená to, že je událost líčena jako rozsáhlejší a významnější, než skutečně je, zkrátka, že při informování o ní reportéři a další aktéři, skrze které se šíří, zásadně přehánějí.⁶⁵ Takto vysvětluje fenomén morální paniky Stanley Cohen, sociolog, který termín v 70. letech do sociálních věd zavedl. Cohen ale nebyl prvním autorem, který se teorii morální paniky věnoval.

Jock Young, britský sociolog a kriminalista, popisuje *tzv. spirálový účinek produkováný interakcí médií, veřejného mínění, zájmových skupin a politiků, z jejichž vzájemného prolínání se rodí fenomén morální paniky*.⁶⁶ Young se problémem morální paniky zabýval v podstatě ve stejné době jako Cohen, ale popsal ji už během šedesátých

⁶⁴ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. pp. 328. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).

⁶⁵ tamtéž, lokace 93 - 94.; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁶⁶ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 98. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

let na případu sociální reakce na zneužívání drog (konkrétně marihuany) v subkultuře hippies v západním Londýně.⁶⁷

*Young popisuje proces „šíření deviace“ – proces, který se objevuje jako následek morální paniky nad určitým typem jednání. V zásadě je šíření deviace posilujícím a stále se „nabalujícím“ efektem, který se objevuje jako výsledek negativní sociální reakce na takové kriminální či deviantní chování.*⁶⁸

Youngovy závěry týkající se teorie morální paniky, a sice že morální panika deviantní jednání v jistém smyslu posiluje, byly sice publikovány dříve než Cohenovy, zato v jedné z kapitol monografie pojednávající o deviacích, jejímž autorem byl právě Stanley Cohen⁶⁹. V pozdější době oba autoři na několika studiích spolupracovali.⁷⁰

Než tedy přejdeme k výkladu teorie morální paniky dle Stanleyho Cohena, jehož jméno se při vyřčení termínu morální panika vybavuje nejčastěji a jemuž bude věnována v této kapitole největší pozornost, zastavme se u dvou českých autorů, kteří se konceptu morální paniky také dotkli.

Prvním z nich je Jaromír Volek, který morální paniku popisuje jako jednu z příčin sociálního vyloučení, tedy exkluze takových skupin, které společnost považuje za narušitele sociálního řádu a ustavených pořádků.⁷¹ V úvodu své studie⁷² věnující se

⁶⁷ MARSH, I.; MELVILLE, G. Moral panics and the british media – a look at some contemporary „folk devils“. In *Internet Journal of Criminology* [online]. Internet Journal Of Criminology. [cit. 15. 1. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Marsh_Melville_Moral_Panics_and_the_British_Media_March_2011.pdf>; přeloženo autorkou

⁶⁸ tamtéž; přeloženo autorkou

⁶⁹ COHEN, Stanley. *Images of Deviance*. Penguin Books, 1971. pp. 256. ISBN 978-0140212938.

⁷⁰ MARSH, I.; MELVILLE, G. Moral panics and the british media – a look at some contemporary „folk devils“. In *Internet Journal of Criminology* [online]. Internet Journal Of Criminology. [cit. 15. 1. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Marsh_Melville_Moral_Panics_and_the_British_Media_March_2011.pdf>; přeloženo autorkou

⁷¹ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 98. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW: <<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

konceptu morální paniky se Volek zastavuje vůbec nad výkladem slovního spojení morální panika.

Slovní spojení morální panika naznačuje strach o cosi posvátného, co má pro společnost fundamentální význam. Užití adjektiva morální indikuje, že nejde jen o jakési světské ohrožení v podobě klesajícího HDP, ale že je ohrožen sociální řád samotný či přesněji idealizované (ideologizované) vnímání některého z jeho pilířů (...) Jde tedy o stav, kdy je stoupající nejistota řešena rituálními konfrontacemi mezi deviantními a víceméně oficiálními představiteli komunity.⁷³

Volek dále vymezuje dva základní znaky morální paniky, přičemž můžeme tvrdit, že vychází z poznatků Stanleyho Cohena, jelikož za základní indikátory morální paniky považuje přehnanou reakci všech aktérů a také časové omezení trvání morální paniky.⁷⁴ Cohen tyto charakteristické znaky pojmenovává jako „přehánění“ a „prchavost, nestálost“.⁷⁵ Volek dále charakteristiku konceptu morální paniky rozvíjí tvrzením, že se ve své podstatě jedná o jakousi kampaň, tažení proti určité skupině či jednotlivci, kteří dostanou nálepkou těch, co ohrožují stabilitu sociálního řádu. Morální panice dále dle Volka podléhají takoví jedinci, kteří se cítí stavem společnosti ohroženi, či necítí potřebnou důvěru ke stavu, ve kterém se společnost právě nachází.⁷⁶

Jaromír Volek se dále dotýká problematiky moci, která je v rámci této studie reprezentována především nahlížením na problém optikou dekonstruktivistického přístupu Michela Foucaulta, když tvrdí, že *morální standardy jsou v dané kauze nejasné a část politické a mediální scény dychtí vést kampaň a racionalizuje tento záměr snahou*

⁷² VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 97 - 113. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

⁷³ tamtéž. s. 98

⁷⁴ tamtéž, s. 99

⁷⁵ Cohen v originále: „exaggeration“ a „volatility“

⁷⁶ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 99. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

potlačit stav obecného ohrožení.⁷⁷ Vidíme tedy, že koncept morální paniky je s fenoménem moci úzce provázán a proto je analyzovaná kauza vraždy Jakuba Šimánka v této studii nahlížena z obou těchto teoretických hledisek. Volek pojednání o charakteristických znacích morální paniky uzavírá tvrzením, že v jejím průběhu zůstávají v naprosté většině případů skutečné příčiny daného sociálního problému nepovšimnuty. Morální panika pak tedy působí jako jev sám o sobě a dle Volka je specifickou formou sociální exkluze určitých jedinců a skupin.⁷⁸

V českém prostředí se fenoménu morální paniky dále dotýká i Milan Sveřepa, absolvent oboru sociální práce na Univerzitě Hradec Králové, který teorii morální paniky označuje za jeden z přístupů k nastolování agendy, tedy pořadí důležitosti jednotlivých témat v médiích. Jeho úvaha ukazuje na sepětí teorie morální paniky s teorií agenda setting, která definuje zákony přenosu významnosti.⁷⁹ V závěru této kapitoly se k úvahám, že média přednostním výběrem určitých témat šíření morální paniky de facto podporují, vrátíme.

Při studiu morální paniky můžeme na tento fenomén nahlížet ze dvou pohledů. Prvním přístupem je chápání morální paniky jako druhu *kolektivního jednání tzv. nátlakových skupin*⁸⁰, který zastávají především někteří z amerických sociologů, druhým přístupem, z jehož perspektivy je koncept morální paniky nahlížet, je pak pohled birminghamské skupiny Stuarta Halla. Příznivci této větve při studiu morální paniky vycházeli z krize kapitalismu a morální paniku chápali jako *důsledek státního*

⁷⁷ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 99. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

⁷⁸ tamtéž, s. 97 - 113

⁷⁹ McCOMBS, Maxwell. *Agenda Setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 49. ISBN 978-80-7367-591-2.

⁸⁰ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 99 - 100. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

autoritářství.⁸¹ To, co bylo oběma přístupům společné, je nepodceňování role masmédií, které se podle obou škol podílejí na konstrukci a šíření morálních panik.⁸²

Podívejme se nejprve tedy stručně na teorii morální paniky tak, jak ji chápal Stanley Cohen. Jeho zařazení do jedné z výše uvedených větví sociologů, kteří se konceptem zabývali, není jednoduché, protože byl původně Jihoařičanem, který svá studia absolvoval v Londýně⁸³ a značně se inspiroval americkou sociologickou školou, od které převzal teorii o deviaci a kolektivním jednání.⁸⁴ Zavedení termínu morální panika je připisováno právě jemu, stejně jako autorství základní studie tohoto fenoménu s názvem *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of Mods and Rockers*.⁸⁵

Lidoví d'áblové, jak můžeme Cohenův termín „folk devils“ volně překládat, jsou ti narušitelé nastoleného sociálního řádu, kolem nichž se morální panika nejčastěji šíří. Cohen se ale dotýká i paradoxu, že tito lidoví nepřátelé nejsou pouze příčinou morálních panik, ale i jejich výsledkem, protože prisouzení nálepky morální paniky určitému jedinci či jevu velmi často vyústí v jeho zařazení mezi lidové d'ábly. Tito veřejní nepřátelé pak dle Cohena musí páchat velmi dramatické, až extrémní činy, aby se mohla morální panika plně rozvinout.⁸⁶

Cohen vymezuje i sedm základních skupin lidových d'áblů, kteří se nejčastěji stávají objektem přehnaného zveličování, tedy tématem morálních panik. První z nich jsou mužští násilníci, příslušníci dělnických vrstev, dále mladí agresori, dopouštějící se

⁸¹ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 99 - 100. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW:
<<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

⁸² tamtéž, s. 99 - 100

⁸³ GOODE, E.; BEN-YEHUDA, N. *Moral panics: The Social Construction of Deviance*. Wiley-Blackwell, 2009. p. 23. ISBN: 978-1-4051-8933-0 (pbk).; přeloženo autorkou

⁸⁴ THOMPSON, K. *Moral Panics*. London: Routledge. 1998. 157 pp. ISBN 0-415-11976-6. In SLOUKOVÁ, Andrea. *Koncept morální paniky v médiích*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. s. 13. Bakalářská práce.

⁸⁵ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. pp. 328. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).

⁸⁶ tamtéž, lokace 186, 469; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

šikany ve školách, uživatelé drog, sexuální násilníci, lidé páchající podvody v sociální oblasti, svobodné matky a uprchlíci. Pro naši studii jsou zvláště významnou skupinou, která je v současnosti, jak tvrdí Cohen, objektem stále silnějších morálních panik, kategorie jedinců zneužívajících děti, pedofilů a satanistů, které děti často rituálně obětují.⁸⁷

*Scénář se stává stále povědomějším: dítě zmizí na cestě domů ze školy, policie sestaví vyšetřovací tým, spolužáci, sousedé a učitelé se ke kauze vyjadřují v rozhovorech, zoufalí rodiče prosí a vyzívají skrze televizi, veřejnost se zapojuje do prohledávání okolí a řeč...*⁸⁸

I kauza Jakuba Šimánka se odehrála podle na vlas stejného, Cohenem popsaného, scénáře. Cohen dokonce označuje morální paniku vznikající okolo pedofilního zneužívání dětí za velmi aktuální, a jako charakteristický znak, jenž ji doprovází, naléhavou zprávou: „mohlo to být i vaše dítě“.⁸⁹ Výskyt této, mnohdy i mezi řádky šířené zprávy, mapuje kvalitativní část výzkumu v rámci této studie. S faktem, že téměř s určitostí můžeme tvrdit, že se podobné vyjádření v mediálních výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka vyskytne, souvisí i fakt, že Cohen označuje objekty morální paniky za předvídatelné, stejně jako diskursivní vyjádření, která se k nim vážou.⁹⁰

Cohen dále popisuje tři základní podmínky, které musí být splněny, aby došlo k rozvoji úspěšné morální paniky. Nejdříve musí být zvolen vhodný nepřítel – snadný cíl, který lze jednoduše odsoudit, s téměř žádnou mocí, druhým krokem je definice oběti – někoho, s kým se může identifikovat většina veřejnosti, někoho, kdo by jednoho dne mohl být v podstatě kýmkoli. A nakonec, musí převažovat přesvědčení, že deviantní

⁸⁷ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 104 – 106, 182 – 183, 212 – 213, 238 – 239, 296 – 297, 316 – 317, 337 – 338. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk); čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁸⁸ tamtéž, lokace 277 – 288; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁸⁹ tamtéž, lokace 86 – 87; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁹⁰ tamtéž, lokace 98 – 99; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

činy nenarušují pouze nějaké dílčí entity, ale integrální součásti společnosti.⁹¹ Byly tyto tři podmínky splněny v případě v této studii analyzované kauze vraždy Jakuba Šimánka? Nepřítel byl stanoven, stejně jako oběť, kterou by se mohlo stát jakékoli jiné dítě. Vzhledem k návrhům na možná řešení problému a prevenci jeho opakování lze také konstatovat, že ve společnosti převažovalo přesvědčení, že byly narušeny její integrální součásti a že je toto nutné řešit.

Indikátory morální paniky, které Cohen vymezuje, jsou přejímány dalšími autory, kteří se konceptem morální paniky zabývají⁹², v českém prostředí například Jaromírem Volkem, jak již bylo zmíněno výše. Cohen za ukazatele morální paniky považuje obavy (spíše než strach), že by mohla existovat nějaká hrozba, nepřátelskost – morální pobouření vůči lidovým ďáblům, kteří ztělesňují problém, shodu – obecně převládající souhlas, že nebezpečí existuje, je vážné a že by proti němu mělo být zasáhuto (většina vlivných skupin, zejména masmédia, by měla tuto shodu sdílet). Mezi další indikátory řadí Cohen disproportionálnost – vyjadřovaná hrozba je daleko větší, než skutečné nebezpečí, které může nastat a nestálost – morální panika se najednou objeví a stejně rychle bez varování zmizí.⁹³ Přesun k rétorice morální paniky přitom podle Cohena tkví v přechodu od otázky „jak se to mohlo stát zrovna tady?“ k tvrzení „mohlo se to stát kdekoliv“.⁹⁴

Autoři Good a Yehuda spadající do americké větve sociologů věnujících se tématu morální paniky se své monografii⁹⁵ zamýšlí jednak nad přínosy teorie morální paniky pro dnešní společnost, ale uvádí i kritiku tohoto konceptu.

⁹¹ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 176 - 180. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk); čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁹² např. Erich Goode, Nachman Ben – Yehuda dle SLOUKOVÁ, Andrea. *Koncept morální paniky v médiích*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011. s. 17. Bakalářská práce.

⁹³ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 422 - 429. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk); čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁹⁴ tamtéž, lokace 194 – 196; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

⁹⁵ GOODE, E.; BEN-YEHUDA, N. *Moral panics: The Social Construction of Deviance*. Wiley-Blackwell, 2009. p. 42. ISBN 978-1-4051-8933-0 (pbk).; přeloženo autorkou

*Koncept morální paniky je přínosný díky rozšíření vědeckého chápání sociálních procesů a změn v naší společnosti. Integruje v sobě prvky z různých oblastí, jakými jsou deviace, kolektivní chování, sociální problémy a v neposlední řadě sociální hnutí.*⁹⁶

Co se týče kritiky konceptu teorie morální paniky, vidí Waddington jeho zásadní potíže v jedné ze základních charakteristik morální paniky – její disproporcionalitě. Waddington za hlavní problém označuje ustavování poměru mezi rozsahem problému a reakcí na něj. Toto Waddington podkládá tím, že koncept morální paniky postrádá jakákoli kritéria proporcionality, bez kterých je nemožné určit, zda pocit nebezpečí a strach, který určitá kauza vyvolává, je opodstatněný, či nikoliv.⁹⁷ Většina teoretiků morální paniky ale tuto kritiku spíše ignoruje.⁹⁸

Závěrem je třeba uvést koncept morální paniky do souvislostí dalších teorií a jevů a odůvodnit tak volbu teoretických konceptů pro tuto studii. Morální panika je konceptem, který *osvětluje interakce mezi silami řádu a kontroly, masovými médii a konkrétními projevy deviantního chování.*⁹⁹ Jak vyplynulo z výše uvedeného, hrají masmédiá v procesu šíření morální paniky klíčovou roli – nastolují agendu (výběrem deviantních nebo sociálně problematických událostí, z nichž v dalších krocích vyfiltrují kandidáty na morální paniku), předávají a šíří nejrůznější tvrzení posilující morální paniku, a co je zásadní, vytváří klíčové sdělení každé z událostí.¹⁰⁰ Síla a moc médií ale

⁹⁶ GOODE, E.; BEN-YEHUDA, N. *Moral panics: The Social Construction of Deviance*. Wiley-Blackwell, 2009. p. 28. ISBN: 978-1-4051-8933-0 (pbk). In SLOUKOVÁ, Andrea. *Koncept morální paniky v médiích*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. s. 20. Bakalářská práce.

⁹⁷ tamtéž, s. 42

⁹⁸ tamtéž, s. 43; autoři např.: Ben – Yehuda, Zatz, Ajzenstadt, Thompson, Ungar, Jenkins, Victor, Goode a další.

⁹⁹ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 110. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW: <<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

¹⁰⁰ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 457 - 460. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk); čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

netkví pouze v jejich roli předavačů a šířitelů, ale ve způsobu, kterým přispívají k udržení dominantní ideologie.¹⁰¹

*To, jak lidé vnímají relativní vážnost mnoho různých společenských problémů, nemůže být tak snadno posunuto. Důvodem je to, že poznání samo o sobě je sociálně kontrolované. A poznání, které zde hraje roli, je nesené masmédií. To je důvodem toho, proč jsou morální paniky kondenzovanými politickými boji o kontrolu způsobů kulturní reprodukce. (...) Jejich studium nám dovoluje nacházet a definovat linie moci v jakékoliv společnosti, způsoby, kterými je námi manipulováno, abychom některé věci brali příliš vážně a některé naopak podceňovali.*¹⁰²

Vidíme tedy, že se při výzkumu morální paniky střetáváme s konceptem moci. Proto je dalším ze základních teoretických východisek této práce filozofie moci Michela Foucaulta, která je aplikována v rámci analýzy způsobu informování o vraždě Jakuba Šimánka v rámci kvalitativního výzkumu. Závěrem oddílu věnovaného teorii morální paniky je třeba si položit klíčovou otázku, na níž v rámci předkládané studie také hledáme odpověď:

Je podstata toho, co novináři ve zprávách prezentují, reálná? Neměli by reportéři sami hlouběji analyzovat obsah, který publiku předávají a který původně pochází od tzv. tvůrců tvrzení¹⁰³, tedy odborníků nespjatých s mediální scénou? A mají vůbec tito tvůrci tvrzení právo vyřknout soudy o tom, komu či čemu náleží a nenáleží nálepka devianta či sociálně problematického jedince (kterýžto obraz je dále mediálně šířen) nebo je jejich odborné hodnocení jen další formou morální iniciativy?¹⁰⁴

Jak tedy zjistíme, zda je podstata toho, co reportéři skrze mediální sdělení při informování o kauzách podobným případu Jakuba Šimánka šíří, reálná? Alespoň

¹⁰¹ tamtéž, lokace 593 – 594; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

¹⁰² tamtéž, lokace 714 – 718; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

¹⁰³ Cohen v originále: „claim makers“, záměrně není předkládáno jako „tvůrci veřejného mínění“, aby nebyl pojem zaměňován s pojmem „opinion leaders“

¹⁰⁴ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 494 - 496. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk); čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

částečně nám v hledání odpovědi na tuto otázku může pomoci interpretace oficiálních policejních statistik kriminálních činů páchaných na nezletilých v letech 2000 – 2012.¹⁰⁵ Výše jsme si popsali charakteristiky morální paniky a zjistili jsme, že jednou z nich je negativní predikce – předpověď, že nepřítel příště udeří s ještě větší silou a také neustále vzbuzování strachu, vyvolávání nepřiměřených reakcí a sounáležitost „ubližených“, kteří věří, že si lidové d'áblové zaslouží za narušení společenských řádů spravedlivou odplatu. V rámci mediálního zpravodajství informujícího o kauzách, jejichž hlavními představiteli jsou právě veřejností vnímaní narušitelé veřejných pořádků, je tak ať přímo, či častěji nepřímo šířena atmosféra stálého ohrožení a příjemce mediálního sdělení pak může mít pocit, že takových jevů je čím dál více a tedy, že míra ohrožení daným lidovým d'ablem narůstá. Je to ale skutečně tak? Vraťme se k otázce, zda je podstata morálních panik reálná – z definic uvedených v této kapitole už tušíme, že odpověď na tuto otázku není jednoznačná, jelikož hlavním znakem morální paniky je právě neadekvátní způsob informování o kauze, „nafukování“ a přehánění.

Jaká data tedy obsahují policejní statistiky týkající se sexuálního násilí páchaného na nezletilých v posledních jedenácti letech? Jejich analýzou docházíme k zajímavému zjištění, které je v rámci studia morální paniky předvídatelné. Počet znásilnění nezletilých osob v České republice nijak rapidně nevzrůstá. Na území České republiky nedochází v posledních jedenácti letech ke kontinuálnímu zvyšování výskytu sexuálně motivovaných trestných činů páchaných na nezletilých.

Počet odhalených případů se rok od roku proměňuje a v této změně nelze vysledovat žádnou pravidelnost. V roce 2000 bylo na území ČR znásilněno 56 nezletilých osob, o dva roky později 105, v roce 2003 ale počet opět klesá na 69 případů. Od roku 2004 do roku 2011 se číslo označující počet znásilněných dětí pohybuje v rozmezí 46 – 86 obětí. Mezi roky 2010 a 2011 došlo téměř ke zdvojnásobení počtu znásilněných nezletilých (69 a 120 případů), v prvních třech měsících roku 2012 bylo znásilněno obětí 49. Tady tedy můžeme pozorovat výrazný „skok“, ovšem nemůžeme jasně říci, že tato tendence bude pokračovat, protože v prvním čtvrtletí roku 2012 sice máme zaznamenaných 49 případů, ale nelze rozhodně

¹⁰⁵ viz Přílohy

tvrdit, že jich tedy za celý rok bude 200 a více. Může se stát, že počet případů znásilnění nezletilých bude méně než v roce 2011, ale to jsou jen spekulace. Důležité je, že k zásadnímu nárůstu počtu případů znásilnění osob ve věku 0-15 došlo mezi lety 2010 a 2011, do té doby ale nelze mluvit o tom, že by deset let docházelo k pravidelnému zvyšování počtu obětí těchto činů. A jak již bylo zmíněno, statistiky pro rok 2012 nemůžeme odhadovat, proto nemůžeme vyřknout jasný soud, že případů znásilnění nezletilých přibývá.

Důležité je ale rozlišovat mezi znásilněním a zneužíváním nezletilé osoby. Velmi jednoduše můžeme rozdíl vytyčit tak, že u znásilnění je třeba užít fyzického či psychického násilí (nebo pohrůžky násilí), aby došlo k sexuálnímu styku, zatímco u zneužívání k tomuto nedochází¹⁰⁶. Skokový nárůst počtu případů sledujeme v policejních statistikách pouze v případě znásilnění (mezi lety 2010 a 2011, jak již bylo popsáno výše), v případě zneužívání v závislosti a ostatního zneužívání se počty případů rozhodně nenarůstají, tendence je spíše opačná. Opět nemůžeme dle prvního čtvrtletí roku 2012 usuzovat na to, jak bude vypadat statistika za celý rok a proto posuzujeme data za léta 2000 – 2011, kde skutečně dochází průběžně k mírnému poklesu počtu odhalených případů zneužívání. Co se ale v průběhu let jednoznačně rozšiřuje, je rejstřík sexuálně motivovaných trestných činů, které lze na nezletilých osobách páchat – přibývá například komerční forma sexuálního zneužívání či sexuální nátlak.

Policejní statistiky nám tedy nepodávají jasný a přesvědčivý důkaz toho, že útoků pedofilních sexuálních deviantů na nezletilé oběti na našem území přibývá. Problém je ale komplikovanější – jak jsme si vysvětlili v kapitole Stav současného poznání, je třeba rozlišovat mezi sexuálním deviantem (porucha zdraví) a delikventem (porušení právních a sociálních norem) a také si uvědomit to, že existuje jistě určité procento osob s pedofilními sklony, které ale své touhy dokážou uspokojit tak, že nejsou pro společnost nebezpeční. Nemůžeme ale vyloučit, že někdy na nezletilou osobu skutečně nezaútočí a až poté se stanou součástí policejních statistik, kterým dosud unikají stejně jako všem dalším tematicky zaměřeným typům přehledů. Stejně tak

¹⁰⁶ MITLÖHNER, Miroslav. *Erotika a paragrafy*. Praha: Grada Publishing, 1999. s. 42. ISBN 80-7169-691-9. In BEČANOVÁ, Michaela. *Trestný čin znásilnění z hlediska juristického*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. s. 39. Diplomová práce.

policejní statistiky nezahrnují neodhalené či neohlášené případy sexuálně motivovaných trestných činů páchaných na nezletilých osobách, proto se o tato data nemůžeme jednoznačně opřít a vyvozovat z nich konečné závěry – jde pouze o dokreslení problematiky ve skutečnosti daleko širšího a nelehce uchopitelného problému.

Metodologie

Základní výzkumná otázka

V této kapitole je v teorii zachycen průběh zpracování výzkumné části předkládané práce, jsou zde popsány klíčové výzkumné metody a jejich formy, které byly pro provedení výzkumu užity. V neposlední řadě jsou zde určeny znaky, které byly na shromážděném materiálu posuzovány. V kapitole je dále popsán soubor mediálních výstupů zpravodajství České televize a TV Nova s tématem vraždy Jakuba Šimánka a proces, jakým byla data pro výzkum sebrána a jak s nimi bylo nakládáno.

Než však přistoupíme k rozboru samotné metodologie výzkumu, je nutné se zastavit nad definicí základní výzkumné otázky a okomentovat, co vedlo k výběru právě tématu vraždy devítiletého Jakuba. Prvotním impulsem byl zájem zkoumat výskyt nějakého tabuizovaného tématu ve zpravodajství českých televizních stanic. Mezi společensky velmi negativně vnímanými tématy byla zvolena pedofilie a volba kauzy Jakuba Šimánka byla již jen logicky následujícím krokem, jelikož autorka této práce pochází z města Chotěboř vzdáleného 20 kilometrů od Havlíčkova Brodu, kde ke vraždě chlapce v roce 2008 došlo.

Téma studie, jež se ve své podstatě věnuje tématu pedofilie v televizním zpravodajství, bylo třeba zastřešit vhodným teoretickým konceptem. Jako velmi vhodná pro tento účel se po rešerši literatury jevila teorie morální paniky jako fenoménu, jež v mediálním světě stále ještě patří mezi termíny novější¹⁰⁷ a v českém prostředí mezi jevy ne tolik diskutované. Proto vzbudil tento koncept u autorky bakalářské práce zájem o hlubší zkoumání. Prezentace pedofilie ve zpravodajství je navíc vzhledem k negativnímu vnímání a citlivosti tématu více než vhodná pro posuzování toho, zda ruku v ruce s odvysílanými reportážemi o vraždě malého Jakuba byla morální panika šířena, což je naší hlavní výzkumnou otázkou.

¹⁰⁷ termín morální panika poprvé ve své studii použil Stanley Cohen v roce 1972

Přisouzení nálepky morální paniky nějakému jevu znamená, že obsah takové skutečnosti a její význam byly zásadně zveličovány.¹⁰⁸

Vedlejší výzkumná otázka této práce se poté vyprofilovala v rovině obecnější. Zajímá nás totiž také, jak se lišil způsob informování o vraždě Jakuba Šimánka v České televizi a na TV Nova. Závěry této studie tedy napomáhají nelezení odpovědi na otázku, zda je i v současnosti ve vysílání obou televizních stanic patrný obecně zažitý schematismus v tom smyslu, že TV Nova je komerčním médiem dychtícím po senzaci, kladoucím důraz na divákovy emoce, zatímco Česká televize si zachovává tvář média veřejné služby splňujícího požadavek objektivitu a kvality zpravodajství.

Teorie morální paniky je poté využita jako zastřešující koncept této studie proto, aby jejím výsledkem nebyla pouhá „dojmologie“, tedy soubor ryze subjektivních poznatků získaných pomocí kvalitativní analýzy mediálních výstupů. Díky sledování indikátorů morální paniky bude možné v materiálu posuzovat jen takové znaky, které jsou jistým způsobem teoreticky vymezeny jako ukazatele šíření morální paniky a celá studie si tak zachová odborný ráz. Jako základní výzkumnou otázku můžeme tedy definovat snahu po zjištění, zda lze v projevech moderátorů a výstavbě mediálního sdělení spatřovat znaky šíření morální paniky. Jako vedlejší výzkumnou otázku si klademe dotaz, zda je morální panika vyvolávána spíše ze strany zpravodajství TV Nova (jak lze dle obecného vnímání produkce této stanice předpokládat) nebo České televize a jak se způsob informování o vraždě na obou stanicích liší.

Výběr médií pro analýzu

Dalším bodem, který si před samotným výkladem výzkumného postupu zaslouží okomentování, je samotný výběr médií, jejichž forma podávání informací v kauze Jakuba Šimánka byla podrobena komparativní analýze. Proč padla volba právě na televizní zpravodajství? Srovnáme-li podobu informování o událostech v tištěných médiích, na internetu a v televizi, je neoddiskutovatelné, že nám právě televizní zpravodajství poskytuje nejvíce podnětů a největší mírou ze všech uvedených typů

¹⁰⁸COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 93 - 94. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

médií dokáže působit na naše smysly. Obraz a zvuková složka dává televiznímu zpravodajství do rukou mocný nástroj působení na naše emoce. Pokud je cílem této studie analyzovat, jakým způsobem bylo prezentováno velmi citlivé téma vraždy Jakuba Šimánka ve zpravodajství, jeví se televizní reportáže jako zdroj, který poskytne nejkompexnější materiál k výzkumu převážně metodou kvalitativní obsahové analýzy, jelikož oproti výstupům v jiných typech médií obsahuje televizní reportáž větší množství prvků, jež jsou kvantitativně nepopsatelné.

Jako konkrétní zástupci televizních stanic, jejichž zpravodajství v otázce vraždy devítiletého Jakuba bylo posuzováno, byly zvoleny Česká televize¹⁰⁹ a TV Nova. Důvod této volby je zřejmý – Česká televize reprezentuje ve výzkumu médium veřejné služby, zatímco TV Nova je médiem soukromým. Komparativní analýza tedy směřuje ke zjištění, zda a případně jakým způsobem se od sebe liší způsob informování o Jakubově vraždě na těchto dvou stanicích. Potvrdí provedený výzkum obecně sdílené stanovisko, že TV Nova ve svém zpravodajství zvláště v případě informování o negativních událostech „přehání“ a snaží se stůj o stůj působit na divákovy emoce, zatímco Česká televize zůstává v tomto ohledu seriózním médiem podávajícím objektivní informace?

Média veřejné služby vs. média soukromá

Odborná literatura popisuje situaci, kdy vedle sebe existují jak soukromá, tak veřejnoprávní televizní a rozhlasová média, jak je tomu i v České republice, jako tzv. smíšený, či duální systém.¹¹⁰ Média veřejné služby působící v tomto mediálním prostoru pak můžeme chápat jako ta, jež jsou *zřízena zpravidla zákonem k tomu, aby naplňovala veřejný zájem v oblasti mediální komunikace, tj. poslání poskytovat službu veřejnosti výrobou a vysíláním rozhlasových či televizních programů, popř. dalšími veřejně komunikačními aktivitami.*¹¹¹

¹⁰⁹ Pro účely této studie je analyzována pouze televizní stanice ČT1, pokud je v textu dále užito označení „Česká televize“, je jím vždy myšlen pouze kanál ČT1

¹¹⁰ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s. 247. ISBN 80-7178-926-7.

¹¹¹ tamtéž, s. 138

Oproti tomu jsou média soukromá v takovém kontextu definována jako privátní společnosti, jejichž hlavním cílem je vytvářet zisk, který mimo jiné zdroje příjmů plyne převážně z reklamy. Ze struktury financování soukromých médií je patrné, že se jako taková často mohou potýkat s problémy toho, že se subjekty zainteresované ve financování takového média zasazují například o nastolování agendy daného média, či jakkoliv jinak nabourávají jeho nezávislost. Lze si tedy odvodit, že v moderních západních společnostech a na trzích, jimž dominuje soutěž a úsilí maximalizovat zisk, jsou tato média častější.

Tendence zaujatosti média by měly být v případě veřejnoprávních médií naprosto vyloučeny. Nezávislost (nejen na finančních zdrojích) je klíčovou charakteristikou veřejnoprávního média, které ale také nezůstává bez příjmů a finančních zdrojů. Jsou jimi například koncesionářské poplatky. Rozdílný koncept financování média můžeme chápat jako další ze zásadních odlišností mezi oběma typy médií zrcadlí se nejen v jejich produkci, ale i dojmu, jež u svých diváků vyvolávají.

Zábavné zpravodajství?

V takto vymezených základních souvislostech se můžeme blíže podívat na jednotlivá média, která budou v rámci této studie podrobena srovnávací analýze. Je zřejmé, že od každého z výše popsaných typů médií se očekává jiný druh produkce. Zatímco na média veřejné služby je kladen nárok maximální objektivity a nepředpojatosti, komerční média v současné době jakoby stále více usilovala převážně o pobavení svého diváka a vyvolání co nejsilnějších dojmů. V této souvislosti je často slýchán pojem „infotainment“.

Pojetím zpravodajství jako zábavy se zabývají i autoři Burton a Jiráček. Tvrdí, že *jakmile jednou přistoupíme na představu, že zpravodajství je konstruované, zcela samozřejmě z toho vyplývá, že mezi zpravodajstvím a fikcí je daleko menší rozdíl, než se všeobecně soudí, neboť obojí se projevuje konstruováním příběhů. A příběh by měl být zábavný.*¹¹² Efektu udržení divákovy pozornosti lze dosáhnout několika způsoby. Autoři mezi ně kromě zábavnosti vysílaného příběhu řadí i samotné uspořádání zpráv a

¹¹² BURTON, G.; JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 254. ISBN 80-85-947-67-6.

nejrůznější dramatizující prostředky. Ve zprávách, jak uvádí Burton a Jiráček, můžeme vysledovat momenty napětí a naopak zklidnění a také napínání diváka a jeho dovedení k momentu závěrečného překvapení. Autoři pojem „infotainment“ uvádějí jako překlad českého termínu „zezábavňování“ zpravodajství. Tuto tendenci přisuzují autoři spíše soukromým komerčním médiím a označují ji za známku *bulvarizace, podbízivosti a snížené serióznosti*.¹¹³ Naopak v produkci médií veřejné služby takové projevy obecně nepředpokládáme.

Tato bakalářská práce si tedy klade za cíl potvrdit či vyvrátit obecně šířený schematismus panující v posuzování úrovně a formy zpravodajství České televize a TV Nova. Platí to, že komerční televize ve svém zpravodajství inklinuje k nižší serióznosti, tedy že se snaží diváka bavit, vyvolat v něm emoce a zásobovat ho senzacemi stůj co stůj, zatímco médium veřejné služby se pohybuje v mantinelech ryzího zpravodajství a objektivního informování o skutečnosti? Tento výzkumný záměr zaštiťuje koncept morální paniky a snaha zjistit, zda ji dle očekávání vyvolávají spíše moderátoři zpravodajství TV Nova, či zda se tendence přílišné pozornosti upírané na negativní téma projevují i ve zpravodajství České televize.

Charakteristika zkoumaných televizních stanic a jejich diváků

Jako zajímavé dokreslení výše poskytnutého teoretického rámce mohou sloužit závěry výzkumů provedených v rámci jednotlivých televizních stanic. Ačkoliv jsou online dostupné závěry celé řady průzkumů, byly pro zachování vypovídající hodnoty této studie vybrány a komentovány ty nejaktuálnější.

Česká televize například jedenkrát ročně zpracovává Divácký profil České televize¹¹⁴, z jehož závěrů je patrné, že *Jedničku v roce 2010 v průměru sledovalo 213 tisíc (2,4 %) dospělých diváků, v prime time (19:00-22:00 hod.) to pak bylo 668 tisíc (7,5 %) diváků starších 15-ti let. Představovalo to 17, respektive 19 z každé stovky*

¹¹³ BURTON, G.; JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. s. 254 - 255. ISBN 80-85-947-67-6.

¹¹⁴ *Profil diváků – Divácký ohlas a statistiky vysílání*. Česká televize. [cit. 5. 12. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/divacky-ohlas-a-statistiky-vysilani/profil-divaku/>>

*dospělých v danou dobu přítomných u TV.*¹¹⁵ Ze závěrů výzkumu se dále dozvídáme, že průměrná doba sledování ČT1 je vyšší u žen než u mužů, divácká odezva je nejvyšší ve věkové kategorii nad 55 let, co se týče vzdělání, vítězí mezi diváky ČT1 středoškoláci a lidé s vysokoškolským vzděláním a většina publika České televize pochází z obcí nad pět tisíc obyvatel.¹¹⁶

Ve výzkumu Asociace televizních organizací z roku 2011¹¹⁷ jsou pak porovnány charakteristiky diváků dvou posuzovaných televizních stanic – ČT1 a TV Nova. Ze závěrů tohoto výzkumu vyplývá, že oba kanály sleduje procentuálně méně mužů (zhruba 40%) než žen (zhruba 60%). Nejvíce zastoupenou věkovou skupinou v publiku je pro obě stanice kategorie 55+. U ČT1 do ní spadá 54% diváků, pro TV Nova zhruba o deset procent méně. Výraznější rozdíl lze pozorovat při posuzování struktury diváků dle dosaženého vzdělání. Zatímco diváků s vysokoškolským titulem je v publiku ČT1 15%, u Novy je to jen 8%. Zajímavé také je, že dle výzkumu sledují všechny kanály České televize obecně lidé s nejvyššími příjmy, zatímco diváci TV Nova pochází spíše z nižších sociálních vrstev. Co se týče velikosti místa bydliště, ukazují výsledky na trend, že lidé z menších měst a obcí sledují spíše TV Nova, oproti obyvatelům větších měst, kteří dávají přednost kanálům České televize.¹¹⁸

Výzkumný vzorek

Veškerá data potřebná pro zpracování výzkumu, tedy mediální výstupy ze zpravodajství ČT1 a TV Nova týkající se vraždy Jakuba Šimánka, byla získána prostřednictvím elektronického mediálního archivu (placená služba, zprostředkovaný přístup). Vyhledáváním pomocí tohoto archivu byla zajištěna přesnost získaných dat a bylo eliminováno nebezpečí získání nekompletního seznamu výstupů, které by hrozilo při vyhledávání pomocí běžných internetových vyhledávačů.

¹¹⁵*Profil diváků – Divácký ohlas a statistiky vysílání.* Česká televize. [cit. 5. 12. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/divacky-ohlas-a-statistiky-vysilani/profil-divaku/>>

¹¹⁶ tamtéž

¹¹⁷ *Struktura diváků jednotlivých TV stanic.* ATO Mediaresearch. [cit. 10. 11. 2011]. Dostupné na: WWW: <http://www.media-master.cz/files/prehled%20trhu/Struktura%20divaku_1.pololeti_2011.pdf>

¹¹⁸ tamtéž

Časové rozmezí vyhledávání bylo nastaveno od 1. 5. 2008, jelikož se Jakub Šimánek ztratil v neděli 4. 5. 2008 a vyhledávání bylo omezeno datem 1. 3. 2009, protože koncem února 2009 se objevují zprávy o odsouzení Jakubova vraha. Neefektivní by bylo nastavovat širší časové rozmezí pro vyhledávání, protože by se souhrn mediálních výstupů rozšířil o zprávy, které na kauzu Jakuba odkazují, ale fakticky o ní už nepojednávají. Tímto způsobem vyhledávání bylo pro stanici ČT1 nalezeno 61 výstupů, pro TV Nova pak 49 výstupů. Kompletní přehled mediálních výstupů podrobených analýze v rámci této studie je dostupný v sekci Přílohy této bakalářské práce.

Mediální výstupy s tématem vraždy devítiletého Jakuba byly v průběhu výzkumu využity různě. Jak bude popsáno níže, byla na všech 110 výstupech provedena jak kvantitativní, tak kvalitativní obsahová analýza dat, každá přirozeně s jiným cílem zkoumání, přinášející ovšem dílčí závěry vedoucí k zodpovězení výzkumné otázky předkládané studie – jak se lišil způsob informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a TV Nova.

Co se týče nákladů na provedení výzkumu a dostupnosti dat, můžeme konstatovat, že výdaje byly vzhledem ke zprostředkovanému přístupu do mediálního archivu nulové a dostupnost dat byla vzhledem k vyhledávání v profesionálním mediálním archivu výborná.

Obsahová analýza jako základní výzkumný nástroj

K analýze mediálních výstupů a médií obecně existuje nepřehledné množství přístupů, stejně jako existuje bezpočet odborných pojednání věnujících se výzkumu mediálního světa. Zaměříme – li se ale na portfolio výzkumných metod, setkáme se ve spojitosti s analýzou médií nejčastěji s technikou obsahové analýzy. Právě tato metoda se stala klíčovou pro realizaci výzkumu mediálních výstupů ze zpravodajství České televize a TV Nova týkajících se vraždy Jakuba Šimánka.

Metoda obsahové analýzy vzniká v padesátých letech dvacátého století, kdy je vydána studie *The People's Choice*, výzkumná zpráva o amerických prezidentských volbách Paulza Lazarsfelda, Hazel Gaudetové a Bernarda Berelsona. Následující definice metody obsahové pochází právě od Bernarda Berelsona, který v roce 1952

publikoval první manuál této metody pod názvem *Content Analysis in Communication Research*.¹¹⁹

*Obsahová analýza je výzkumná technika pro objektivní, systematický kvantitativní popis manifestovaných obsahů komunikace.*¹²⁰

Winfried Schulz metodu pro srovnání definuje následovně: *Obsahová analýza je kvantitativní výzkumnou metodou pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek.*¹²¹

Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská ve své monografii *Metody výzkumu médií*¹²² popisují postup aplikace obsahové analýzy na konkrétní mediální výstupy. Výzkum otevírá formulace výzkumné otázky, či hypotézy. V našem případě hypotéza zní, že se forma zpravodajství na veřejnoprávním médiu liší od zpracování stejného tématu na soukromé televizní stanici. Tato hypotéza bude následkem výzkumu potvrzena, nebo vyvrácena, případně doplněna o hypotézu novou (jelikož provádíme jak kvantitativní výzkum, jenž slouží k ověřování hypotéz, ale i výzkum kvalitativní, na jehož konci stojí hypotézy nové, protože lze díky němu odhalit ve zkoumaném materiálu jisté zákonitosti).

Po zformulování jasné hypotézy přichází dle Trampoty a Vojtěchovské definice výběrového souboru. Pro případ této studie bylo zvoleno zpravodajství dvou českých televizních stanic a z tohoto výběrového souboru byly účelově vybrány mediální výstupy s tématem vraždy Jakuba Šimánka. Tento krok označují autoři monografie jako výběr patřičného vzorku z populace. Dále dle Trampoty a Vojtěchovské vybereme a definujeme jednotku měření, případně můžeme zvolit i jednotku kontextovou. Tento

¹¹⁹ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s. 21. ISBN 80-7178-926-7.

¹²⁰ BERELSON, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press; Hafner Publ., 1971. p. 18. ISBN: 978-0028412108. překlad: prof. Lubomír Brokl (studijní materiál FF UHK)

¹²¹ SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 30. ISBN 80-246-0827-8.

¹²² TRAMPOTA, T.; VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 99 - 117. ISBN 978-80-7367-683-4.

krok bude popsán níže, zvláště pro každý typ provedené obsahové analýzy. Autoři monografie o výzkumu médií jako další krok obsahové analýzy definují konstrukci kategorií obsahu, které budou analyzovány následované samotným kódováním, analýzou a definicí závěru.¹²³

Jak již bylo nastíněno výše, lze obsahovou analýzu provést dvěma základními způsoby. Buď k rozboru materiálu přistupujeme kvantitativně, tedy analyzujeme pouze ty jevy, které mají kvantifikovatelnou povahu, nebo naopak kvalitativně, tedy tak, že zkoumáme právě takové charakteristiky dat, které není možné žádným způsobem spočítat.

V odborné literatuře zabývající se výzkumnou metodou obsahové analýzy je její kvantitativní forma definována jako vysoce strukturovaný a selektivní proces, kdy mediované obsahy zkoumáme s ohledem na několik vybraných znaků. Taková analýza se vyznačuje vysokým stupněm ověřitelnosti, při rozboru podléhá každý krok explicitně formulovaným pravidlům. Kvantitativní obsahová analýza je vhodná pro větší množství textů; výsledky je možné precizně znázornit v číselných hodnotách, tabulkách, či grafech.¹²⁴ Oproti tomu kvalitativní obsahovou analýzu, která může nést i označení analýza hermeneutická, definují odborné studie jako rozbor, který vychází z literárně vědné textové interpretace, který slouží k odhalování hlubších struktur pod povrchem textu a je silně subjektivní a otevřený.¹²⁵

*Mezi těmito dvěma ideálními typy leží široká škála smíšených forem. Můžeme také použít kombinovaný přístup obou těchto metod. Často je hermeneutická analýza předstupeň kvantitativní analýzy.*¹²⁶

¹²³ TRAMPOTA, T.; VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 99 - 117. ISBN 978-80-7367-683-4.

¹²⁴ SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 29. ISBN 80-246-0827-8.

¹²⁵ tamtéž, s. 29

¹²⁶ SCHERER, Helmut. Úvod do metody obsahové analýzy. In *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. s. 29-46. ISBN 80-246-0827-8.

Vzhledem k povaze televizního zpravodajství a výzkumnému záměru této studie bylo v případě analýzy zpravodajských výstupů s tématem vraždy devítiletého Jakuba využito obou přístupů. Znaky sledované v rámci jak kvantitativní, tak kvalitativní analýzy sledovaly cíl hledání odpovědi na výzkumné otázky v tom smyslu, že při jejich definování bylo vždy přihlíženo k zastřešujícímu teoretickému konceptu – fenoménu morální paniky.

Kvantitativní obsahová analýza

Kvantitativní obsahová analýza časově předcházela analýze kvalitativní a bylo jí podrobena všech 110 mediálních výstupů z obou televizních stanic. Kvantitativní rozbor sledoval v první fázi nejobecnější ukazatele, tedy rozložení zpravodajských výstupů s tématem vraždy Jakuba Šimánka v čase a podíl mediálních výstupů v různých zpravodajských pořadech. Tato analýza sloužila k získání základního přehledu o sebraných datech, přesto však již nabízí jisté podněty k diskuzi. V empirické části této studie jsou výsledky této analýzy graficky znázorněny a okomentovány vzhledem ke zlomovým momentům případu (např. odhalení skutečného pachatele apod.). Rozložení výstupů v čase bylo zkoumáno jednak detailně pro jednotlivé dny každého měsíce, konkrétně se jednalo o květen, červen a prosinec roku 2008 a měsíce leden a únor roku 2009. Dále byl zpracován souhrnný graf udávající přehled počtu výstupů za měsíc a televizní stanici. Tento souhrnný graf je k nahlédnutí v textové části této práce, detailní grafy zobrazující počty výstupů v jednotlivé dny každého z měsíců pak v sekci Přílohy. Díky sledování tohoto znaku je možné zjistit, s jakou intenzitou se obě média tématu zavražděného Jakuba věnovala vzhledem k vymezenému časovému období a jak již bylo zmíněno, slouží závěry této analýzy k získání přehledu o výzkumném vzorku.

Dalším znakem sledovaným v rámci kvantitativní obsahové analýzy je výskyt sociálních aktérů v jednotlivých reportážích. Jak bylo definováno výše (viz kapitola Teorie morální paniky), je volba sociálních aktérů vyjadřující se k tématu jedním z klíčových ukazatelů (ne)šíření morální paniky. Pro kvantifikaci obsahu v tomto směru bylo vymezeno několik základních kategorií sociálních aktérů, kteří se v reportážích vyskytovali, a dále pak byla sledována četnost jejich přítomnosti v jednotlivých mediálních výstupech. Sociální aktér byl pro jednu reportáž započítáván pouze jedenkrát, i když výstup obsahoval například několik jeho vyjádření. Tímto opatřením

bylo zabráněno tomu, aby se načítali aktéři u těch reportáží, které byly více prostřihány a využívaly kratších opakovaných výskytů jednoho aktéra.

Kategorie sociálních aktérů byly pro analýzu vymezeny následovně: matka Jakuba Šimánka, otec Jakuba Šimánka, rodinní příslušníci Jakuba Šimánka kromě matky a otce, tiskoví mluvčí (několik typů), Antonín Novák – pachatel, devianti, vězni, vox populi – hlas lidu, státní zástupce, obhájce Antonína Nováka a další. Kódovací jednotkou byl tedy „sociální aktér“ a znakem konkrétní hodnota – přisouzení aktéra některé z kategorií.

Srovnání toho, jací sociální aktéři se v reportážích jednotlivých televizních stanic k případu vyjadřovali, povede ke zjištění, zda byli například akcentováni rodinní příslušníci zemřelého Jakuba pro efekt vyvolání silnějších emocí, či zda to naopak byli příslušníci vyšetřovacích složek či policie. Zajímavé bude také sledovat výskyt „hlasu lidu“ – zda se ke kauze vyjadřovali laičtí zástupci veřejnosti a byl tak zachycen další z indikátorů morální paniky – vzbuzování nejistoty, totiž, že se daná situace může přihodit komukoli z nás.

V oddílu Přílohy této studie je k dispozici podrobný přehled výskytu všech ve výstupech uvedených aktérů, pro textovou část studie byl zvolen zjednodušený přehled seskupující aktéry do několika kategorií (viz výše).

Poslední kvantitativně sledovaný znak může být vymezen jako slovní označení pachatele. V rámci této části kvantitativní obsahové analýzy je zkoumáno, zda ve snaze vyvolat pocit strachu a nebezpečí jako jednoho z dalších ukazatelů šíření morální paniky, byl pachatel únosu a znásilnění Jakuba Šimánka označován jako „pedofil“ už předtím, než bylo jasné, že viníkem byl skutečně pedofil. Kvantifikována tedy budou veškerá označení pachatele. Při prezentaci výsledků bude v grafických výstupech jasně znázorněno, kterých výrazů bylo k označení vraha užíváno a bod, kdy byl skutečný pachatel odhalen. Bude tak zajímavé posuzovat, jak byl Novák označován před i po svém odhalení. Byl akcentován „hrozivý“ výraz pedofil, či se o slovenském vrahovi mluvilo neutrálně jako o pachateli? Zjištění budou jasně ukazovat, zda pomocí zvoleného označení pachatele bylo přispíváno k šíření morální paniky.

Kvalitativní obsahová analýza

Kvalitativní analýza materiálu posloužila k hlubšímu zkoumání jednotlivých reportáží a odhalení detailů, které napovídají tomu, že díky daným mediálním výstupům (ne)docházelo k šíření morální paniky. Jedná se o rozbor takových skutečností, které nemohou být kvantifikovány a jejichž analýza tedy závisí na subjektivním pohledu výzkumníka. V případě této studie se jednalo o posuzování následujících znaků¹²⁷:

- výskyt negativní predikce
- výskyt ne-událostí, spekulací, neověřených informací
- návrhy řešení – jak předejít opakování nežádoucího jevu
- zapojení veřejnosti – reagovala veřejnost na kauzu?

Jako negativní predikce jsou definována *sdělení, která se snaží vyvolat dojem, že to nejhorší teprve přijde. Posilují tak atmosféru ohrožení a nejistoty.*¹²⁸ Koncept ne-události lze chápat jako *sdělení, které obsahuje zmínku o události, která se prokazatelně nestala*¹²⁹.

Výše uvedené znaky jsou definovány jako indikátory morální paniky a zkoumáním toho, zda se v analyzovaném materiálu vyskytovaly, či ne, bude možné dobrat se závěru, zda mediální výstupy zpravodajství ČT1 a TV Nova týkající se vraždy Jakuba Šimánka znaky šíření morální paniky vykazovaly, či nikoliv.

V tomto momentě je dále nutné poznamenat, že kvalitativní obsahovou analýzu nelze provádět bez znalosti širšího kontextu. Proto je do jejího zpracování zapojena

¹²⁷ KOLÁŘOVÁ, Libuše. *Mediální obraz „kauzy Czechtek 2005“ optikou teorie morální paniky*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2007. s. 56. Bakalářská práce.; autorka při definici sledovaných znaků vycházela z práce Stanleyho Cohena: *Folk Devils and Moral Panics*; kategorie definované autorkou byly vymezené stručně a přehledně, proto byly přejaty jako sledované znaky i pro tuto práci, ačkoliv autorka předkládané studie rovněž detailně monografii *Folk Devils* studovala a mohla kategorie definovat nově, vlastním způsobem; to se ale jevilo jako neproduktivní.

¹²⁸ KOLÁŘOVÁ, Libuše. *Mediální obraz „kauzy Czechtek 2005“ optikou teorie morální paniky*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2007. s. 56. Bakalářská práce.

¹²⁹ tamtéž, s. 58

například i analýza klíčového článku z Havlíčkobrodského deníku¹³⁰, která přivedla vyšetřovatele na stopu německého pedofila Thomase Schwinga a která se ihned promítla do skladby televizního zpravodajství.

Co se týče průběhu konkrétního zpracování obsahové analýzy pro tuto studii, byla v obou jejích případech využita kódovací kniha v elektronické verzi vytvořená v programu MS Excel. Takový postup umožnil snadný export grafů a editaci záznamu. Grafické znázornění výsledků je k dispozici v sekci Přílohy této bakalářské práce.

V rámci kvalitativní obsahové analýzy ale nebyla posuzována pouze (ne)přítomnost indikátorů morální paniky. Abychom předešli tomu, že oddíl shrnující výsledky kvalitativní analýzy bude pojednávat pouze o tom, k jakým závěrům vedlo „prosetí“ kauzy Jakuba Šimánka přes síto Cohenem definovaných znaků morální paniky, je do tohoto oddílu zahrnuta i aplikace teorie Michela Foucaulta, konkrétně konceptu moci. Tímto dochází k tomu, že je téma i z kvalitativního hlediska pojednáno z více úhlů pohledu a závěry analýzy se tak snaží postihnout sledovaný případ z vícera perspektiv.

¹³⁰ MARTÍNEK, Roman. Popis svědka sedí na muže z Německa. In *Havlíčkobrodský deník* [online]. Havlíčkobrodský deník, 20. 5. 2008 [cit. 23. 3. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://havlickobrodsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/20080520pohresovany_simanek_svedek.html />

Kvantitativní obsahová analýza – výsledky, diskuse

Kvantitativní obsahové analýze bylo podrobena všech 110 mediálních výstupů s tématem vraždy devítiletého Jakuba Šimánka. Postupně bylo na sebraném materiálu posuzováno několik kvantifikovatelných znaků. V následující kapitole budou výsledky této analýzy popsány a diskutovány.

Prvním sledovaným znakem bylo rozložení výstupů s tématem vraždy v čase. V sekci Přílohy této bakalářské práce jsou k dispozici detailní grafická znázornění frekvence informování o kauze ve zpravodajství ČT1 a TV Nova od května 2008 do února 2009 a dále také souhrnný graf, který udává celkové rozložení mediálních výstupů v čase.

Připomeneme-li si základní data z případu zavražděného Jakuba Šimánka, budeme jasně pozorovat kumulaci mediálních výstupů v květnu a červnu roku 2008, jelikož se Jakub ztratil odpoledne 4. 5. 2008. Je zajímavé se detailněji podívat na celkový počet výstupů, které se v ČT1 a TV Nova objevily v den Jakubova záhadného zmizení a krátce po něm. V období od 5. května do 7. května 2008 (4. 5. 2008 beze zpráv na obou stanicích) informovala ČT1 o zmizení Jakuba celkem ve čtyřech výstupech a TV Nova ve třech. Frekvence výskytu mediálních výstupů týkajících se vraždy Jakuba Šimánka byla tedy zpočátku na obou stanicích vyrovnaná a nelze konstatovat, že by některá ze zkoumaných televizních stanic věnovala chlapcově zmizení neobvykle velkou pozornost. V souhrnu květnových zpráv věnujících se vraždě Jakuba Šimánka zaznamenáváme více zpravodajských příspěvků na ČT1, tématem patnácti výstupů je v naprosté většině případů neúspěšná pátrací akce po devítiletém chlapci. Na soukromé televizní stanici TV Nova můžeme koncem května pozorovat již několik výstupů spekulujících o tom, že možným únoscem mohl být německý pedofil Thomas Schwing.

Dne 8. 6. 2008 bylo nalezeno mrtvé tělo Jakuba Šimánka a došlo tak ke zlomovému momentu celé kauzy. Tomuto faktu odpovídají i výsledky kvantitativní analýzy – obě televizní stanice o tragickém závěru šetření informují ve dvaadvaceti (ČT1) a dvaceti (TV Nova) mediálních výstupech. Při analýze podrobných grafických výsledků znázorňujících rozložení výstupů v jednotlivých měsících zjišťujeme, že

například v den Jakubova pohřbu, 17. 6. 2008, dosáhne TV Nova pěti mediálních výstupů s tématem pohřbu devítiletého chlapce, zatímco ČT1 vydává pouze jednu zprávu, která se navíc Jakubova pohřbu přímo netýká.

Od nadcházejícího měsíce, července 2008 až do konce listopadu 2008 nebyly vyhledáváním v mediálním archivu nalazeny žádné výstupy, které by se vraždě Jakuba Šimánka, ať už ve zpravodajství ČT1 či TV Nova, věnovaly. Toto „informační vakuum“, kdy se informace o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství ČT1 a TV Nova vůbec nevyskytovaly, bylo narušeno v prosinci roku 2008, kdy se TV Nova ve třech výstupech věnovala tématu možného doživotního trestu pro vraha Antonína Nováka a také faktu, že rodiče Jakuba podají žalobu na Policii ČR. Zpravodajství České televize nevykazuje ani v prosinci 2008 žádné výstupy s tématem vraždy Jakuba Šimánka.

Česká televize se případu uneseného devítiletého chlapce z Havlíčkova Brodu ve svém zpravodajství nevěnuje ani v lednu 2009, kdy TV Nova vykazuje devět mediálních výstupů. Až na jednu se všechny tyto zprávy věnují sebevraždě Hany Šimánkové, Jakobovy matky. Předběhneme-li trochu a posoudíme-li tuto skutečnost z kvalitativního hlediska, můžeme v tomto místě ještě jednou poukázat na velmi zajímavý fakt, a sice že ČT1 se tomuto „senzačnímu“ tématu ve zpravodajství nevěnovala vůbec.

Naopak v únoru 2009 se situace obrátila a větší počet mediálních výstupů s tématem vraždy Jakuba Šimánka pozorujeme na ČT1. Konkrétně je to 24 zpráv pro ČT1 a osm pro TV Nova. Datem, kdy bylo ve zpravodajství České televize v únoru 2009 odvysíláno nejvíce zpráv s odkazem na kauzu zavražděného Jakuba Šimánka je 20. 2. 2009, kdy Antonín Novák stanul před soudem, aby vyslechl rozsudek. TV Nova v tento den odvysílala pouze jednu zprávu a to v hlavní zpravodajské relaci, Televizních novinách. Podobná situace panovala dne 18. 2. 2009, kdy se na ČT1 celkem osmkrát objevila zpráva, že začal soud s Antonínem Novákem, zatímco ve zpravodajství TV Nova registrujeme tento den pouze dva mediální výstupy s tématem vraždy devítiletého Jakuba z Havlíčkova Brodu.

V rámci kvantitativní obsahové analýzy bylo pro získání základního přehledu o materiálu dále zkoumáno rozložení mediálních výstupů v jednotlivých zpravodajských

pořadech ČT1 a TV Nova. Pozornost byla věnována zvláště podílu výstupů v hlavním zpravodajství obou televizních stanic – tedy v pořadu Události ČT1 a Televizní noviny TV Nova. Závěrem této analýzy je, že ani pro jednu televizní stanic nebyl největší podíl výstupů s tématem vraždy Jakuba Šimánka odvysílán v hlavním zpravodajství, ale v pořadu Zprávy pro ČT1 (22,36%) a Odpolední televizní noviny na TV Nova (19,39%). Pro diskutované hlavní zpravodajství je to u České televize a pořadu Události podíl výstupů 8,13% a v TV Nova v pořadu Televizní noviny 12,24%. Můžeme tedy konstatovat, že obě stanice vykazují v tomto směru podobné výsledky, na ČT1 lze ale pozorovat výrazně větší škálu zpravodajských pořadů, v nichž se výstupy s tématem vraždy objevovaly.

Dalším faktorem zkoumaným v rámci kvantitativní obsahové analýzy byl výskyt jednotlivých sociálních aktérů v reportážích a zprávách týkajících se vraždy devítiletého Jakuba odvysílaných v České televizi a TV Nova.

Tento ukazatel se už těsněji váže k hlavnímu zastřešujícímu konceptu této bakalářské práce – teorii morální paniky. Jak již bylo uvedeno v kapitole Teorie morální paniky, je výskyt určitých sociálních aktérů v mediálních výstupech příznakem pro šíření morální paniky. Tito jedinci svou přítomností v jednotlivých reportážích nesou funkci obhájce tradic, pořádků a morálních struktur, které jsou deviantními jevy narušovány či se na druhou stranu jedná o „hlas lidu“, který varuje, že daná situace se může přihodit komukoli z nás.

Stanley Cohen ve své studii věnované fenoménu morální paniky kometuje, jakou roli mohou v procesu nastolení a udržení morální paniky mít konkrétní sociální aktéři – zástupci autoritativních složek, jejichž výskyt byl mimo jiné v tomto oddílu studie ve výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka rovněž analyzován. Účinek jejich působení na příjemce skrze mediální sdělení komentuje Cohen na příkladu morální paniky šířené okolo přetrvávající domněnky, že sledování násilí v televizi či jiných médiích vede k násilnému chování v reálném světě:

Zavedený model účinků médií se sotva změnil: stále se tvrdí, že vystavení násilí zprostředkovanému jakýmkoli druhem média stimuluje a spouští násilné chování v běžném životě. Důkazy podkládající tuto teorii jsou ale spíše nejasné a

*neprokazatelné. To, co tento nedostatek kompenzuje, či dokonce zastírá, je apelování na zdravý rozum a lidskou intuici. Když tento apel pochází od sociálních aktérů představujících složky autority (například soudců) nebo jiných autoritativních hlasů (expertů, profesionálů, průzkumů vlády), je daleko snazší, aby se morální panika udržela, i když třeba jen pouhým opakováním určitých tvrzení.*¹³¹

Zajímavé tedy bylo sledovat, v jaké míře se sociální aktéři reprezentující autoritativní složky ve výstupech objevují a zda jsou akcentováni oproti hlasu lidu a „neexpertů“, či zda je situace právě opačná. Závěry této části studie tedy vedly ke zjištění, zda a jak se skladba sociálních aktérů vyskytujících se v jednotlivých mediálních výstupech ve zpravodajství obou analyzovaných televizních stanic liší. Dle obecně přijímaného schématu, které bylo již dříve v této studii diskutováno, bychom předpokládali, že zatímco Česká televize bude akcentovat sociální aktéry ze skupin odborníků, vyšetřovacích týmů a podobných, TV Nova si bude zakládat na prezentování „vox populi“, tedy hlasu lidu, bývalých vězňů či v dětství zneužívaných jedinců, zkrátka že učiní vše pro to, aby výsledné mediální počiny silněji působily na naše emoce a byly subjektivnější.

Konkrétní výsledky znázorněné v grafické podobě v oddílu Přílohy této studie ukazují na jasný trend. Ve zpravodajství obou televizních stanic figuruje na prvním místě pomyslného žebříčku četnosti výskytu sociálních aktérů v reportážích Hynek Blaško, otec zavražděného Jakuba. Blaško se objevil celkem v 17 ze 61 výstupů na ČT1 a ve 22 ze 49 reportáží na TV Nova. Definovali-li jsme si funkci sociálních aktérů v době probíhající morální paniky jako „ochránce“ daných struktur a pořádků, je v tomto ohledu zvláště zajímavý společenský status otce Jakuba Šimánka, který je generálmajorem, Velitelem společných sil Armády ČR. V této fázi nemůžeme tvrdit, že je zjištěný fakt důkazem existence morální paniky v případě informování o vraždě Jakuba Šimánka, jedná se ale o velmi zajímavou skutečnost, která jako dílčí poznatek přispěje k formulování závěru této studie.

¹³¹ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. location 306 - 307. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).; čteno ve formátu elektronické knihy; přeloženo autorkou

Logicky se nabízí okomentovat na druhé straně intenzitu, se kterou se v mediálních výstupech k vraždě svého syna vyjadřovala matka Jakuba, Hana Šimánková. Zatímco v reportážích České televize se Hana Šimánková objevila celkem pětkrát a obsadila tak pomyslnou devátou příčku v žebříčku četnosti výskytu sociálních aktérů v mediálních výstupech, na TV Nova byla situace zcela odlišná. Matka Jakuba Šimánka svá stanoviska v reportážích prezentovala desetkrát a stala se tak v řadě čtvrtým nejčastěji se ve výstupech vyskytujícím aktérem. Pro získání kompletního přehledu závěrů analýzy tohoto znaku uvedme pro každou z televizních stanic pětici aktérů, kteří se ve výstupech vyskytovali nejčastěji. V případě ČT1 je to otec Jakuba Šimánka, mluvčí Policie ČR, odborník (psychiatr, psycholog, sexuolog), zástupce vyšetřovacího týmu a zástupce Policie ČR. Ve zpravodajství TV Nova vypadá žebříček následovně: otec Jakuba Šimánka, vox populi – hlas lidu, tiskový mluvčí Policie ČR, matka Jakuba Šimánka a odborníci.

Na tomto místě je nutné upozornit na výskyt sociálního aktéra „vox populi – hlas lidu“ ve zpravodajství TV Nova, který obsadil druhou (!) příčku v žebříčku četnosti výskytu za otcem a matkou Jakuba Šimánka. To, že byl tak často v reportážích TV Nova dáván prostor „hlasu lidu“ potvrzuje naši stanovenou hypotézu, že zpravodajství této televizní stanice využívá ve svém zpravodajském diskursu více „lidových zdrojů“. Toto tvrzení dokresluje naproti tomu již výše zmíněná pětice nejčastěji v reportážích se objevujících sociálních aktérů pro ČT1, ve které zástupci „hlasu lidu“ zcela chybí (se třemi výskyty obsadila tato skupina sociálních aktérů třinácté místo v žebříčku) a naopak se zde vyskytují otec Jakuba, mluvčí policie, odborníci a vyšetřovací experti, tedy zástupci složek udržujících sociální řád, hlasy autority.

Posledním z kvantitativní obsahovou analýzou posuzovaných znaků je slovní označení pachatele. Pro tento faktor jsou v sekci Přílohy uvedeny grafy, kde jednotlivá označení nejsou seskupována, protože by nebylo možné vyhnout se subjektivnímu hodnocení jednotlivých pojmů – v případě seskupování by byla vždy upřednostněna některá z částí označení (např. slovenský pedofil Antonín Novák: přednostní zařazení do skupiny „pedofil“, pomínutí kategorie označení „Antonín Novák“), dle které by bylo dané označení zařazeno do určité skupiny a narušila by se tak objektivita zjištění a závěry by byly touto skutečností zkreslené.

Pro korespondenci s hlavním teoretickým konceptem poskytujícím kontext této bakalářské práci, tedy s teorií morální paniky, bylo zvláště důležité zkoumat výskyt slovního označení pachatele jednak ve všech výstupech, pro získání kompletní škály, převážně pak ale do momentu odhalení pachatele, jelikož bylo klíčové zjistit, zda byl pachatel ve výstupech označován jako „pedofil“ či „deviant“, v rámci zveličování problému a šíření pocitu strachu, typických doprovodných jevů morální paniky, ještě předtím, než byl skutečný vrah Antonín Novák dopaden a právem zařazen do kategorie sexuálních deviantů.

Jelikož byla analýza dále členěna na sledování označení pachatele slovy všech sociálních aktérů včetně redaktorů a moderátorů a dále pak pouze moderátorů, budeme v této chvíli prezentovat vždy dvě sady výsledků. Co se týče nejčastějších označení pachatele ve všech výstupech všemi mluvčími, vypadalo prvních pět příček pro ČT1 následovně: Novák, Antonín Novák, obžalovaný, muž, vrah. V případě TV Nova se jednalo o tuto skupinu nejčastěji využívaných označení pachatele: Novák, vrah, Antonín Novák, slovenský pedofil Antonín Novák a pedofil.

Zaměříme-li se tedy na pro nás klíčový pojem „pedofil“ a jeho užití v souvislosti s přispíváním k šíření morální paniky, vidíme, že v mediálních výstupech České televize toto označení mezi pěti nejčastěji používanými chybí. Dále se v žebříčku ale vyskytují označení jako „nebezpečný pedofil“, „pedofilní vrah“, „slovenský pedofil“ ap., tudíž nemůžeme tvrdit, že by se projevy moderátorů a aktérů užití v reportážích ČT1 tomuto termínu zcela vyhýbaly.

Oproti tomu v případě TV Nova je označení pachatele obsahující termín „pedofil“ v pětici nejčastěji užívaných pojmenování pachatele přítomné a to i v případě analýzy pouze projevů moderátorů a redaktorů. V tomto případě je to čistě označení „pedofil“ a pátá příčka. V moderátorských projevech vypadají první příčky následovně: Novák, Antonín Novák, vrah, slovenský pedofil Antonín Novák a pedofil. V tomto případě tedy nepozorujeme výrazné změny od pěti nejvyužívanějších označení pachatele obecně. V případě České televize byl moderátory a redaktory pachatel nejčastěji označován jako: Novák, Antonín Novák, obžalovaný, muž, vrah. Opět tedy nepozorujeme žádné vychýlení a rovněž se v pětici neobjevuje jakékoli označení obsahující termín „pedofil“ či „pedofilní“. Označení „nebezpečný pedofil“ se také

oproti analýze všech projevů u moderátorů propadá o dvě příčky, potvrzuje se tedy, že bylo nutné moderátorské projevy oddělit, jelikož, jak se domníváme, by se v jejich vstupech měla subjektivní či „nálepkující“ označení pachatele výrazně eliminovat.

Nyní pojďme blíže prozkoumat situaci označování pachatele do jeho odhalení a zadržení. Pro každou z televizních stanic byl určen jeden konkrétní výstup jako předěl, ve kterém byl pachatel poprvé označen, a analýze pak byly podrobeny pouze výstupy do této reportáže. Pro ČT1 se jednalo o zprávu z 8. 6. 2008 s názvem „Policie obvinila z únosu a vraždy devítiletého Jakuba Šimánka muže ze Slovenska“. V případě TV Nova šlo o následující výstup z 8. 6. 2008: „Hledaný devítiletý chlapec nalezen mrtvý“.

Nejprve uvedme výskyt označení pachatele všemi mluvčími ve všech výstupech do odhalení. V případě České televize bylo do dopadení pachatele nejčastěji užito těchto označení: německý pedofil, případný únosce, muž, který mohl chlapce unést, německý občan, únosce. V první pětici se tedy označení „pedofil“, či „deviant“ opět nevyskytlo (ačkoliv tyto dvě označení následovala na místě šestém a sedmém), přihlédneme-li ke zkreslení, které způsobily spekulace o tom, že by případným vrahem mohl být německý pedofil Thomas Schwing, jehož sexuální deviace je zřejmá a není tedy předmětem našich snah zjistit, zda vyšetřovatelé či moderátoři o pachateli trestného činu jako o pedofilovi, aniž by věděli, o koho se konkrétně jedná, což v případě Schwinga neplatí.

V mediálních výstupech TV Nova se nejčastěji do zadržení pachatele vyskytovala tato označení: pedofil, únosce, ten člověk, cizinec, německý pedofil. Takový výsledek jasně podtrhuje naše domněnky – mluvčí v reportážích a vstupech používali označení „pedofil“, aniž by skutečně s jistotou věděli, že Jakub byl takovým deviantem unesen. Toto zjištění pro předkládanou studii klíčové. Označení „německý pedofil“ se opět váže k osobě T. Schwinga, není pro nás tedy z výše uvedených důvodů nijak směrodatné.

V případě TV Nova jsou výsledky užitých označení do dopadení pachatele pouze moderátory a redaktory shodné se všeobecnými výsledky této kategorie, pro ČT 1 vypadá pětice nejčastěji užívaných označení pachatele do jeho dopadení moderátory a redaktory následovně: německý pedofil, případný únosce, muž, který mohl chlapce

unést, únosce. Chybí zde tedy jen označení „německý občan“, které nebylo moderátory použito.

Shrneme-li klíčové závěry vyplývající z kvantitativní analýzy jednotlivých faktorů, můžeme u prvního z nich, rozložení výstupů v čase, konstatovat, že mediální výstupy vždy kumulovaly v období, kdy docházelo v kauze k zásadním zlomům (zmizení chlapce, nalezení mrtvého těla, soud s Novákem apod.). Významné je také zjištění, že existovalo poměrně dlouhé „informační vakuum“ a to v období od července do listopadu 2008, kdy o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a TV Nova nebylo informováno vůbec. Co se týče rozdělení mediálních výstupů v jednotlivých zpravodajských pořadech, je důležité zjištění, že největší podíl z nich nebyl odvysílán v hlavním zpravodajství obou televizních stanic, ale v případě ČT1 v pořadu Zprávy a pro TV Nova v relaci Odpolední televizní noviny. Toto zjištění lze podrobit následující interpretaci: zatímco hlavní zpravodajství je na obou televizních stanicích vysíláno jen jedenkrát denně a musí v něm být ve vymezeném čase pojednány všechny zásadní události daného dne, vedlejší zpravodajství je v programu zařazeno několikrát za den a jsou do něho vybírány jen určité události. Tato selekce je samozřejmě ovlivněna procesem nastavování agendy daného média, ale obecně můžeme říci, že se ve vedlejším zpravodajství opakují ty klíčové události daného dne či týdne. Můžeme tedy tvrdit, že informace o vybrané události mohou na diváka působit déle a s určitou pravidelností (jak tomu v případě Jakuba Šimánka bylo). Díky opakování zpráv ve vedlejším zpravodajství lze tedy dosáhnout intenzivnějšího působení na diváka ve srovnání s tím, kdyby se zpráva vysílala méněkrát, byť v hlavním zpravodajství.

Dalším sledovaným znakem byl výskyt sociálních aktérů v jednotlivých mediálních výstupech s tématem vraždy Jakuba Šimánka. Kvantitativní analýza tohoto faktoru vedla ke zjištění, že se ke kauze nejčastěji ve výstupech vyjadřoval otec Jakuba Šimánka, Hynek Blaško. Frekvence výskytu projevů Hany Šimánkové, matky zavražděného chlapce, byla podstatně nižší, významným zjištěním ale bylo, že na TV Nova byla druhým nejčastěji se vyjadřujícím aktérem za otcem Jakuba, avšak ve zpravodajství České televize jí patřila až pomyslná devátá příčka. Tento fakt můžeme alespoň částečně interpretovat tak, že výsledky reflektují to, jak je obecně produkce

obou zkoumaných televizních stanic vnímána. Zatímco TV Nova je stanicí komerční, usiluje tedy o zisk a vysílá to, co divák chce vidět, u ČT1 by tento trend platit neměl. Sledujeme-li pravidelně zpravodajství TV Nova, zjistíme, že často velmi emotivní, snaží se diváka vtáhnout do příběhu, silně na něj zapůsobit. Prostředkem dosažení takového efektu v analyzovaném případě jistě bylo právě časté vyjádření Hany Šimánkové. Ztráta vlastního dítěte je jistě jednou z nejhorších nočních můr každé matky a tragédií pro rodinu a tak je přirozeně častou prezentací této skutečnosti dosaženo kýženého efektu emotivního působení na diváka.

Co se týče slovního označení pachatele, posledního ze sledovaných znaků, odpovídají výsledky analýzy vyjádřeným předpokladům. Ačkoliv se na předních příčkách u obou stanic nachází neutrální označení pachatele Novák a Antonín Novák, v případě TV Nova se v pěti nejčastěji užívaných označení vyskytuje i výraz „pedofil“ a na stejný trend ukazují i závěry průzkumu slovního označení pachatele do jeho odhalení. V případě ČT1 obsahují pětice nejčastěji využitých označení pachatele v obou případech pouze neutrální výrazy (jediným diskutabilním termínem by mohlo být označení „vrah“, které je vzhledem ke kontextu kauzy považováno autorkou práce za výraz nepříznakový). Podíváme-li se ale dále, zjistíme, že i redaktoři ČT1 termínu „pedofil“ v nejrůznějších spojeních užívali, jen tyto výrazy nepřipadaly na pěti nejčastěji užívaných. V celkovém součtu všech slovních spojení obsahujících výraz pedofil, které byly redaktory obou stanic užity, jsou výsledky téměř srovnatelné: 22x pro TV Nova a 20x pro ČT1.

Kvalitativní výzkum – analýza, výsledky

Následující kapitola shrnuje závěry kvalitativní obsahové analýzy, s jejíž pomocí byly na výzkumném materiálu nacházeny další, tentokrát nekvantifikovatelné, indikátory morální paniky. Tato část kvalitativní obsahové analýzy se opírala o teoretický koncept morální paniky definovaný Stanley Cohenem. Abychom ale předešli tomu, že výzkumné téma – tedy kauzu homosexuální pedofilní vraždy devítiletého Jakuba – podrobíme pouze analýze z hlediska jedné teoretické perspektivy, pojednává tato kapitola i aplikaci druhého základního teoretického východiska – teorie Michela Foucaulta – na zmíněnou vraždu. Následující kapitola je tedy členěna do dvou podkapitol: vražda Jakuba Šimánka a její znázornění ve zpravodajství ČT1 a TV Nova ze sociologizujícího pohledu Stanleyho Cohena a jeho teorie morální paniky oproti aplikaci konceptu moci Michela Foucaulta. Pro tuto studii není rozhodující, který z konceptů budeme aplikovat jako první, protože na sebe nijak nenavazují – naopak – pomocí nich se autorka snaží poskytnout dvě rozličné perspektivy, skrze které může být na kauzu vraždy devítiletého Jakuba pohlíženo a které ukazují, že její téma nelze nahlížet jen černobíle.

Kauza vraždy Jakuba Šimánka a její znázornění ve zpravodajství ČT1 a TV Nova optikou Stanleyho Cohena

V této části tohoto oddílu budeme na základní téma – vraždu devítiletého Jakuba – aplikovat poznatky teorie morální paniky dle Stanleyho Cohena. Jak bylo popsáno v kapitole Teorie morální paniky, nelze jasně vymezit hranice tohoto jevu ani jednoznačně určit proměnné, jejichž výskyt v daném materiálu jednoznačně vede k závěru, že v daném případě byla či naopak nebyla morální panika skrze média vyvolávána. Přesto však nalezneme několik znaků, které, jak tvrdí Cohen, jsou v případě kauzy vyvolávající morální paniku vždy přítomné:

- výskyt negativní predikce
- výskyt ne-událostí, spekulací, neověřených informací
- návrhy řešení – jak předejít opakování nežádoucího jevu
- zapojení veřejnosti – reagovala veřejnost na kauzu?¹³²

Výskyt těchto čtyř indikátorů morální paniky byl postupně sledován v mediálních výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka pro obě analyzované televizní stanice. Ty nejnázornější případy přítomnosti jednotlivých znaků morální paniky v materiálu jsou níže uvedeny formou citace z dané zpravodajské relace, kompletní výpis kvalitativně zjištěných výskytů indikátorů morální paniky členěný do jednotlivých kategorií je k dispozici v sekci Přílohy této bakalářské práce.

Výsledky kvalitativní analýzy uvedené níže budou předkládány postupně dle jednotlivých sledovaných znaků a vždy bude srovnán výskyt daného indikátoru v mediálních výstupech týkajících se vraždy devítiletého Jakuba Šimánka na ČT1 a na TV Nova, jelikož právě komparace způsobu informování o vraždě Jakuba Šimánka a (ne)vyvolávání morální paniky je hlavním cílem této bakalářské práce a nebylo by tedy logické nejprve analyzovat výskyt jednotlivých indikátorů morální paniky na ČT1 a poté na TV Nova.

Prvním ze sledovaných příznaků (ne)šíření morální paniky během informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a TV Nova byla tzv. negativní predikce. V souvislosti s teorií morální paniky je tento pojem připisován Cohenovi, za negativní predikci pak označuje sdělení, které varuje, že to nejhorší nás ze strany nepřítele veřejnosti („folk devil“) teprve čeká¹³³. Vyhledáme-li termín „predikovat“ ve

¹³² KOLÁŘOVÁ, Libuše: *Mediální obraz „kauzy Czechtek 2005“ optikou teorie morální paniky*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2007. s. 56. Bakalářská práce.; autorka při definici sledovaných znaků vycházela z práce Stanleyho Cohena: *Folk Devils and Moral Panics*; kategorie definované autorkou byly vymezené stručně a přehledně, proto byly přejaty jako sledované znaky i pro tuto práci, ačkoliv autorka předkládané studie rovněž detailně monografii *Folk Devils* studovala a mohla kategorie definovat nově, vlastním způsobem; to se ale jevilo jako neproduktivní.

¹³³ COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. pp. 328. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).

slovníku cizích slov, zjistíme, že jeho českým ekvivalentem je výraz „předpovídat“. Pokud tedy média ve spojitosti s určitou kauzou vyslovují negativní predikce do budoucnosti, předpovídají něco zlého, posilují u publika pocit ohrožení, strachu a nejistoty a napomáhají tak šíření morální paniky.

V obecné rovině se může jednat o výroky, které varují, že k narušení tradičního systému hodnot a řádu dojde i v budoucnu a že v takovém případě bude dopad deviantního jevu ještě silnější. Ve zkoumaném materiálu se takováto „ryzí“ forma negativní predikce nevyskytla. V mediálních výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka na TV Nova můžeme ale vysledovat výpovědi o budoucnosti, které vyvolávají, respektive posilují pocit strachu, nebezpečí a předpovídají špatné konce či nastiňují negativní vývoj situace – můžeme tedy říci, že jsou jistým druhem, či pro účely této práce vymezenou kategorií „nepravých negativních predikcí“:

*Právě jeho budoucnost je ale nejistá. Domů se nevrátil.*¹³⁴

*Nám je strašně, čím dál hůř, protože jako už se bojíme i toho nejhoršího, že třeba, aby se ho ten člověk už nechtěl zbavit.*¹³⁵

Mluvíme-li v souvislosti s negativními predikcemi o navozování pocitu strachu a ohrožení, můžeme v tomto bodě zmínit i takové součásti mediálních sdělení týkajících se vraždy Jakuba Šimánka, které neodkazují do budoucnosti – a nemohou být tedy označeny za negativní predikce – přesto však navozují pocit nejistoty a naznačují, že oběti deviantního jevu se mohl stát kdokoliv, že veřejní nepřátelé, jak jedince narušující tradiční pořádky nazývá Cohen, mohou zaútočit na každého z nás. Takové výroky svou měrou přispívají ke zveličování dané kauzy či skutečnosti. Právě záměrné přehánění je jedním ze znaků vyvolávání morální paniky. V mediálních výstupech TV Nova bylo možné vysledovat v této kategorii následující výroky:

*Příběh jako tento je noční můrou každé matky.*¹³⁶

¹³⁴ redaktor, *Pátrání po Jakubu Šimánkovi stále bezvýsledné*, 7. 5. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

¹³⁵ matka Jakuba, *Dítě generála unesl zřejmě pedofil*, 20. 5. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

*Kdyby se to Novákovi povedlo u některého jiného chlapce, byli by teď na místě Jakubových rodičů dva jiní lidé.*¹³⁷

*Hrozný, že si dovedu představit, že jsem měla taky dvě děti.*¹³⁸

Jaké závěry přinesla kvalitativní obsahová analýza v kategorii „negativní predikce“ u mediálních výstupů s tématem zneužití a brutální vraždy devítiletého chlapce ve zpravodajství České televize? Opět můžeme konstatovat, že v mediálních výstupech nenacházíme negativní predikci v „čisté“ podobě, tedy jako varování, že se případy jako tento budou opakovat, ovšem s ještě horším průběhem. Na rozdíl od TV Nova nenacházíme v mediálních výstupech ČT1 ani druhou kategorii „nepravých“ negativních predikací, tedy sdělení, která by v nás vyvolávala dojem předpovědi špatného konce.

V případě zpravodajských výstupů České televize můžeme hovořit jen o existenci takových výroků, které částečně posilují atmosféru nebezpečí a strachu, ovšem ne v tak silné míře jako v případě TV Nova. Akcentován je zvláště fakt, že takových případů, jakou byla vražda devítiletého Jakuba, neustále přibývá, ale vyvolávání pocitu, že jsme veřejným nepřítelem ohroženi všichni a že se taková situace může přihodit komukoli z nás, není v případě České televize v mediálních výstupech příliš zastoupeno. Jako výroky, které cíleně působí na divákovy emoce a obecně posilují atmosféru strachu a přispívají tak ke zveličení kauzy a výraznějšímu dopadu na diváka, bychom v případě ČT1 mohli označit následující části mediálních výstupů:

*Policisté upozorňují, že podobných dramát neustále přibývá. Přípomínkou je i mezinárodní den pohřešovaných dětí připadající na neděli.*¹³⁹

*Pedofilního násilí je přitom mnohem víc, než jsme schopni si připustit, natož vypátrat.*¹⁴⁰

¹³⁶ redaktor, *Pátrání po Jakubu Šimánkovi stále bezvýsledné*, 7. 5. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

¹³⁷ redaktor, *Vražda Jakuba Šimánka*, 15. 6. 2008, TV Nova, 22:10, Střepiny

¹³⁸ osoba, *Pohřeb zavražděného Jakuba Šimánka*, 17. 6. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

¹³⁹ moderátor, *Devítiletý Jakub je posledním jménem na seznamu hledaných dětí*, 22. 5. 2008, ČT 1, 19:00, Události

*I když přežívá představa, že dětem ubližují jen vyšinutí šílenci s nebezpečnou úchylkou, není tomu tak. Drtivá většina těch, kteří děti pohlavně zneužívají, by sexuologickými posudky prošli bez poskvrnky.*¹⁴¹

Srovnáme-li tedy výskyt prvního z indikátorů morální paniky, negativní predikce, v mediálních výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka na komparovaných televizních stanicích, zjistíme, že ani v jednom případě se negativní predikce neobjevila ve své „ryzí“ podobě. Předpovědi špatných konců neboli kategorie „nepravých negativních predikcí“, která byla vymezena autorkou této bakalářské práce, lze však ve výstupech TV Nova, na rozdíl od ČT1, vysledovat. Vyjádření typu: „*Budoucnost je ale nejistá. Domů se nevrátil.*“ pronesená redaktorem s kamennou tváří vzbudí v mnohém divákovi ty nejčernější představy o chlapcově osudu. Stejně tak jako zprávy o tom, že mezi Slováky mířícími do Čech za prací může být spousta dalších potenciálních deviantů, kteří mohou být pro obyvatele naší země nebezpeční. Sdělení takového typu v materiálech České televize nepozorujeme.

Zásadní nepoměr panuje i v případě výroků z kategorie „může se to stát komukoli z nás“, které mají zapůsobit na posluchačovy emoce a vzbudit v něm pocit ohrožení a nejistoty, které se vyskytují pouze v mediálních výstupech TV Nova. Navíc zde zaznamenáváme výpovědi běžných lidí, které podtrhují výsledný efekt působení na divákovy city. Česká televize spíše akcentuje fakt, že případů, jako byla kauza Jakuba Šimánka, přibývá, a že takového deviantního chování existuje reálně daleko více, než bychom si chtěli připustit, či dokázali odhadnout. V kategorii negativních predikcí a veškerých sdělení a výroků, jež v divákovi vyvolávají nepříjemné pocity a vedou ke zveličování jevu a jistému zastrasování posluchače, byl jejich větší výskyt jednoznačně zaznamenán u TV Nova s tím, že sdělení byla více cílena na divákovy emoce, než v případě ČT1, o čemž svědčí i využívání výroků běžných občanů (hlasu lidu, vox populi), čehož se ČT1 vyvarovala.

Dalším indikátorem morální paniky, který byl kvalitativní obsahovou analýzou v materiálu zjišťován, je výskyt ne-událostí, spekulací, neověřených informací. Jak již

¹⁴⁰ moderátorka, *Sexuální zneužívání*, 15. 6. 2008, ČT 1, 21:45, 168 hodin

¹⁴¹ tamtéž

bylo zmíněno, je jedním z hlavních znaků morální paniky záměrné zveličování. Média si tak za účelem dosažení kýženého efektu u příjemce sdělení mohou jistá fakta dokreslovat, či dokonce informovat o něčem, co se s určitostí nestalo. Taková sdělení pak nazýváme ne-události.¹⁴² V případě studovaného materiálu nebyla taková ne-událost v mediálních výstupech ani jedné televizní stanice nalezena.

Jiná situace panovala v případě výskytu spekulací a neověřených informací. V tomto ohledu můžeme vyčlenit jednu výraznou kategorii spekulací, a sice zprávy o tom, že Jakuba Šimánka nejspíše unesl německý pedofil Thomas Schwing. Cesta, která kriminalisty vedla od sestaveného identikititu na stopu německého devianta, je popsána v kapitole Kauza Jakuba Šimánka: základní fakta. Připomeňme jen, že spekulace navazovaly jedna na druhou a Schwing byl jako možný pachatel označen pouze na základě toho, že se klíčová svědkyně z parku Budoucnost, kde byl Jakub Šimánek naposledy spatřen, o sestavené podobizně pachatele po srovnání s fotografií Schwinga vyjádřila, že to Schwing spíše je, než není.

Co se týče srovnání výskytu spekulací tohoto rázu na jednotlivých televizních stanicích, zjistíme, že se na ČT1 objevily ve zpravodajství pouze jedenkrát, zatímco na TV Nova hned několikrát, což může vypovídat o tom, že se redaktoři zpravodajství ČT1 snažili vyvarovat šíření neověřené zprávy a pouze o faktu podobnosti Schwinga s mužem z identikitu informovali. Snaží se částečně o zachování objektivitu tím, že uvádí, že pro tuto variantu zmizení Jakuba Šimánka neexistují důkazy. Zpráva na ČT1 byla uvedena v tomto znění:

Dobry večer, hned záhy po Jakobově zmizení vytvořila policie tady v Havlíčkově Brodě portrét muže, který se měl ono osudné odpoledne poblíž chlapce pohybovat. Byl to muž pravděpodobně kolem čtyřicítky s nápadnými brýlemi a fotoaparátem. Jeho tvář se nápadně podobá tváři německého občana Thomase Schwinga, který v Havlíčkově Brodě v minulosti žil a dokonce byl pelhřimovským soudem odsouzen za zneužívání dětí. Vše

¹⁴² KOLÁŘOVÁ, Libuše: *Mediální obraz „kauzy Czechtek 2005“ optikou teorie morální paniky*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2007. s. 59. Bakalářská práce.

*by tedy nahrávalo tomu, že to může být on. (...) Nic konkrétního ale policie nesděluje, žádný relevantní důkaz, který by vedl k cíli, neexistuje.*¹⁴³

Ve zpravodajství TV Nova byla přímo v pořadu Televizní noviny použita sestavená podobizna neznámého a redaktor v přímém přenosu spekuloval, zda se o Schwinga jedná, či ne. Takový způsob informování o vzniklé spekulaci je subjektivnější. Máme pocit, že redaktor podsouvá myšlenku, že se skutečně jedná o německého pedofila a „podprahově“ tak šíří pocit nebezpečí a nejistoty (usuzovat tak můžeme z konstatování „jistá podoba tu je“ a využití stupňovací spojky „navíc“):

*Tady znovu vidíte podobiznu zatím neznámého muže a tohle je Thomas Schwing. Jistá podoba tu je, navíc Schwing u nás už byl před rokem a půl souzen za obchodování s dětmi a za pohlavní zneužívání dětí. Za to byl také odsouzen.*¹⁴⁴

Další kategorií spekulací jsou samozřejmě ty, ve kterých se pátrá po skutečné příčině Jakubova zmizení. Takové spekulace jsou v případě řešení vraždy přirozené, zajímavé je ale podívat se blíže na to, nad jakými variantami bylo obecně uvažováno ve zpravodajství ČT1 a jaké příčiny chlapcova zmizení naopak zdůrazňovali redaktori na TV Nova. K tomu se také váže požadavek na objektivitu zpravodajství – následující citace z mediálních výstupů poskytnou přehled o tom, jak se spekulacemi tohoto typu obě média nakládala.

TV Nova:

*Kromě únosu se sexuální podtextem se také spekuluje, zdali chlapce nemohl někdo unést kvůli jeho otci. Táta Kubíka je totiž vysoce postaveným generálem v naší armádě.*¹⁴⁵

¹⁴³ Milan Kopecký, redaktor ČRo Region, *24. den pátrání po Jakobovi, stále bez výsledku*, 28. 5. 2008, ČT 1, 18:00, Jihomoravský večerník

¹⁴⁴ redaktor, *Dítě generála unesl zřejmě pedofil*, 20. 5. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

¹⁴⁵ redaktorka, *Dnes je to týden od záhadného zmizení devítiletého Jakuba*, 11. 5. 2008, TV Nova, 22:10, Střepiny

Těžko se to vyslovuje nahlas, ale Jakub se může najít i mrtvý, anebo se nemusí nalézt nikdy a jeho rodiče budou žít v hrůzné nejistotě. Snad ale budou na konci celého příběhu plakat štěstím a ne bolestí.¹⁴⁶

Bud' byl nějak násilně prostě, něco se stalo, nebo byl někde naloženej do auta, vodvezenej.¹⁴⁷

Vidíme, že ve zpravodajství TV Nova bylo využíváno takových formulací, které měly jasně za cíl zasáhnout diváka emotivně. TV Nova také uvádí spekulaci o tom, že zmizení chlapce může mít příčinu ve vysokém armádním postavení jeho otce. Takové uvedení rodinných souvislostí je jistě také prvkem posilujícím zájem u divácké obce. Pro zachování objektivity je nutné konstatovat, že i ve zpravodajství TV Nova se objevovaly spekulace formulované jako prostá nezabarvená sdělení, pro účely této studie ale hledáme spíše ta vyjádření, která byla jistým způsobem příznaková, a proto jsou v citacích tohoto oddílu uváděny zvláště takové výrazné případy.

V případě ČT 1 spekulace také zahrnovaly veškeré možné varianty chlapcova zmizení, podávány ale byly jinou formou, ve většině případů bylo upozorněno, že se jedná o neověřenou informaci spekulativního charakteru:

Maminka si při jednom z rozhovorů vzpomněla, že Jakub před několika týdny přišel domů a říkal jí, že na něho někdo v parku mluvil a že mu nerozuměl. Jestli to má spojitost s celým případem, je těžké odhadovat a v tuto chvíli už stojíme na poli spekulací.¹⁴⁸

Posledním typem spekulace se staly zprávy o výši Novákova trestu. O té však bylo na obou televizních stanicích informováno podobně (spekulace o doživotním

¹⁴⁶ redaktorka, *Dnes je to týden od záhadného zmizení devítiletého Jakuba*, 11. 5. 2008, TV Nova, 22:10, Střepiny

¹⁴⁷ matka Jakuba Šimánka, *Pátrání po zmizelém chlapci z Havlíčkova Brodu*, 5. 5. 2008, TV Nova, 17:00, Odpolední Televizní noviny

¹⁴⁸ Milan Kopecký, redaktor ČRo Region, *24. den pátrání po Jakobovi, stále bez výsledku*, 28. 5. 2008, ČT 1, 18:00, Jihomoravský večerník

trestu), proto nejsou předmětem přímých citací v tomto oddílu. Stejně je tomu i se spekulacemi týkajícími se důvodu samotné vraždy – Novákova strachu z prozrazení.

Obecně můžeme výskyt tohoto indikátoru morální paniky ve sledovaném materiálu zhodnotit tak, že se v něm nevyskytovala žádná ne-událost, zatímco spekulace bylo možné dělit do několika kategorií. Spekulace o tom, že možným únoscem je Thomas Schwing se ve větší míře objevovala ve zpravodajství TV Nova a obecně můžeme konstatovat, že mediální výstupy této televizní stanice vyznívaly negativněji. Často jsme se v nich setkávali se slovy „únos“, „vražda“, „deviant“ či „násilný trestný čin“, či bylo kýženého efektu působení na divákovy emoce dosahováno naopak použitím deminutiv jako „táta Kubíka“ apod. Takové výrazy se ve zprávách ČT1 příliš nevyskytovaly, spekulace vyznívaly téměř nepříznakově.

Předposledním z analyzovaných indikátorů morální paniky jsou ve zpravodajských výstupech týkajících se vraždy Jakuba Šimánka zahrnuté návrhy řešení situace a opatření, která by zabránila opakování deviantního jevu v budoucnu. Zatímco v případě ČT1 se tyto návrhy na řešení situace týkaly zřízení národního výstražného systému a speciálních detenčních ústavů, případně naprosté izolace deviantních vězňů ve věznicích či prověření dříve zadržených deviantů a jejich případné umístění do specializovaného zařízení, na TV Nova bylo několikrát zmíněno znovuzavedení trestu smrti, fakt, že Novák podstoupí kastraci, či že v Havlíčkově Brodě budou městští policisté více hlídat dětská hřiště. Toto přímočaré srovnání hovoří samo za sebe – v případě TV Nova opět byly akcentovány takové návrhy řešení, které působí senzačně (kastrace) či mají vyvolat dojem spravedlnosti (návrhy na trest smrti, které pocházely nejčastěji od „vox populi“ – hlasu veřejnosti). Plánované zřízení detenčních ústavů či národního výstražného systému nebylo v mediálních výstupech TV Nova zmíněno, v několika výstupech se objevily pouze narážky na nutnost izolace tak nebezpečných jedinců jako je Antonín Novák. Pro ilustraci si uveďme několik příkladů:

TV Nova:

Více chránit dětská hřiště teď chtějí v Havlíčkově Brodě. Radní k tomu přinutila vražda devítiletého Jakuba Šimánka. Jednání o tom iniciovali přímo rodiče Jakuba. Na hřištích

*města, kde si hrají děti, teď prý budou mnohem častěji hlídkovat strážníci a nejen to, kolem všech těchto míst hodlá radnice v nejbližší době instalovat kamerový systém.*¹⁴⁹

ČT1:

*V Havlíčkově Brodě se koná poslední rozloučení s devítiletým Jakubem Šimánkem. K jeho vraždě se přiznal Antonín Novák ze Slovenska. I kvůli němu teď země uvažuje o zřízení takzvaných detenčních ústavů. Ty by měly začít fungovat od ledna i v Česku. Mají být kombinací vězení a léčebny, umístění tam ale nebude časově ohraničené. Může být i doživotní.*¹⁵⁰

Posledním sledovaným indikátorem morální paniky bylo zapojení veřejnosti – jak veřejnost reagovala na kauzu. Tento znak se těsně váže k proměnné zkoumané kvantitativní obsahovou analýzou – výskyt jednotlivých sociálních aktérů v mediálních výstupech. Připomeňme si výsledky této analýzy: zatímco v případě TV Nova se sociální aktéři z kategorie „hlas lidu“ umístili na pomyslné druhé příčce, v žebříčku nejčastěji se ke kauze vyjadřujících aktérů na ČT1 chyběli. Toto zjištění samo o sobě směřuje k určitému závěru, a sice že prezentace hlasu lidu posiluje mezi diváky televizní stanice pocit, že taková událost se může stát nám všem. V případě kvalitativní obsahové analýzy jde však o to, jakým způsobem byla na jednotlivých televizních stanicích prezentována reakce veřejnosti na kauzu.

V případě zpravodajských výstupů TV Nova vidíme v naprosté většině případů opět snahu působit na divákovy city a hlouběji jej zasáhnout. Ať už se jedná o popis nálady na Jakubově pohřbu (na ČT1 se o této události neinformuje vůbec), vyjádření díky za projevenou soustrast Jakubova otce, či snahu zobecňovat co se týče vnímání kauzy veřejností, užívala TV Nova vždy formulací příznakových a místy obsahujících subjektivní hodnotící soudy (podtrženo).

¹⁴⁹ moderátor, *Kamerový systém na hřištích v Havlíčkově Brodě*, 20. 6. 2008, TV Nova, 17:00, Odpolední Televizní noviny

¹⁵⁰ redaktorka, *Zřízení takzvaných detenčních ústavů*, 17. 6. 2008, ČT 1, 08:00, Zprávy

Ten Slovák Antonín Novák chodil velmi pomalu, protože měl pouta jak na ruku, tak na nohách, v podstatě měl svěřenou hlavu, na žádné dotazy vůbec nereagoval, zajímavé bylo, že jinak nestranní zaměstnanci soudu, kteří tu eskortu policejní s Novákem míjeli, se neudrželi a počastovali ho opravdu pepnými výrazy. Tady se jasně ukazuje, jak veřejnost vnímá vraha, který v podstatě znásilní a pak také zabije malého chlapce.¹⁵¹

To, co vyjadřují, jako ostatní lidé, prostřednictvím těchto věcí, je pro nás velikou vzpruhou, protože drtivá většina těch lidí prostě takovýmto způsobem nás podporuje a prostě jsme za to hrozně rádi a jsme jim vděční.¹⁵²

Na pohřeb přišly stovky lidí, život ve městě se zastavil.¹⁵³

Stejně jako v případě kvantitativní obsahové analýzy, kde v případě ČT1 nebyl zaznamenán výskyt sociálních aktérů z řad veřejnosti, nebylo ani kvalitativní obsahovou analýzou zjištěno větší množství vyjádření o reakci veřejnosti na kauzu. V podstatě se jednalo o jediné vyjádření, které sice komentovalo reakci veřejnosti na tragédii, udržuje si však neutrální a objektivní tón.

V Jakubově škole mají pietní koutek. Spolužáci mu tam nosí dopisy i hračky. Nikdo nechce mluvit na kameru. Jen žádají o klid, aby se mohli s tragédií vyrovnat.¹⁵⁴

Výše uvedené závěry kvalitativní obsahové analýzy tedy můžeme shrnout v závěr, že ve sledovaném materiálu bylo možné vysledovat indikátory morální paniky všech čtyř kategorií. Co se týče negativní predikce, ani na jedné televizní stanici se nevyskytovala ve své „ryzí“ podobě, to znamená, že by reportéři, či jiní, ke kauze se vyjadřující aktéři, předpovídali, že k podobnému činu dojde i v budoucnu a že ten bude ještě silnější. Šlo spíše o posilování atmosféry strachu a nebezpečí a předpovídání

¹⁵¹ redaktor, *Vrah devítiletého Jakuba Šimánka z Havlíčkova Brodu je ve vazbě*, 9. 6. 2008, TV Nova, 17:00, Odpolední Televizní noviny

¹⁵² otec Jakuba Šimánka, *Před pohřbem malého Jakuba*, 16. 6. 2008, TV Nova, 17:00, Odpolední Televizní noviny

¹⁵³ moderátor, *Pohřeb zavražděného Jakuba Šimánka*, 17. 6. 2008, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

¹⁵⁴ redaktorka, *Jakub Šimánek zemřel podle sexuologů proto, že Antonín Novák měl zřejmě strach z prozrazení*, 11. 6. 2008, ČT 1, 19:00, Události

špatných konců. Takové tendence však bylo možné pozorovat téměř výhradně jen v případě TV Nova.

Dalším sledovaným znakem byl výskyt spekulací a neověřených informací. Obě televizní stanice se věnovaly variantě, že chlapec mohl být unesen německým pedofilem Schwingem, zatímco redaktoři ČT1 zdůrazňovali, že pro toto tvrzení neexistuje žádný relevantní důkaz, reportér TV Nova se v přímém přenosu vyjádřil, že sestavený identikit, tedy podobizna pachatele, se nápadně shoduje s vzezřením Thomase Schwinga. V případě této spekulace šla tedy objektivita zpravodajství komerční televize stranou a můžeme tvrdit, že takový výstup jistou měrou k šíření paniky přispíval – dle reportéra už byla známa osoba pachatele. Další závěr, který můžeme učinit, je, že zatímco spekulace týkající se možných variant zmizení Jakuba Šimánka se v případě TV Nova opíraly převážně o vraždu, únos, či podobné, v rámci zpravodajství ČT1 nebyly tyto možnosti příliš zmiňovány. Uvedeny byly například možnosti utonutí či ukrytí v průmyslové hale, přehnaně však nebyly akcentovány možné tragické konce a ty nejhorší varianty, jak tomu bylo v případě TV Nova.

Podíváme-li se na poslední dva ze znaků morální paniky, které byly na materiálu sledovány, tedy návrhy řešení a reakce veřejnosti na kauzu, byla tendence vyznění zpravodajských relací na obou televizních stanicích podobná výše uvedenému trendu. Návrhy opatření, kterými by se předešlo opakování deviantních jevů této kategorie, zahrnovaly v případě ČT1 zřízení detenčních ústavů či národního ohlašovacího systému, zatímco reportéři TV Nova zmiňovali, že dětská hřiště v Havlíčkově Brodě budou důrazněji kontrolovat hlídky strážníků, či že Novák podstoupí kastraci. Z úst veřejnosti několikrát ve zpravodajství TV Nova zazněla varianta znovuoobnovení trestu smrti.

Právě jistá afektovanost a snaha diváka co nejvíce zasáhnout byla patrná i v případě posledního indikátoru morální paniky – zobrazení toho, jak na kauzu reagovala veřejnost. Zatímco se reportéři ČT1 zmiňují pouze o „pietním koutku“, který na památku Jakuba vznikl v jeho škole, zpravodajové TV Nova hovoří o tom, že se během Jakubova pohřbu život ve městě zastavil a že se akce zúčastnily stovky lidí.

Ve zpravodajství TV Nova vidíme napříč zkoumáním celého materiálu jasnou tendenci k přehánění, zveličování a snaze působit na divákovy emoce spíše než objektivně informovat. Dokladem toho může například být i fakt, že sebevraždě matky Jakuba Hany Šimánkové, která se otrávila plynem, se ve svém zpravodajství věnuje pouze TV Nova, na ČT1 zprávy o této události úplně chybí. Můžeme tedy učinit jednoznačný závěr, že prostřednictvím zpravodajství komerční televize byla vzhledem k vysledovaným indikátorům morální panika alespoň částečně šířena. V případě ČT1 šlo povětšinou o mediální výstupy snažící se naplnit zásadu objektivitu a neafektovaného informování o skutečnosti, přesto však nemůžeme tvrdit, že by ve zpravodajství ČT1 týkajícího se vraždy Jakuba Šimánka nebylo možné indikátory morální paniky vysledovat. Klíčové je ale zjištění, že příznaková vyjádření objevovala v menší míře než v případě TV Nova.

Závěrem je však nutné zdůraznit, že analýza, jejíž výsledky jsou v této kapitole popisovány, byla provedena kvalitativně – to znamená, že posouzení polarity jednotlivých částí mediálních výstupů záviselo pouze na úsudku autorky této bakalářské práce a závěry zkoumání nemohou být zobecňovány. Zjištění, ke kterým provedená kvalitativní obsahová analýza vedla, platí pouze pro konkrétní zkoumaný jev: zobrazení vraždy Jakuba Šimánka ve zpravodajství ČT1 a TV Nova.

V sekci Přílohy této bakalářské práce je možné prostudovat kompletní seznam indikátorů morální paniky nalezených v materiálu jako celku a posoudit jej z vlastního hlediska, jelikož závěry kvalitativního výzkumu jsou vždy závislé na osobě výzkumníka. Z tohoto důvodu nebyly v rámci kvalitativní obsahové analýzy posuzovány znaky jako například hudba dokreslující reportáž, barva oblečení moderátorů, jejich mimika, zařazení fotografií a jiných „jímavých“ záběrů do reportáží a další, jelikož v takovém případě by šlo o pouhou změť dojmů a ne o studii, která vzhledem k opoře ve vědecké literatuře a analýze indikátorů morální paniky v ní vymezených aspiruje na získání statutu odborné práce.

Kauza vraždy Jakuba Šimánka a její znázornění ve zpravodajství ČT1 a TV Nova optikou teorie Michela Foucaulta

Aplikace teorie Michela Foucaulta tak, jak byla naznačena v kapitole Stav současného poznání mého tématu, na pozorovanou kauzu homosexuální pedofilní vraždy není tak přímočará, jako v případě analýzy (ne)existence indikátorů morální paniky ve výše popsaném případě dle Stanleyho Cohena. Přesto je možné ve Foucaultově teorii najít momenty, skrze které se nám naskýtá nový pohled na zkoumanou kauzu. V této části práce již bude s teoretickými poznatky pracováno ve většině případů bez odkazu na primární zdroj, protože toto bylo učiněno v oddíle Stav současného poznání mého tématu a nyní již můžeme tyto poznatky považovat za známé a výchozí pro aplikaci na zkoumanou kauzu.

Zastavme se obecně u Foucaultova pojetí dnešní společnosti jako systému řízeného vztahy disciplíny. Nastínili jsme už dříve v této práci model Panoptikonu Jeremyho Benthama, ze kterého Foucault při konstruování své teorie vychází. Propojíme-li představu architektonického konceptu Panoptikonu s Foucaultovým pojetím moci v moderní společnosti, dojdeme k závěru, že na rozdíl od Stanleyho Cohena nemůžeme tvrdit, že určitá instituce (například média) či individuum (například policista) zosobňují určitou formu moci. Dle Foucaulta je totiž moc imanentní, je přítomná ve všem a všech, je redistribuovaná a lidé si její spirálu vlastně roztáčí sami – aniž by někdo moc „vlastnil“ jen ze statutu své pozice.

Podívejme se tedy právě na média. Cohen je popisuje jako prvek, který posiluje morální paniku tím, že šíří a zesilují určitá konkrétní sdělení. Tím Cohen médiím přisuzuje určitou míru moci, protože jak víme, morální paniky se roztáčí často okolo problémů, které ve skutečnosti nejsou tak významné, jak je právě média prezentují. Jak můžeme postavení médií v této kauze chápat z pohledu Foucaulta? Z pozice této teorie můžeme tvrdit, že média jsou jednak prvkem ovládajícím, ale současně i ovládaným. Na rozdíl od Cohena, který vidí média jako aktéra, který má moc morální paniku vyvolávat a posilovat, Foucault médiím žádnou takovou jednoznačnou moc nepřisuzuje. Ano, z jeho pohledu média jistou mírou ovládají – protože Foucault tvrdí, že moc je všudypřítomná – na druhou stranu jsou ale sama ovládána nastoleným diskursem, který jakoby jim diktoval, co zrovna má být předmětem jejich zájmu. A takový diskurs, jak

jsme si rovněž vysvětlili v kapitole Stav současného poznání mého tématu, je produktem mocenských vztahů a vědění. Jde tedy o to, že dle Foucaulta jsme všichni pod neustálým dohledem – ve smyslu orwellovském – a právě toto společenské uspořádání udržuje společnost disciplinovanou.

Co se týče aplikace konceptu moci, musíme si připomenout, že ji Foucault nechápe jako nástroj represe a násilí, ale naopak. Moc je produktivní, je dynamická. V případě, že moc přestaneme chápat jako prostředek uplatňování násilí, docházíme k závěru, že moc je uplatněna pouze v případě, kdy ovládaný jedinec dojde ke změně chování jakoby vlastním rozhodnutím a moc reálně nepocituje.

*Nicméně vždy je to způsob jednání, působícího na jednající subjekt či jednající subjekty. (...) Jednání působící na jiná jednání.*¹⁵⁵

Takto chápaná moc může být na reálné zkoumané kauze pozorovatelná v momentě, kdy se vrah, Slovák Antonín Novák, dobrovolně rozhoduje pro kastraci. Nikdo mu tento úkon nenařizuje, přesto však byl k němu dohnán, dle Foucaultovy teorie, nastavenou společenskou strategií – sítí a předivem vztahů, tím, co Foucault označuje za všudypřítomnou a imanentní moc. Nenásilnou formou tak bylo ovlivněno chování deviantního jedince a docíleno toho, že hrůzný čin pedofilní vraždy už nikdy nezopakuje – vše tedy vede k disciplinovanější společnosti, což je dle Foucaulta cílem.

*Pedofil a vrah se navíc nechal slyšet, že podstoupí kastraci. Ani to ale podle odborníků nezaručí jeho neškodnost. Proto soudce Novákovi nařídil detenční léčbu.*¹⁵⁶

Ve výše uvedeném citátu je na rozdíl od produktivní moci ilustrováno i uplatnění v daném případě nezbytné moci represivní. Ačkoliv optikou Foucaultovou podlehl deviantní jedinec strategii moci už ve chvíli, kdy se dobrovolně rozhodl pro kastraci, je dle „odborníků“ nutné, aby se podrobil ústavní léčbě. Tento druhý krok tedy připisujeme působení moci zákonné a omezující – to, že soudy o deviantově osudu vynášejí odborníci obdaření ze statutu své pozice jistou mocí takto činit, bychom spíše

¹⁵⁵ FOUCAULT, Michel. Subjekt a moc. In *Myšlení vnějšku*. 2. vyd. Praha: Herrmann a synové, 2003. s. 216. ISBN 80-239-2454-0.

¹⁵⁶ redaktor, *Vrah devítiletého Jakuba dostal doživotní trest*, 20. 2. 2009, TV Nova, 19:30, Televizní noviny

připsali sociologizující tendenci Stanleyho Cohena, který právě hovoří o tom, že výskyt určitých sociálních aktérů a reprezentace jejich stanovisek v médiích vede k tomu, že je morální panika posilována a šířena. Dle Foucaulta by toto nabývalo jiného významu – diskurs v sobě obsahuje jisté strategie moci a redistribucí moci dochází k tomu, že tito aktéři v podstatě podléhají jisté formě moci, protože posilují či dále šíří výroky, které lidé chtějí slyšet. Nejsou obránci veřejných pořádků, jak to tvrdí Cohen, ale jedinci ovládanými diskursem a zároveň jsou těmi, jež ho produkují.

Ve své teorii hovoří Foucault dále o tzv. objektivizaci subjektu. Právě tímto procesem – tedy „nálepkováním“ jedinců - dle něj dochází k posilování jejich podřízeného postavení. Tímto se takoví jedinci stávají rovněž objektem působení mocenských vztahů, jejich podřízené postavení je tímto procesem fixováno. Tato vědecky dosažená označení jsou poté kategorizována a přiřazována jedincům se zdáním absolutní objektivit.¹⁵⁷

Jak již bylo řečeno v kapitole Stav současného poznání mého problému, je itinerář nálepek, mezi kterými můžeme volit, produktem vědění té které společnosti. Proto můžeme Foucaultovu teorii chápat tak, že subjekt jako celek sám o sobě je produktem¹⁵⁸ diskursu, mocenských vztahů a vědění. Toto můžeme rozvést tak, že pokud by došlo ke změně těchto základních „nastavení“ společnosti, bude se zákonitě měnit i to, čím každý z nás je, či není.¹⁵⁹

Připomeňme si tedy, jakých slovních označení se dostalo pachateli vraždy Jakuba Šimánka během informování o kauze ve zpravodajství ČT1 a TV Nova. Tento faktor je zkoumán i v rámci kvantitativní obsahové analýzy, kde nás zajímá, kolikrát byl označen jako „pedofil“ ještě před svým dopadením a zjištěním skutečné diagnózy. Na tomto místě ale zkoumáme obecně, jakých „nálepek“ bylo užito k potvrzení vrahovy

¹⁵⁷ TUČEK, Jakub. *Nozick, Foucault a redistribuce. Srovnání kritického pohledu dvou nesourodých filosofů*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2006. s. 21. Bakalářská práce.

¹⁵⁸ FOUCAULT, Michel. Subjekt a moc. In *Myšlení vnějšku*. 2. vyd. Praha: Herrmann a synové, 2003. s. 196. ISBN 80-239-2454-0.

¹⁵⁹ *Interview s Jeho Svátostí Dr. B. Pydlíkem* – 14. část, [cit. 12. 4. 2012] Dostupné na: WWW: <www.gsgpraha.cz/~pydlik/win/index.htm>

podřízenosti. Jedná se zejména o označení: pedofil, vrah, recidivista, pachatel, pedofilní vrah, nebezpečný deviant, deviant, nenapravitelný recidivista, divný člověk, dětský vrah, lidská zrůda, zvrhlý pedofilní únosce.

Závěrem nelze hledat body, ve kterých se obě teoretická východiska – pohled na kauzu optikou Stanleyho Cohena a Michela Foucaulta – setkávají. Ba naopak. Jedná se o naprosto odlišné modely, z nichž aplikace každého si kladla za cíl vrhnout na kauzu vraždy devítiletého Jakuba jiné světlo. Pro sociologizující pohled Stanleyho Cohena je příznačné, že (ne)přítomnost určitého znaku během informování o kauze jednoduše vede k tvrzení, že morální panika byla, či nebyla šířena – či že minimálně byla splněna jistá kritéria pro rozvoj tohoto jevu. Média dle Cohena disponují mocí tuto morální paniku šířit a prohlubovat, stejně jako jistí sociální aktéři, kteří se v jejím průběhu ke kauze, kolem které se panika šíří, vyjadřují. Z pozice Michela Foucaulta toto naprosto neplatí. Žádný aktér ani instituce nemůže „vlastnit“ určitou míru moci jen z pozice svého postavení (policista, lékař, instituce jako ústavy pro deviantní jedince a podobné). Moc je mezi lidmi redistribuovaná, protože se nešíří shora (jako dříve z pozice krále), ale lidé ji sami reprodukují ve svých každodenních interakcích. Během aplikace Foucaultovy teorie jsme si tedy ukázali několik momentů kauzy vraždy Jakuba Šimánka, na které bylo možné tento přístup aplikovat. Srovnání se závěry, které poskytla aplikace Cohenova stanoviska, mělo za cíl prevenci toho, aby analýza v rámci této studie byla pouhým plochým prosetím problému přes síto jediné teorie a aby její závěry byly velmi zjednodušené.

Závěr

Následující oddíl stručně shrnuje nejzásadnější a nejzajímavější závěry, ke kterým práce v rámci této studie vedla. Okomentován bude i přínos práce a její význam, stejně jako se pokusíme o kritické zhodnocení a pohled na nevyřešené části zkoumaného problému a nastíníme tak další směry, kterými by výzkumné téma pedofilní homosexuální vraždy devítiletého Jakuba Šimánka z Havlíčkova Brodu mohlo být dále rozpracováno. Klíčové závěry se pokusíme uvést do souvislostí a vytyčíme také hranice jejich platnosti.

Připomeňme si, jaké základní otázky jsme si určili v úvodu této práce. Chtěli jsme zkoumat, zda v případě informování o vraždě Jakuba Šimánka ve zpravodajství České televize a TV Nova byla či nebyla šířena morální panika, tedy, zda mediální výstupy obsahovaly některé její indikátory. Dále jsme se snažili dobrat zjištění, jak se mediální reprezentace zkoumaného tématu na obou stanicích lišila. Zachovávala si Česká televize standard naprosté objektivity a neemocionálního informování o vraždě? Potvrdily se domněnky, že TV Nova měla sklon k „nafukování“, přehánění, přesycování reportáží jímavými momenty a srdceryvnými komentáři?

Kromě této perspektivy morální paniky jsme se zabývali i hlubším kontextem možných přístupů k lidské sexualitě a snažili jsme se zjistit, proč je pedofilie v dnešní době prezentována jako všudypřítomná hrozba, která zásadně ohrožuje mravní hodnoty naší společnosti. Kdo má právo určit, že daný jedinec je deviantem? Jak média tuto zprávu přenášejí? Posilují tento hrozivý obraz – pocity strachu a ohrožení? Následující řádky alespoň částečně odkryjí odpovědi na tyto otázky, ke kterým jsme v rámci této studie došli.

Shrňme nejprve klíčové závěry, které vyplynuly z kvantitativní analýzy zkoumaného materiálu – souhrnu mediálních výstupů ze zpravodajství České televize a TV Nova, které byly získány pomocí prohledávání internetového mediálního archivu. Zjistili jsme, že největší počet mediálních výstupů s tématem vraždy Jakuba Šimánka se vyskytoval vždy, když došlo v kauze k nějakému razantnímu zlomu, což je pochopitelné. Pro srovnání informování o této kauze na televizních stanicích TV Nova a ČT1 je důležité, že ani na jednom programu se mediální výstupy o vraždě Jakuba

Šimánka vůbec nevyskytovaly od července do listopadu 2008. Zajímavé je i toto srovnání: zatímco TV Nova další zprávy o smrti Jakuba Šimánka nasazují už v prosinci 2008 – spekuluje se o trestu pro Nováka a TV Nova také informuje o tom, že rodina zavražděného chlapce zvažuje podání trestního oznámení na Policii ČR. V lednu 2008 pak TV Nova informuje o sebevraždě Hany Šimánkové, matky Jakuba. Jak spekulace o výši trestu, tak možné trestní oznámení a sebevraždu Jakubovy matky můžeme považovat za v jistém smyslu senzační témata, jejich prezentaci v období, kdy ČT1 o kauze vůbec neinformuje, tedy můžeme chápat jako další důkaz pro podpoření obecného schematického vnímání produkce obou televizních stanic. Zatímco TV Nova vyhledávala poutavá témata i v období „informačního vakua“, ČT1 nasazuje další zprávu týkající se kauzy vraždy Jakuba Šimánka až druhý únorový den roku 2009. Tento výstup navíc vraždu pojednává okrajově, protože se obecně zamýšlí nad trestem smrti a reportáž je příběhem Jakuba doplněna. Spíše bychom tedy za pokračování informování o vraždě po dlouhé pauze na ČT1 měli považovat zprávu z 18. 2. 2009, ve které je informováno o tom, že byl započat soud s Antonínem Novákem. Můžeme tedy učinit závěr, že reportéři zpravodajství ČT1 nevěnovali pozornost senzačním momentům kauzy (zvláště pak sebevraždě Jakubovy matky).

Dalším výrazným závěrem kvantitativní obsahové analýzy byl fakt, že většina mediálních výstupů týkající se pedofilní vraždy nebyla odvsílána v hlavní zpravodajské relaci. Toto platí pro obě televizní stanice. Největší podíl zpráv o vraždě Jakuba spadal na ČT1 do pořadu Zprávy a na TV Nova do relace Odpolední televizní noviny. Častějším opakováním zprávy ve vedlejších zpravodajství bylo tedy možné na diváka působit více, než v případě, že by se zpráva objevila denně pouze jedenkrát, byť v hlavním zpravodajství. Tato tendence byla tedy společná oběma televizním programům.

Zásadním zjištěním kvantitativní obsahové analýzy byla skutečnost, že se v mediálních výstupech ke kauze nejčastěji v případě obou stanic vyjadřoval otec Jakuba Hynek Blaško. Zajímavé je dále srovnání, že zatímco na TV Nova byla druhým nejčastěji se vyjadřujícím aktérem matka Jakuba Šimánka, na ČT1 byla až devátým nejčastěji se v mediálních výstupech vyskytujícím aktérem. Zde je vidět podstatný rozdíl mezi oběma programy a analýza vede tedy k zajímavému zjištění: první pěti

sociálních aktérů, kteří se ke kauze ve výstupech vyjadřovali na TV Nova, tvoří otec chlapce, jeho matka, osoba (hlas lidu) a tiskoví mluvčí policejních orgánů. Na ČT1 ale vypadá žebříček zcela jinak: nejčastěji se tu také mezi sociálními aktéry vyskytoval Hynek Blaško, Jakubův otec, další čtyři příčky první pětice ale patří obhájci, mluvčímu Východočeské policie, členům vyšetřovacího týmu a státní zástupkyni. Závěr je tedy následující: zatímco pětici nejčastěji se ke kauze vyjadřujících sociálních aktérů v případě TV Nova tvoří z velké části rodinní příslušníci a hlas lidu, ČT1 v této skupině má místo jen pro otce Jakuba Šimánka, dále už se ale vyjadřují pouze odborníci a zástupci vyšetřujících složek. V tomto místě lze opět vysledovat snahu TV Nova o vyšší emocionalitu a hlubší dopad zpravodajství na diváka, v případě ČT1 pak snahu objektivní informování z pohledu znalců a autorit.

Na závěr shrnutí výsledků kvantitativní analýzy se zastavme u posledního posuzovaného znaku – slovního označení pachatele. Přední příčky obou televizních stanic v tomto ohledu patří neutrálním pojmenováním Novák a Antonín Novák. Rozdíl ve způsobu informování o vrahovi je patrný dále – v případě TV Nova se ve skupině pěti nejčastěji užívaných slovních označení pachatele objevuje příznakový výraz pedofil a to i ve zkoumání mediálních výstupů vydaných do doby dopadení skutečného pachatele. TV Nova v tomto případě tedy podsouvala možnost, že dítě unesl nebezpečný deviant, ačkoliv nic ještě nebylo oficiálně známo. V případě ČT1 jsou závěry ještě zajímavější: slovní označení „nebezpečný pedofil“ okupuje pomyslnou šestou příčku žebříčku nejčastěji užívaných slovních označení pachatele, ovšem jen v případě veškerých projevů. Pokud se podíváme jen na pasáže redaktorů, je to příčka devátá. Velmi zajímavé je ale zjištění, že při srovnání moderátorských projevů na obou televizních stanicích docházíme k závěru, že co do četnosti užití výrazu pedofil v nejrůznějších spojeních byly výsledky téměř srovnatelné: na TV Nova moderátoři výrazu pedofil či pedofilní využili 22x, na ČT1 pak 20x. Tato přesná čísla jsou uváděna pouze pro zajímavost, pro závěr této studie nejsou klíčová, na rozdíl od zjištění, že termínu pedofil ve všemožných spojeních a obměnách bylo reportéry co do celkového počtu vyřčení výrazu pedofil či pedofilní užíváno téměř srovnatelně.

Přejděme nyní k závěrům kvalitativní obsahové analýzy. Nejprve se zastavme u posuzování indikátorů morální paniky na zkoumaném materiálu. Můžeme tvrdit, že se

určité ukazatele v materiálu vyskytovaly, ve většině případů ale ne v tak ryzí a vyhrocené formě, abychom jednoznačně mohli tvrdit, že ať tou či onou televizní stanicí byla v případě informování o vraždě Jakuba Šimánka morální panika jednoznačně a cíleně šířena. Jak již bylo řečeno, určité prvky tohoto jevu ve zpravodajství vysledovat můžeme – tendence k přehánění, základní znak morální paniky, je zvláště pak patrná v případě TV Nova, ale i v rámci zpravodajství ČT1 bylo možné vysledovat momenty, které lze za indikátory morální paniky považovat. Zásadní je zjištění, že příznakové mediální výstupy, co do obsahu indikátorů morální paniky, se jednoznačně ve větší míře objevovaly ve zpravodajství TV Nova. Ačkoliv jsme původně vycházeli z předpokladu, že komerční televize bude dle obecně vnímaného schématu akcentovat emocionalitu, šířit pocit nebezpečí a spoléhat se na senzace, a tedy větší mírou přispívat k šíření morální paniky než veřejnoprávní médium, závěry nebyly tak přímočaré, i když obecně vnímaný schematismus produkce obou televizních stanic výsledky této studie rozhodně nezvrátily.

Kvalitativní analýza se také zabývala aplikací teorie Michela Foucaulta na zkoumanou kauzu, jelikož jsme se v rámci této studie chtěli vyvarovat jisté jednotvárnosti a plochosti ve smyslu pouhého prosetí materiálu sítím teorie morální paniky a jejích indikátorů. Nejvýraznějším momentem aplikace Foucaultovy teorie je informace o tom, že se pachatel, pedofilní vrah Antonín Novák rozhodl podstoupit dobrovolně kastraci. Jak Foucault říká, moc je pletivo vztahů, všudypřítomná imanentní síť a nejlepšího účinku dosahuje, když není pocíťována – když se ovládaný domnívá, že se rozhoduje sám. Na Nováka tedy zapůsobila vše prostupující moc nastavená společenským uspořádáním a dovedla ho k rozhodnutí, aby podstoupil zákrok, který zabrání tomu, aby své zvrhlé jednání kdykoliv znovu zopakoval. Moc tedy byla, termínem Foucaultovým, v tomto případě nikoliv represivní, ale produktivní silou.

V úvodu této práce jsme si také kladli otázku, proč jsou pedofilové a další sexuální devianti v dnešní době vnímáni jako lidoví d'áblové a proč vzbuzují u veřejnosti tak enormní strach. Zkusme na tuto otázku odpovědět z obou klíčových teoretických perspektiv, které byly v rámci této studie využity. Dle Stanleyho Cohena si tuto situaci můžeme vysvětlit tak, že ze strany lidových d'áblů, jak Cohen skupiny, okolo nichž se morální panika nejčastěji vytváří, nazývá, dochází k narušení základní

společenské struktury a veřejného pořádku. Tito nepřizpůsobiví jedinci tak narušují něco, co je nám všem společné a ohrožují základní společenská nastavení. Můžeme se tedy bát, že pokud by takové deviantní jednání nebylo dostatečně potíráno, základní společenské struktury by padly. Proto se v médiích při reprezentaci takových kauz vyskytují představitelé autorit a morálních pořádků, aby občany ujistili, že základní společenské struktury zůstanou nepoškozeny. Toto je patrné i v případě námi zkoumané kauzy Jakuba Šimánka – nejčastěji se k případu v médiích vyjadřoval otec Jakuba Hynek Blaško, vysoce postavený armádní generál. Dále pak znalci, policisté, členové vyšetřovacího týmu, psychologové, psychiatři a další odborníci.

Jak ale na nastolenou otázku odpovíme z pohledu teorie Michela Foucaulta a jeho pokračovatelů v proudu queer theory? V tomto případě to nebude tak snadné a jednoznačné. Foucault tvrdí, že naše sexualita je sociálně konstruovaná, že není dána od přírody, že je výsledkem vzájemného působení mnoha komplikovaných vztahů v rámci společnosti, které v sobě zahrnují složky moci a vědění. Zástupci queer theory tvrdí, že v současné době vládne tzv. heteronormativita – tedy, že heterosexuální svazek je neoddiskutovatelnou normou. Zároveň ale nastolují otázku, zda tím, co určuje lidskou sexualitu, nejsou spíše jedincovy vášně a praktiky, které ho uspokojují, než sexuální objekty, které preferuje. Zamýšlí se tedy nad chápáním vlastní identity v rámci daleko širšího kontextu lidské sexuality.

Toto nás vede k úvaze, že pokud je naše sexualita konstruovaná, je produktem vědění a její vnímání je nastaveno celospolečenským nastavením (komplikovanými vztahy moci a vědění), potom pokud se změní způsob, jakým o sexualitě přemýšlíme, změní se i to, jak jsou naše sexuální preference vnímány. Může tak docházet k tomu, že se zvětší rozsah akceptovaných sexuálních praktik, či že ty, které jsou dnes považovány za deviantní, se proměnou vědění ve společnosti stanou praktikami přijímanými. Foucault v tomto momentě hovoří o produkci reverzního diskursu.

V duchu Foucaultovy teorie tedy není snadné odpovědět na otázku, proč jsou sexuální devianti vnímáni jako lidoví d'áblové. Pohled tohoto autora je naprosto odlišný – sexualita je konstruována a vnímána v obecných kategoriích vědění. V současné chvíli je nastavení společnosti heteronormativní a proto jsou veškeré odchylky v centru pozornosti.

Na závěr se zastavme u přínosu této studie. Jedná se o ucelenou případovou studii s tématem sexuální deviace a její reprezentace v médiích. Základním užitým teoretickým rámcem je teorie morální paniky, která u nás nebyla podrobena nijak rozsáhlému výzkumu. Kromě toho se práce snaží mapovat rozdíly mezi způsobem informování o případu ve zpravodajství ČT1 a TV Nova, což je aktuálním objektem zájmu, jelikož se v současné době vedou debaty o tom, že rozdíly mezi oběma stanicemi už nejsou tak markantní, jak bývaly. Toto předkládaná studie nepotvrdila, byly v rámci ní ale vysledovány momenty, kdy se například ve zpravodajském vysílání ČT1 objevovaly ne zcela objektivní prvky.

Významným je také osobní přínos studie pro samotnou autorku. Vzhledem k předchozímu studiu sociologie jí výzkumné téma umožnilo zaměřit se důkladněji na problematiku sociologie deviantního jednání a sociologie médií, což společně s intenzivním studiem jednoho výrazného mediálního teoretického konceptu vedlo ke značnému rozšíření znalostí o dané problematice. Klíčová byla autorčina změna chápání lidské sexuality a sexuálních deviací, které se původně drželo vytyčených mantinelů opozice hetero a homosexuality a s dalším studiem literatury se rozvíjelo do nevyhraněnosti v duchu proudu queer theory.

Závěrem je také třeba zamyslet se nad předkládanou prací kriticky. Zvláště v místě rozboru a aplikace teorie Michela Foucaulta docházelo k jistému zjednodušení. Námětem další, například diplomové práce, by tedy mohlo být rozpracování tohoto konceptu více do hloubky. Také je nutné zdůraznit, že platnost výsledků této studie je značně omezená. Vzhledem k tomu, že šetření nebylo provedeno na reprezentativním vzorku zpravodajství ČT1 a TV Nova, ale pouze na mediálních výstupech týkajících se jedné určité kauzy, jsou výsledky platné pouze pro tento jeden případ a nelze v žádném případě závěry zobecňovat – můžeme pouze konstatovat, zda podporují obecně vnímané představy o produkci obou televizních stanic, jak jsme výše učinili.

Připomeňme si na úplný závěr této studie, co jsme zjistili analýzou oficiálních statistik Policie ČR týkajících se kriminálních sexuálních činů páchaných na dětech. Ačkoliv si takových případů díky jejich mediálnímu zpracování ve většině případů nelze nevšimnout a zdá se, že jsou stále častější, statistiky na takový jev neukázaly. Měli jsme k dispozici data z let 2000 – první čtvrtletí roku 2012 a nelze tvrdit, že by za

tuto dobu počet znásilnění a pohlavního zneužívání nezletilých rapidně vzrostl. Ovšem, jak tvrdí Stanley Cohen, jsou morální paniky vznikající okolo pedofilních sexuálních deviantů stále častější. Učinit tedy můžeme jasný závěr: za přispění médií vzniká okolo tématu sexuálního zneužívání dětí stále častěji podhoubí pro rozvoj morální paniky – případy zneužívaných dětí stojí v centru pozornosti a zprávy o kauzách tohoto typu kriminálního jednání páchaném na dětech nesou jednoznačné poselství: „Může to být i vaše dítě!“. Šíří se tak pocit strachu a nejistoty a může tak vznikat dojem, že takového násilí na dětech přibývá. Pokud se ale statistik, jež jsme měli pro přípravu této studie k dispozici, budeme držet, můžeme se podívat, jak je to dle nich s počtem odhalených případů sexuálního násilí na nezletilých. V čase se počet reálně spáchaných, policií odhalených sexuálně motivovaných trestných činů na dětech proměňuje, rozhodně ale strmě nestoupá. Naopak - tendence je spíše opačná (patrné to je u pohlavního zneužívání, v případě znásilnění je patrný „skok“ mezi lety 2010 a 2011 z 69 na 120 odhalených případů). Toto zjištění je pro tuto studii klíčové – morálních panik šířících se nejen okolo pedofilních sexuálních deviantů ve velké míře díky médiím v posledních letech zásadně přibývá (např. dle již zmiňovaného Stanleyho Cohena), reálných případů sexuálního zneužívání dětí odhalených Policií ČR ale nikoliv (u znásilnění nemůžeme na základě znalosti statistik pro první čtvrtletí předpovědět další vývoj pro rok 2012 – může se stát, že počet případů opět klesne, jak k tomu v průběhu posledních deseti let už několikrát došlo). Toto zjištění by pro nás mělo být varující - morální paniky mají totiž sílu ovlivňovat naše reálné životy a rámcovat vnímání určitých jevů, což může být do jisté míry pro společnost nebezpečné. Na druhou stranu - i policejním statistikám ale jistá míra případů – těch neohlášených, nebo neodhalených - stále uniká. Není tedy přeci jen podstata morálních panik vznikajících kolem pedofilních deviantů reálná?

Seznam použité literatury, zdroje

Literatura

- BEČANOVÁ, Michaela. *Trestný čin znásilnění z hlediska juristického*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 70 s. Diplomová práce.
- BERELSON, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press; Hafner Publ., 1971. 220 pp. ISBN 978-0028412108.
- BURTON, G.; JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. 391 s. ISBN 80-85-947-67-6.
- COHEN, Stanley. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: Routledge, 2002. pp. 328. ISBN 978-0-415-61016-2 (pbk).
- DOBSON, James. *Výchova chlapců*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. 318 s. ISBN 80-7255-082-9.
- GOODE, E.; BEN-YEHUDA, N. *Moral panics: The Social Construction of Deviance*. Wiley-Blackwell, 2009. 320 pp. ISBN 978-1-4051-8933-0 (pbk).
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1999. 192 s. ISBN 80-238-5090-3.
- FOUCAULT, Michel. Subjekt a moc. In *Myslení vnějšku*. 2. vyd. Praha: Herrmann a synové, 2003. 304 s. ISBN 80-239-2454-0.
- KOLÁŘOVÁ, Libuše. *Mediální obraz „kauzy Czechtek 2005“ optikou teorie morální paniky*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2007. 121 s. Bakalářská práce.
- McCOMBS, Maxwell. *Agenda Setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 251 s. ISBN 978-80-7367-591-2.
- MITLŮHNER, Miroslav. *Erotika a paragrafy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 134 s. ISBN 80-7169-691-9.
- PURGERTOVÁ, Zuzana. *Dohled nad pracovníky organizací působících v oblasti kreativních průmyslů*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2011. 40 s. Bakalářská práce.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.
- SCHERER, Helmut. Úvod do metody obsahové analýzy. In *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 29-46. ISBN 80-246-0827-8.
- SCHULZ, Winfried. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 149 s. ISBN 80-246-0827-8.
- SLOUKOVÁ, Andrea. *Koncept morální paniky v médiích*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 47 s. Bakalářská práce.
- SPARGO, Tamsin. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books, 1999. 80 pp. ISBN 1 84046 092 X.

THOMPSON, Kenneth. *Moral Panics*. London: Routledge, 1998. 157 pp. ISBN 0-415-11976-6.

TRAMPOTA, T.; VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

TUČEK, Jakub. *Nozick, Foucault a redistribuce. Srovnání kritického pohledu dvou nesusoudných filosofů*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2006. 39 s. Bakalářská práce.

WEISS, Petr. *Sexuální deviace: Klasifikace, diagnostika a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 351 s. ISBN 80-7178-634-9.

Zdroje

Bible, Genesis 1:27

Interview s Jeho Svátostí Dr. B. Pydlíkem – 14. část, [cit. 12. 4. 2012] Dostupné na: WWW: <www.gsgpraha.cz/~pydlik/win/index.htm>

MARSH, I.; MELVILLE, G. Moral panics and the british media – a look at some contemporary „folk devils“. In *Internet Journal of Criminology* [online]. Internet Journal Of Criminology. [cit. 15. 1. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://www.internetjournalofcriminology.com/Marsh_Melville_Moral_Panics_and_the_British_Media_March_2011.pdf>

MARTÍNEK, Roman. Popis svědka sedí na muže z Německa. In *Havlíčkobrodský deník* [online]. Havlíčkobrodský deník, 20. 5. 2008 [cit. 23. 3. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://havlickobrodsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/20080520pohresovany_simanek_svedek.html />

Mediální výstupy týkající se vraždy Jakuba Šimánka – ČT1, TV Nova

NEZBEDA, O.; TŘEŠŇÁK, P. Jsem pro rodinu a pro národ. In *Respekt* [online]. Respekt.Ihned. [cit. 4. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-53324660-jsem-pro-rodinu-a-pro-narod>>

Profil diváků – Divácký ohlas a statistiky vysílání. Česká televize. [cit. 5. 12. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/divacky-ohlas-a-statistiky-vysilani/profil-divaku/>>

Struktura diváků jednotlivých TV stanic. ATO Mediaresearch. [cit. 10. 11. 2011]. Dostupné na: WWW: <http://www.media-master.cz/files/prehled%20trhu/Struktura%20divaku_1.pololeti_2011.pdf>

SÝKORA, K. Křesťanství a homosexualita. In *Blog Karla Sýkory* [online]. karelsykora.blog.idnes. [cit. 16. 4. 2012]. Dostupné na: WWW: <<http://karelsykora.blog.idnes.cz/clanok.asp?cl=57023&bk=83217>>

Turning the Lab into Jeremy Bentham's Panopticon. The Effect of Punishment on Offenders and Non-Offenders. ENGEL, CH.; IRLBUSCH, B. Bonn: Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods, [cit. 11. 2. 2012]. Dostupné na: WWW: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1555589 >

VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In *SPFSSBU Sociální studia 5. Sociální exkluze a nové třídy*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000. s. 97 – 113. ISBN 80-210-2426-7. Dostupné na: WWW: <<http://socstudia.fss.muni.cz/archiv.php?ukol=2&clanek=266&cislo=20&rok=>>

Přílohy na CD

- Příloha_01_Výstupy_Jakub_Šimánek_ČT1
- Příloha_02_Výstupy_Jakub_Šimánek_TV_Nova
- Příloha_03_Statistiky_Policie_ČR
- Příloha_04_Statistiky_Policie_ČR_grafy
- Příloha_05_Kvantitativní_výzkum_Rozložení_výstupů
- Příloha_06_Kvantitativní_výzkum_Sociální_aktéři
- Příloha_07_Kvantitativní_výzkum_Slovní_označení_pachatele
- Příloha_08_Kvalitativní_výzkum_Indikátory_morální_paniky
- Příloha_09_Článek_Havlíčkobrodský_deník